

2019

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
1. časť

Vstup Slovenskej republiky do NATO

Vstup Slovenskej republiky do NATO predstavoval pre všetky slovenské vlády od roku 1994 jednu z najdôležitejších priorít. V jarných mesiacoch roku 2004 slovenská vláda spolu s Národnou radou Slovenskej republiky schválili vstup SR do NATO. Dňa 29. marca 2004 získalo Slovensko členstvo v Severoatlantickej aliancii a v súčasnosti je jednou z jeho 29 členských krajín.

Vstup Slovenskej republiky do EÚ

Súčasťou najmasovejšieho rozšírenia Európskej únie bola aj Slovenská republika. Rok 2004 bol vyvrcholením viac ako desaťročného integračného procesu, sprevádzaného množstvom ekonomických a politických zmien, ktoré muselo Slovensko na ceste do Európskej únie prekonať. 1. mája 2004 sa Slovenská republika stala právoplatným členom Európskej únie. V súčasnosti má EÚ 28 členských štátov.

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2019
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. Mgr. Zuzana FEHÉROVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
kpt. ThLic. PaedDr. PhDr. Tomáš HUĎA
kpt. Mgr. Viktor SABO
Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Ing. Viera FRIANOVÁ, PhD.
npor. PhDr. Ivana SLYŠKOVÁ

Rok vydania: 2019

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-19-2

Obsah:

1. Úvodné slovo	2
2. Skúsenosti z desaťročného členstva SR v Európskej menovej únii Ing. Soňa JIRÁSKOVÁ , PhD.	4
3. Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie Mgr. Marek ORAVEC	23
4. Vstup Slovenskej republiky do NATO Mgr. Marek ORAVEC	31
5. Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov PhDr. Ľubica BERNÍKOVÁ	41
6. Generál Milan Rastislav Štefánik ako morálny vzor Mgr. Juraj ŠIMKO , PhD.	56
7. Náboženský extrémizmus Ing. Ján MAREK	85

2. strana obálky:

Vstup Slovenskej republiky do NATO a EÚ
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

3. strana obálky:

Generál Milan Rastislav Štefánik
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

ÚVODNÉ SLOVO

Rok 2019 je z hľadiska významných dejinných výročí pre Slovensko mimoriadny. Viaceré témy spoločenskovedných seminárov sú preto spojené s týmito výročiami.

Už prvý deň roka sa viaže so zavedením eura na Slovensku, ktoré bolo plánovaným krokom pre plnú integráciu Slovenskej republiky do Európskej únie. V roku 2009 sa Slovensko stalo v poradí šestnástym štátom, ktorý prijal spoločnú európsku menu euro, a tak sa začlenil do spoločnej hospodárskej a menovej únie.

Významným medzníkom v histórii Slovenska je vstup našej krajiny do Európskej únie, ako aj do Severoatlantickej aliancie v roku 2004. Vstupom do Európskej únie Slovenská republika potvrdila svoje zámery nastúpiť na cestu demokracie a právneho poriadku. Vstup Slovenska do NATO radikálne zmenil parametre našej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Od čias, kedy vyšli ľudia do ulíc a s kľúčmi v rukách bojovali za slobodu, ubehlo už 30 rokov. Nežná revolúcia predstavuje pre slovenské dejiny zlomovú udalosť, kedy sa Slovensko začalo transformovať na demokratickú spoločnosť.

Osobitý význam pri výchove a vzdelávaní vojenských profesionálov, ako aj ostatných príslušníkov rezortu majú historické poznatky. Platí to aj v súvislosti s takým historickým fenoménom ako je Karpatsko-duklianska operácia, ktorá sa uskutočnila pred 75 rokmi.

Latinské úslovie „per aspera ad astra“ (bojom k víťazstvu) vystihuje málokterú osobnosť práve tak, ako Milana Rastislava Štefánika. Tento rok si pripomenieme 100. výročie jeho úmrtia. Jeho život bol pomerne krátky, ale jeho dielo presahuje generácie a stalo sa súčasťou slovenskej histórie. Osobnosť Milana Rastislava Štefánika, by mohla slúžiť ako inšpirujúci vzor pre súčasný krízový manažment.

Do tematického plánu spoločenskovedných seminárov sú zaradené aj témy týkajúce sa starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov z dôvodu vydania nového Metodického usmernenia pre veliteľov a určené tímy pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia SR, extrémizmu, keďže na toto slovo narážame v poslednom čase doslova na každom kroku a taktiež témy o prevencii kriminality v rezorte obrany a o právnej zodpovednosti profesionálnych vojakov pri výkone štátnej služby.

Na výchovné pôsobenie profesionálnych vojakov nemožno rezignovať. Spoločenskovedné semináre sú jednou z najvýznamnejších výchovno-vzdelávacích aktivít, ktorej cieľom je dotvoriť a rozvinúť mravné a bojové kvality profesionálnych vojakov. Je dôležité, aby vojenská výchovno-vzdelávacia a výcviková sústava postupne, efektívne, v požadovanom rozsahu a kvalite zabezpečila naplnenie požiadaviek kladených na profesionálneho vojaka.

Redakcia

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2019
POZNÁMKY

Mesiac	Názov	Počet hodín	Informačný zdroj
Január - marec	Hlavné úlohy vojenského útvaru (jednotky) na výcvikový rok 2019	Podľa rozhodnutia veliteľa	Tematika zabezpečená VÚ
Február	Skúsenosti z desaťročného členstva Slovenskej republiky v Európskej menovej únii	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2019
Marec	Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie a NATO	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2019
Apríl	Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2019
Máj	Generál Milan Rastislav Štefánik ako morálny vzor	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2019
Jún	Náboženský extrémizmus	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 1/2019
September	Prevenca kriminality a inej protispoločenskej činnosti v podmienkach MO SR	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2019
Október	Historický odkaz Karpatsko-duklianskej operácie a SNP	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2019
November	Pád komunistického režimu v roku 1989 a Slovensko	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2019
December	Právna zodpovednosť profesionálnych vojakov pri výkone štátnej služby	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osveta 2/2019

SKÚSENOSTI Z DESAŤROČNÉHO ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKEJ MENOVEJ ÚNII

Ing. Soňa **JIRÁSKOVÁ**, PhD.

ÚVOD

V svetovom hospodárstve existujú rôzne formy medzinárodných ekonomických vzťahov spojených s pohybom výsledkov výroby (tovarov, služieb) i s pohybom výrobných faktorov (kapitálu a pracovných síl). Tieto vzťahy musia byť určitým spôsobom sprostredkované, usmerňované a bilancované. Podstatnú úlohu v realizácii týchto vzťahov zohrávajú **meny a financie**. Základným prvkom menových systémov (národných a medzinárodných) sú **peniaze**.

Menová alebo **peňažná sústava** je spôsob vydávania a obehu peňazí platný v určitej krajine, ktorý je upravený zákonodarstvom. Historicky je možné rozlišovať tri najdôležitejšie druhy menových sústav ¹⁾:

1. kovové, čiže metalické menové sústavy,
2. úverové menové sústavy (obeh zameniteľných bankoviek),
3. papierové menové sústavy (obeh papierových peňazí).

Menové vzťahy vznikli pôvodne v rámci národných krajín (v historickom kontexte prípadne ešte skôr v rámci určitých regiónov) spolu s rozvojom ich národných alebo lokálnych mien. Postupne, s utváraním svetovej ekonomiky, sa tieto vzťahy prepojili do relatívne uzatvoreného celku – vznikol **medzinárodný menový systém** ako súbor väzieb medzi menami a čiastkovými menovými systémami jednotlivých územných jednotiek. Súbežne s týmto procesom sa sformoval **medzinárodný finančný systém**, ktorý je možné charakterizovať ako súbor vzťahov, ktoré vznikajú pri medzinárodných hospodárskych, zároveň tiež politických, kultúrnych a iných vzťahoch, kedy dochádza k pohybu peňažných prostriedkov medzi krajinami. Medzinárodný finančný systém je širší pojem pre označenie peňažných, platobných, úverových a kapitálových vzťahov v medzinárodnom meradle. ²⁾

Hlavnou funkciou medzinárodného menového systému je sprostredkovanie platieb medzi jednotlivými ekonomickými subjektami a vytváranie priaznivých podmienok pre rozvoj medzinárodných ekonomických vzťahov.

Medzinárodný menový systém sa postupne menil, i v súčasnosti sa neustále vyvíja v dôsledku zmien tovarovej výroby a stále rastúceho počtu ekonomických subjektov. Svetová ekonomika od deväťdesiatych rokov minulého storočia radikálne mení svoj charakter, a to vo všetkých svojich segmentoch – prvkoch, vzťahoch i mechanizmoch. Všetky tieto zmeny si vynucujú vytváranie adekvátnych foriem peňazí a menových vzťahov v národnom i medzinárodnom meradle. ³⁾

1) PETRENKA, J. - SOBEK, O.: Financie a mena.

2) NEUMAN, P. - ŽAMBERSKÝ, P. - JIRÁNKOVÁ, M.: Mezinárodní ekonomie.

3) KUNEŠOVÁ, H. - CIHELKOVÁ, E. a kol.: Světová ekonomika.

V súvislosti s globalizáciou ekonomiky je dôležité sledovať ako hospodárstvo konkrétneho štátu ovplyvňuje členstvo v určitých hospodárskych, prípadne menových spoločenstvách.

Cieľom tohto príspevku je teoretické vymedzenie podstaty peňazí, meny, menových sústav, hospodárskej a menovej únie, poukázanie na snahy Slovenskej republiky o vstup do Európskej únie a prijatie spoločnej meny euro, zároveň prezentovanie a zhodnotenie skúseností z desaťročného členstva Slovenskej republiky v Európskej menovej únii.

1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE PROBLEMATIKY – PODSTATA A FUNKCIE PEŇAZÍ V NÁRODNEJ A SVETOVEJ EKONOMIKE

Peniaze sú späté s históriou ľudstva. Vznikli ako výsledok rozvoja výroby, delby práce a výmeny tovaru, a to najmä za účelom sprostredkovania tovarov. Obchod, v ktorom sa vymieňa tovar za tovar sa označuje pojmom bártrový obchod. Peniaze možno považovať za špecifický tovar, ktorý je všeobecne akceptovaný ako prostriedok výmeny všetkých ostatných tovarov a služieb. V staroveku ako všeobecný ekvivalent výmeny tovarov vystupovali tzv. **tovarové peniaze** – dobytok, kožušiny, soľ a iné. Na území Slovenska túto úlohu plnilo najmä plátно, od čoho vzniklo aj sloveso „platiť“.

Tovarové peniaze boli neskôr nahrádzané prevažne **drahými kovmi** (zlatom, striebrom), a to z dôvodu dlhšej trvácnosti, ľahšej manipulácie, či deliteľnosti. Hodnota peňazí bola založená na hodnote kovu, z ktorého boli razené. Zlaté peniaze predstavovali **plnohodnotné peniaze**. Ich nedostatkami však bolo opotrebenie v obehу, falšovanie, či vysoká hmotnosť. Zlato vo funkcii peňazí postupne nahradili **neplnohodnotné mince** a **papierové peniaze**, ktoré sú spojené s nástupom kapitalizmu a s rozvojom úverových vzťahov. Do obehу ich dával štát, ktorý zákonom určoval ich nominálnu hodnotu. Výhody papierových peňazí v porovnaní s plnohodnotnými peniazmi spočívajú v tom, že sú ľahšie prenosné, lacnejšie vyrobiteľné, rozmnožitelné a nahraditeľné.

V súčasnosti uskutočňuje emisiu peňazí spravidla centrálna banka daného štátu, v ktorom majú peniaze slúžiť ako platobný prostriedok. Centrálna banka zároveň prostredníctvom rozličných nástrojov ovplyvňuje množstvo peňazí v obehу.

Formy peňazí sú nasledovné ⁴⁾:

- a) kovové mince,
- b) papierové peniaze – bankovky, príp. štátovky,
- c) bankové (depozitné) peniaze – vklady bez výpovednej lehoty,
- d) kvázipeniaze – prostriedky s nižším, ale stále relatívne vysokým stupňom likvidity:
 - termínované vklady,
 - likvidné cenné papiere.

4) KOVALČÍKOVÁ, Z. - SVOROŇ, L. - STREŇK, R.: Základy finančnej gramotnosti.

POZNÁMKY

Peniaze plnia v hospodárstve niekoľko základných funkcií, ktoré tvoria významnú oporu rozvoja trhovej ekonomiky. Peniaze možno vnímať ako ²⁾:

- **prostriedok výmeny:** peniaze umožňujú výmenu tovarov a služieb, sú využívané na platenie za nákup tovarov a služieb;
- **zúčtovacia jednotka:** peniaze vyjadrujú cenu vymieňaných tovarov, služieb, ale i pohľadávok, aktív a pod.;
- **uchovávateľ hodnôt (tezaúrcia):** peniaze ako forma majetku – peniaze umožňujú prenášať hodnotu do budúcnosti, udržiavať kúpnu silu v čase (napr. medzi príjmom peňazí a ich výdavkom/spotrebou). Túto funkciu môžu plniť iba plnohodnotné peniaze, prípadne iné aktíva, ktoré nie sú znehodnocované infláciou.
- **svetové peniaze:** všetky predchádzajúce funkcie môžu peniaze na určitom stupni vývoja a za určitých okolností plniť i v medzinárodnom prostredí. Stávajú sa tak svetovými peniazmi a prispievajú k formovaniu medzinárodného menového systému.

Vincúr a kol. ⁵⁾ k základným funkciám peňazí zaraďuje aj funkciu peňazí byť verejným statkom.

Peniaze v hospodárstve umožňujú delbu a realizáciu produkcie, zároveň nevyhnutne ľudí vzájomne spájajú. V modernej ekonomike sa peniazmi stávajú nielen hotovostné prostriedky (mince, bankovky), ale aj **bezhotovostné peniaze** (vklady na účtoch, šeky, cenné papiere apod.).

V súčasnosti je možné definovať **peniaze** ako **akékoľvek aktívum všeobecne prijímané k platbám za tovary, služby, či úhrade dlhu**.

Podľa toho, aké formy peňazí sa využívali na zabezpečenie vzťahov v hospodárstve, možno hovoriť o jednotlivých druhoch **menových sústav**. Ako už bolo uvedené, peniaze mali spočiatku podobu mincí z drahých kovov. Historicky sa teda hovorí o čistom zlatom štandarde, kedy meny boli pevne viazané na zlato. Neskôr (po 1. svetovej vojne) sa začal uplatňovať tzv. modifikovaný zlatý štandard, ktorý bol nahradený zlatým dolárovým štandardom (Brettonwoodsky menový systém). Dolárový štandard (Kingstonský/jamajský menový systém) ukončil väzbu mien na zlato a zaviedol systém tzv. plávajúcich kurzov hlavných mien. ²⁾

2 MONETÁRNA A MENOVÁ POLITIKA AKO SÚČASTI HOSPODÁRSKEJ POLITIKY VLÁDY

Súčasťou hospodárskej politiky vlády je aj monetárna (peňažná) politika. **Peňažná politika** je významným nástrojom hospodárskej politiky, ktorá výkon a realizáciu peňažnej politiky zveruje nezávislému peňažnému subjektu. Týmto subjektom je centrálna (emisná) banka ⁶⁾ s úlohou všestranne ovplyvňovať a regulovať zmeny agregátneho dopytu a agregátnej ponuky peňazí tak, aby sa dosiahli ciele

5) VINCÚR, P. a kol.: Hospodárska politika.

6) V prípade Slovenskej republiky je to Národná banka Slovenska.

hospodárskej politiky. ⁷⁾ Manévrovanie s peňažnými veličinami pôsobí na výkonnosť celého ekonomického systému. Peňažnými procesmi a vzájomnými vzťahmi sa intenzívne ovplyvňuje rozhodovanie nielen ekonomických subjektov, ale aj obyvateľstva, čím sa následne ovplyvňuje celý produkčný potenciál ekonomiky. Peniaze tak majú dlhodobý vplyv na vývoj celého komplexu makroekonomických a mikroekonomických súvislostí. ⁵⁾

Monetárna politika sa pod vplyvom významných zmien vo vonkajších ekonomických a menových vzťahov v posledných rokoch pretransformovala do obsahu pojmu menová politika. **Menovou politikou** rozumieme sústavu menových a peňažných procesov, vzťahov, nástrojov a inštitúcií, ktorými sa zabezpečuje fungovanie ekonomického systému v súlade s cieľmi hospodárskej politiky. ⁵⁾

Kým monetárna (peňažná) politika sa zameriava predovšetkým dovnútra štátu (množstvo a cena peňazí na domácom trhu), menová politika je orientovaná aj na medzinárodné ekonomické vzťahy (cena peňazí na svetovom trhu, snaha o zabezpečenie stability domácej meny vo vzťahu k menám zahraničným). Ak je cieľom riadenie menového kurzu ⁸⁾ (t. j. vzťah domácej meny k zahraničnej mene), hovoríme o vonkajšej menovej politike štátu. Monetárna a menová politika sa navzájom prelínajú, podmieňujú a ovplyvňujú. Cieľom menovej politiky je podpora ekonomického rastu pri dôslednej antiinflačnej politike a udržaní stabilného výmenného kurzu.

Menová politika je jedným z najdôležitejších nástrojov v ekonomike. Väčšina ekonómov považuje za optimálne, keď ju realizuje centrálna banka alebo podobná nezávislá inštitúcia. Menovú politiku v Slovenskej republike zabezpečuje **Národná banka Slovenska** (ďalej len „NBS“), ktorá je od 1. septembra 2009 súčasťou Eurosystemu. ⁹⁾ Pri výkone menovej politiky NBS postupuje podľa pravidiel eurosystému, to znamená že koná v súlade s usmerneniami a pokynmi Európskej centrálnej banky. V spolupráci s Európskou centrálnou bankou a ostatnými centrálnymi bankami krajín eurozóny má za prvotný cieľ udržiavať cenovú stabilitu v eurozóne. Zabezpečovanie cenovej stability je najdôležitejší spôsob, akým môže menová politika podporovať vytváranie priaznivého ekonomického prostredia a zabezpečovanie plnej zamestnanosti. V súvislosti s plnením hlavnej úlohy publikuje NBS analýzy o vývoji ekonomík eurozóny i globálnej ekonomiky ako aj analýzy, predikcie a komentáre o vývoji ekonomiky SR.

3 EURÓPSKY MENOVÝ SYSTÉM

Európsky menový systém možno považovať za subsystém medzinárodného menového usporiadania, ktorý vznikol ako výsledok celkového pohybu európskeho integračného procesu.

7) Hospodárska politika ako praktická činnosť vlády je zameraná na stimulovanie rastu HDP, podporu žiadúcej zamestnanosti, zabezpečenie cenovej stability, rovnováhu alebo vyrovnanosť platobnej bilancie a zabezpečenie stability menového kurzu.

8) Menový kurz je cena, za ktorú je jedna mena vyjadrená alebo vymenená v inej mene.

9) Vzhľadom na to, že nie všetky členské štáty Európskej únie vstúpili aj do Európskej menovej únie, zaviedol sa odlišný pojem „Eurosystem“. Tvorí ho Európska centrálna banka a 19 národných centrálnych bánk krajín, ktoré prijali euro. Národná banka Slovenska sa stala súčasťou Eurosystemu 1. januára 2009 vstupom Slovenskej republiky do eurozóny.

POZNÁMKY

Snahy o vytvorenie „Spojených štátov európskych“ na základe hospodárskej spolupráce vznikli už tesne po 2. svetovej vojne. V roku 1948 bola založená Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu¹⁰⁾ (Organization for European Economic Cooperation – OEEC), ktorá umožnila pokrok v európskej integrácii najmä odstraňovaním vnútorných prekážok európskeho obchodu a zlepšením vnútorného európskeho systému platieb založením Európskej platobnej únie (ďalej len „EPÚ“) v roku 1950. Činnosť obidvoch týchto organizácií výrazne prispela k liberalizácii obchodu, ktorá podporila expanziu medzinárodného obchodu a rýchly rast príjmov členských krajín. Pozitívnym bol aj rast exportu a hrubého domáceho produktu (ďalej len „HDP“).¹¹⁾

V tomto období bolo s pomocou Banky pre medzinárodné platby zabezpečované zúčtovanie prebytkov a deficitov obchodných bilancií doplnené systémom poskytovania úverov na vyrovnávanie salda platobnej bilancie. Činnosť EPÚ skončila v roku 1958 zavedením vonkajšej zameniteľnosti väčšiny západoeurópskych mien. Aj keď otázky menovej spolupráce neboli v dobe vzniku Európskeho hospodárskeho spoločenstva (ďalej len „EHS“) v roku 1957 priamo riešené, predpokladala sa určitá miera koordinácie menovej politiky, no iba ako predpoklad dosiahnutia hlavného cieľa – vybudovanie spoločného trhu. Na nutnosť užšej koordinácie menovej politiky v rámci EHS upozorňovala Komisia EHS už v roku 1962.

Západoeurópske krajiny sa pokúšali v reakcii na trvajúce kurzové výkyvy vytvoriť vlastný menový blok už na konci sedemdesiatych rokov. **Európsky menový systém** (European monetary system, ďalej len „EMS“) začal fungovať v roku 1979. Účastníkmi tohto systému sa stali všetky členské štáty Európskeho spoločenstva a vtedy ešte nečlenské krajiny Švédsko, Fínsko a Nórsko. Základom tohto systému sa stala **Európska menová jednotka** (European Currency Unit, ďalej len „ECU“), ktorá slúžila nielen na oficiálne platby (transakcie medzi národnými bankami, poskytovanie úverov), ale aj na súkromné transakcie (napr. ako základná mena pri kreditných kartách). Aj napriek tomu, že nemala fyzickú podobu, plnila v svojej dobe rozsiahle kurzové, úverové i zúčtovacie funkcie. Jednotlivé štáty v nej vyjadrovali svoje platby a pohľadávky. V ECU bol tiež zostavovaný spoločný rozpočet Európskeho spoločenstva. Toto rozšírenie používania ECU výrazným spôsobom pomohlo neskoršiemu zavedeniu jednotnej európskej meny **Euro**.²⁾

4 EURÓPSKA MENOVÁ ÚNIA

Po úspechu Európskeho menového systému bol v Európe záujem o ďalšiu liberalizáciu kapitálových zdrojov.

Vyvrcholením medzinárodných integračných procesov je tzv. **ekonomická a politická integrácia**, t. j. integrácia, kedy jednotlivé, pôvodne samostatné národné ekonomiky a štáty splynú do nového nadnárodného celku, ktorý je riadený z jedného ekonomického a politického centra. Dosiahnutiu tejto vrcholnej fázy však

10) Organizácia pre hospodársku spoluprácu (OEEC) sa neskôr transformovala na Organizáciu pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD).

11) MEDVEĎ, J. - NEMEC, J. a kol: Verejné financie.

predchádza celý rad medzistupňov, počínajúc vytváraním oblasti voľného obchodu, colnej únie až po hospodársku a menovú úniu.

Hospodárska únia je definovaná ako jediný, zjednotený trh, v ktorom sa môžu voľne pohybovať ľudia, tovar, služby a kapitál, so spoločnou politikou súťaže, štruktúrnou a regionálnou politikou a s koordinovanou makroekonomickou politikou, ktorá obsahuje záväzné pravidlá rozpočtových politík jednotlivých štátov. Za vyvrcholenie integračných procesov je považovaná menová a politická únia.¹²⁾

Menová únia je forma ekonomickej integrácie dvoch alebo viacerých štátov s voľným pohybom tovaru, služieb, kapitálu a pracovných síl, ktorej vyvrcholením je nahradenie národných mien jednou spoločnou menou s pôsobnosťou na celom teritóriu a plné prenesenie národnej suverenity členských krajín na nadnárodnú úroveň.³⁾

V roku 1988 vytvorila Európska rada v Hannoveri Výbor pre výskum Hospodárskej a menovej únie, ktorý viedol Jacques Delors, vtedajší predseda Európskej komisie. V správe výboru predloženej v roku 1989 sa navrhovali konkrétne opatrenia na zavedenie Hospodárskej a menovej únie v troch etapách. Zdôrazňovala sa v nej predovšetkým potreba lepšej koordinácie hospodárskych politík, pravidiel zahŕňajúcich deficit národných rozpočtov, ako aj novej, úplne nezávislej inštitúcie, ktorá by bola zodpovedná za menovú politiku únie, a to Európskej centrálnej banky (ďalej len „ECB“). Správa Jacquesa Delorsa navrhla úplnú liberalizáciu pohybov kapitálu, úplnú a neodvolateľnú konvertibilitu národných mien, odstránenie fluktuálnych pásiem a neodvolateľné fixovanie výmenných kurzov. Ako kľúčové prvky tohto nového systému sa mali stať jednotná mena a hospodárska a menová únia.

Prelomovým dokumentom sa stala Maastrichtská zmluva (podpísaná v roku 1992), na základe ktorej vznikla **Európska únia** (ďalej len „EÚ“) a v troch etapách sa mala vytvoriť **Hospodárska a menová únia**. Maastrichtská zmluva stanovila zavedenie jednotnej meny euro od 1. januára 1999, pričom sa stanovil kurz eura k ECU v pomere 1:1.

Prvá etapa prebehla od 1. júla 1990 do 31. decembra 1993 a znamenala voľný pohyb kapitálu medzi členskými štátmi.

Druhá etapa trvala od 1. januára 1994 do 31. decembra 1998. Je charakteristická konvergenciou hospodárskych politík členských štátov a posilňovaním spolupráce medzi národnými centrálnymi bankami členských štátov. Koordinácia menových politík získala inštitucionalizovanú podobu založením **Európskeho menového inštitútu** (ďalej len „EMI“), ktorého úlohou bolo posilniť spoluprácu medzi národnými centrálnymi bankami a uskutočniť potrebné prípravy na zavedenie jednotnej meny. Národné centrálné banky mali v tejto fáze získať nezávislosť.

Tretia etapa začala 1. januára 1999 a trvá doteraz. Ide o postupné zavedenie eura ako jednotnej meny členských štátov a vykonávanie spoločnej menovej politiky pod vedením ECB. Prechod na tretiu etapu bol podmienený dosiahnutím vysokej miery udržateľnej konvergenencie, ktorá sa meria na základe niekoľkých konvergenčných kritérií stanovených v zmluvách.

12) FRIANOVÁ, V.: Európska menová únia.

POZNÁMKY

Tabuľka 1: Konvergenčné kritériá pre vstup krajín do Európskej menovej únie ¹³⁾

Inflácia (cenová stabilita) ¹⁾	Miera inflácie môže prevyšovať úroveň troch krajín EÚ s najnižšou infláciou najviac o 1,5 percentuálnych bodov.
Stabilita dlhodobých nominálnych úrokových mier	Dlhodobá úroková miera môže byť maximálne o 2 percentuálne body vyššia, než je táto miera v troch štátoch EÚ s najlepšimi výsledkami v oblasti cenovej stability.
Členstvo v Európskom menovom systéme	Menový kurz musí byť posledné dva roky pred vstupom súčasťou menového mechanizmu ERM II a nesmie sa nadmerne vychýľovať zo stanoveného pásma.
Deficit verejných rozpočtov	Deficit štátneho rozpočtu smie dosahovať najviac 3 % HDP. Ak túto hladinu mierne prevyšuje, musí sa znižovať.
Verejný dlh	Veľkosť verejného dlhu smie dosiahnuť najviac 60 % HDP. Ak je dlh vyšší, musí sa postupne tomuto limitu približovať.

Všetky členské štáty EÚ sa v podstate musia zapojiť do tejto konečnej etapy, a teda prijať euro (článok 119 Zmluvy o fungovaní EÚ). Vyplýva to z faktu, že s jednotnou menou môže existovať iba jednotná úroková sadzba, jednotný menový kurz voči zvyšku sveta, a preto aj jednotná menová politika. ¹³⁾

Niektoré členské štáty však ani v súčasnosti nespĺňajú konvergenčné kritériá. Tieto štáty môžu preto uplatňovať dočasnú výnimku dovedy, kým nebudú schopné zapojiť sa do tretej fázy Hospodárskej a menovej únie. Okrem toho, Spojené kráľovstvo ¹⁴⁾ a Dánsko oznámili, že sa neplánujú zúčastniť na tretej fáze, a teda ani prijať euro (doložka opt-out). V súčasnosti sa na tretej etape Hospodárskej a menovej únie zúčastňuje a jednotnú menu euro používa 19 ¹⁵⁾ z 28 členských štátov EÚ.

Tabuľka 2: Štáty Európskej únie a ich členstvo v eurozóne

Členské štáty eurozóny	Rakúsko, Belgicko, Cyprus, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Nemecko, Grécko, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Litva, Luxembursko, Malta, Holandsko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Španielsko
Členské štáty mimo eurozóny	Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Švédsko
Členské štáty s doložkou o neúčasti (opt-out)	Dánsko, Spojené kráľovstvo

(Zdroj: www.ec.europa.eu)

Všetky členské štáty EÚ sú teda súčasťou hospodárskej a menovej únie a svoje hospodárske politiky koordinujú s cieľom podporovať hospodárske ciele EÚ. Tie členské štáty, ktoré nahradili svoje národné meny jednotnou menou euro tvoria eurozónu.

13) BALDWIN, R. - WYPLOSZ, Ch.: Ekonomie evropské integrace.

14) Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska sa dokonca rozhodlo vystúpiť z EÚ.

15) Andorra, Monako, San Maríno a Vatikán prijali euro ako svoju národnú menu na základe osobitných menových dohôd s EÚ a môžu v rámci určitých obmedzení vydávať svoje vlastné euromince. Keďže však nie sú členskými štátmi EÚ, nie sú súčasťou eurozóny.

Hospodárska a menová únia je výsledkom postupnej hospodárskej integrácie v Európe, a preto nie je sama osebe cieľom. Riadenie Hospodárskej a menovej únie je určené na podporovanie udržateľného hospodárskeho rastu a vysokej zamestnanosti prostredníctvom primeranej tvorby hospodárskej a menovej politiky. K tomu patria tri hlavné hospodárske činnosti:

1. menová politika s cieľom dosiahnutia cenovej stability;
2. koordinovanie hospodárskych politík v členských štátoch;
3. zabezpečenie bezproblémového fungovania jednotného trhu.

Menová únia spolu s hospodárskou úniou predpokladajú finančnú pomoc vyspelejších ekonomík ekonomikám slabším, s cieľom posilňovať ekonomickú a sociálnu súdržnosť členských krajín. ¹²⁾

5 VÝHODY A NEVÝHODY SÚVISIACE S ČLENSTVOM ŠTÁTOV V EURÓPSKEJ MENOVEJ ÚNII

Zavedenie menovej únie, rovnako ako ostatných stupňov integrácie, prináša pre hospodárstvo daného štátu určité výhody i nevýhody. Medzi očakávané výhody možno zaradiť ³⁾:

- zlepšenie rozpočtovej disciplíny členských krajín menovej únie,
- zníženie miery inflácie,
- úsporu priamych transakčných nákladov ¹⁶⁾ súvisiacich s konverziou národných mien a zrýchlenie bankových prevodov,
- úsporu nepriamych transakčných nákladov (zjednodušenie účtovníctva, zmenšenie potreby držby valút v rôznych menách),
- zníženie kurzového rizika,
- väčšiu stabilitu na medzinárodných finančných trhoch,
- zníženie priemernej miery nezamestnanosti za predpokladu väčšej mobility pracovných síl,
- zníženie objemu nevyhnutných devízových rezerv.

Neuman, Žamborský, Jiráňková (2010) k uvedeným kladným efektom pridávajú:

- odstránenie kurzovej volatility – zvýšenie menovej stability, eliminácia kurzového rizika a nezladenosti kurzovej politiky v rámci Európskej únie;
- podpora vzájomného obchodu a efektívnosti alokácie kapitálu pri unifikácii kurzu meny, to znamená aj podpora rozvoja a stability spoločného trhu tovaru a kapitálu;

¹⁶⁾ Transakčné náklady sú náklady potrebné na to, aby sa uskutočnila ekonomická transakcia (obchod, výmena, dodávka tovaru či služieb, pôžička a pod.) Ide o čas a úsilie strávené vyhľadávaním a získavaním potrebných informácií a vyrokúvaním príslušnej transakcie/obchodnej dohody. Typický príklad predstavuje vznik transakčných nákladov pri obchodovaní so zahraničím v cudzej mene. Pred prijatím eura museli napríklad mnohé slovenské exportné firmy platiť navyše za výmenu mien v banke či za poistenie voči kurzovým výkyvom.

POZNÁMKY

- koniec nutných devízových intervencií v rámci vzťahov krajín EÚ, obmedzenie tlaku na devízové rezervy. Nárast podielu eura na svetových a národných devízových rezervách na úkor menej stabilných mien (napr. americký dolár);
- úspora administratívnych a informačných nákladov, nákladov na monitorovanie a riadenie kurzového rizika, bankových poplatkov pri transformácii národných mien zo strany podnikateľov, občanov a bánk atď.;
- posilnenie regionálnych väzieb v rámci ekonomického priestoru EÚ.

Cieľom je, aby sa upevňovala ekonomická a menová pozícia európskeho centra v súťaži s ostatnými centrami svetovej ekonomiky a vytvárala sa adekvátna protiváha dominancii amerického dolára.

Na druhej strane je dôležité vziať do úvahy i určité nevýhody. Ide predovšetkým o³⁾:

- stratu národnej menovej suverenity (členské štáty menovej únie nemajú možnosť realizovať samostatnú menovú politiku),
- stratu možnosti využívať menový kurz ako nástroj hospodárskej politiky,
- stratu možnosti regulovať ekonomiku pomocou úrokových sadzieb,
- stratu určitej autonómie v oblasti fiškálnej politiky,¹⁷⁾
- veľké finančné náklady spojené so zavádzaním spoločnej meny.

Vzhľadom na to, že sa úroveň hospodárstva v jednotlivých členských krajinách EÚ líši, spoločná mena a menová politika sa nemusia stať nástrojom zblížovania ekonomickej a životnej úrovne, ale v dôsledku tejto skutočnosti môže reálne hroziť, že sa regionálne ekonomické a sociálne rozdiely prehĺbia.

Negatívne dôsledky menovej únie sú spojené najmä s makroekonomickými javmi krajiny. Naopak, úžitky z menovej únie sa očakávajú práve na mikroekonomickej úrovni.

6 SKÚSENOSTI Z DESAŤROČNÉHO ČLENSTVA SR V EURÓPSKEJ MENOVEJ ÚNII

Slovensko sa zaviazalo prijať euro už pri vstupe do Európskej únie. Prvá veľká diskusia o výhodách a nevýhodách zavedenia eura na Slovensku prebehla v odborných kruhoch v rokoch 2002 až 2003, teda ešte pred vstupom Slovenska do Európskej únie. V roku 2003 pripravili NBS a Ministerstvo financií SR „Stratégiu prijatia eura v SR“, ktorá analyzovala ekonomické dôsledky vstupu do eurozóny. V tomto dokumente bolo uvedené, že: „*Slovenská republika by sa mala stať členom menovej únie čo najskôr, to znamená hneď po tom, keď slovenská ekonomika bude schopná udržateľným spôsobom spĺňať maastrichtské kritériá*“. Cieľový dátum bol stanovený na 1. januára 2009. Následne bol vypracovaný „**Národný plán zavedenia eura v Slovenskej republike**“, ktorý okrem podrobného rozpisu úloh na úspešné zvládnutie

17) Fiškálna politika je síce aj naďalej vykonávaná národnou vládou, ale členská krajina je povinná uplatňovať takú fiškálnu politiku, ktorá zaisť dodržiavanie fiškálnych konvergenčných kritérií (napr. výšku miery inflácie, úrokovú mieru, deficit štátneho rozpočtu a pod.).

technických otázok prechodu na euro obsahoval aj vymedzenie dôležitých charakteristík tohto procesu.

Základným právnym predpisom, ktorý určoval priebeh postupu pri zavedení meny euro v Slovenskej republike bol **Zákon č. 659/2007 Z. z. o zavedení meny eura v Slovenskej republike a o zmene a doplnení niektorých zákonov**, ktorý je verejnosti známy ako „Generálny zákon o zavedení eura v Slovenskej republike“. Doplnňujúcimi vyhláškami ku Generálnemu zákonu bola vyhláška č. 75/2008 Z. z., ktorou sa ustanovili pravidlá vykazovania, prepočtu a zaokrúhľovania peňažných súm v súvislosti s prechodom na menu euro na účely účtovníctva, daní a colných účelov a vyhláška č. 97/2008 Z. z. o podrobnostiach duálneho zobrazovania pre oblasť ochrany spotrebiteľov. **Konverzný kurz eura** voči korune bol 7. júla 2008 stanovený na 30,126 SKK. ¹⁸⁾

Slovenská republika pri vstupe do Európskej menovej únie plnila Maastrichtské kritériá tak, ako je to uvedené v tabuľke 3.

Tabuľka 3: Plnenie Maastrichtských kritérií v Slovenskej republike ¹⁹⁾

Kritérium	Referenčná hodnota	SR v marci 2008
Verejný deficit (% z HDP)	3,0	2,2
Verejný dlh (% z HDP)	60,0	29,4
Miera inflácie (%)	3,2	2,2
Stabilita dlhodobých úrokových sadzieb (%)	6,5	4,5
Stabilita výmenného kurzu	Dva roky pred hodnotením musí byť národná mena zapojená do mechanizmu výmenných kurzov (ERM II)	SR – Členstvo v ERM II od novembra 2005

Euro bolo do hotovostného systému slovenskej ekonomiky zavedené 1. januára 2009 úspešne a bez vážnejších komplikácií. Euro sa súčasne zaviedlo do hotovostného i bezhotovostného obehu bez prechodného obdobia. Počas krátko obdobia duálneho obehu do 16. januára 2009 sa na Slovensku mohlo platiť aj korunovými bankovkami a mincami, ktoré sa postupne sťahovali z obehu. NBS a komerčné banky postupne menili bankovky a mince slovenskej meny za eurobankovky a euromince. Výmena sa uskutočňovala bez poplatkov. Prechod na novú menu bol uskutočnený s rešpektovaním zásady kontinuity kontraktov, to znamená, že zmluvy, ktoré obsahovali údaje v slovenských korunách zostali platné aj naďalej s tým, že hodnoty v korunách sa považovali za hodnoty v eurách prepočítané konverzným kurzom. Národná banka Slovenska prijala všetky potrebné kroky na to, aby prijatie eura nebolo využité na zvýšenie cien (tzv. zásada predchádzania a zvyšovania cien

18) PAULIČKOVÁ, A.: Dopady zavedenia eura na podnikanie v Slovenskej republike.

19) KOVÁČ, V.: Analýza pozitív a negatív spojených so vstupom Slovenskej republiky do Európskej menovej únie.

POZNÁMKY

a vnímanie inflácie). Reálne však k zvýšeniu cien i inflácie došlo, no táto záležitosť vyplynula predovšetkým z nástupu svetovej hospodárskej krízy v roku 2008, ktorá slovenské hospodárstvo naplno ovplyvnila po roku 2009.

Zmena používanej meny ovplyvnila život a ekonomické aktivity ako podnikov, tak i inštitúcií verejného sektora a zároveň aj jednotlivcov/domácností. Členstvo v Európskej menovej únii prinieslo do slovenskej ekonomiky novú kvalitu prostredia, čo sa prejavilo v zaznamenaných kladných i záporných, jednorazových i permanentných efektoch.

6.1 Kladné a záporné efekty zavedenia eura pre Slovensko

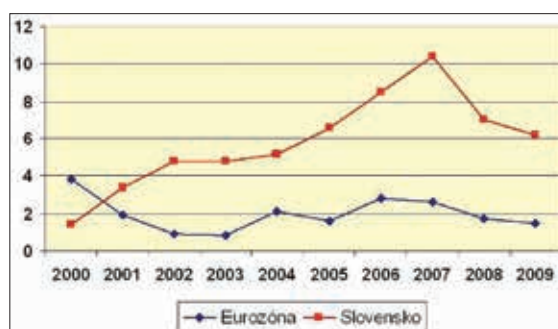
Najdôležitejší efekt, ktorý sa od zavedenia eura očakával, bolo zrýchlenie tempa ekonomického rozvoja a zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva. Úplné dosiahnutie tohto efektu však možno očakávať až v dlhodobejšom časovom horizonte. Zavedenie eura a vývoj HDP na Slovensku dokumentuje nasledovný obrázok.

Obrázok 1: Vývoj HDP na Slovensku od zavedenia eura v EÚ v roku 2002

(Zdroj: worldbank.org)

Z grafu vyplýva, že maximálny prírastok HDP na Slovensku bol v roku 2007. Po prijatí eura v roku 2009 sa Slovensko úzko naviazalo na európsku ekonomiku, v ktorej rast HDP bol v tomto období výrazne pod úrovňou Slovenska, čo dokumentuje obrázok 2. Od roku 2008 došlo na Slovensku k spomaleniu hospodárskeho rastu, čo bolo spôsobené viacerými faktormi, predovšetkým nástupom svetovej ekonomickej krízy a nie v dôsledku zavedenia eura.

Obrázok 2: Vývoj rastu HDP v SR a v Eurozóně v percentách ²⁰⁾

20) LÍŠKA, T.: Analýza pozitív a negatív spojených so vstupom SR do Európskej menovej únie.

Finanční analytici hodnotia, že dopady krízy na slovenskú ekonomiku by boli výraznejšie, ak by sa stále používala slovenská koruna. Okolité krajiny s vlastnými menami (Poľsko, Česko, Maďarsko) po nástupe svetovej hospodárskej krízy, v snahe ochrániť svoje vlastné ekonomiky, vo výraznej miere zvýšili mieru inflácie, čo pre investorov znamenalo stratu peňazí. Slovensko sa vďaka euru stalo atraktívnejším cieľom investovania zahraničných subjektov, čo v čase spomaľovania hospodárskeho rastu bolo veľkým pozitívom. Snahy o zavedenie eura a nutnosť plnenia konvergenčných kritérií prispeli tiež k realizácii mnohých finančných a hospodárskych reforiem v slovenskej ekonomike.

Strednodobé a dlhodobé dopady zavedenia eura sa prejavili v raste zahraničného obchodu s krajinami eurozóny, prílevom zahraničných investícií a následným zrýchlením rastu HDP. Postupná cenová konvergencia v rámci podnikateľského sektora viedla k špecializácii a koncentrácii tých výrobných odvetví, v ktorých naša krajina dosahovala komparatívne výhody.^{21) 22)}

Zavedenie eura odstránilo kurzové riziko medzi slovenskou korunou a eurom, zároveň došlo k poklesu kurzového rizika voči iným významným svetovým menám (predovšetkým voči americkému doláru). Ako uvádza Kunešová a Cihelková (2006), jedným z predpokladov bolo, že dôjde k redukcii nutných devízových rezerv určených na intervencie pre udržanie menového kurzu a na uskutočňovanie devízových transakcií s členskými štátmi eurozóny. Prax tento predpoklad potvrdila.

Slovensko ako otvorená a proexportná ekonomika získalo v dôsledku zavedenia eura výhodnejšie podmienky pre lepšiu rating a lacnejšiu dlhovú službu. Postupne prebralo menovú politiku vyspelých západných štátov, v ktorých sú úrokové sadzby nízke. Nízke úrokové sadzby viedli k oživeniu investícií, čo následne viedlo k poklesu priemernej miery nezamestnanosti. Zlepšenie rozpočtového hospodárenia²³⁾ vďaka nižšej dlhovej službe pri nižších úrokových sadzbách, zároveň zníženie výdavkov na politiku zamestnanosti (zníženie objemu vyplácaných podpôr v nezamestnanosti) a vyšší výber daní následne umožnil rast HDP. Nízke náklady na kapitál takto pomohli Slovensku k rýchlej expanzii z predchádzajúcej recesie.

Slovenskej ekonomike by silné euro ani v budúcnosti nemalo uškodiť. Dôvodom je fakt, že približne polovica exportu Slovenska mieri do eurozóny, preto pohyby výmenného kurzu eura oproti ďalším svetovým menám nie sú pre slovenský export až také významné. Naopak, prevažná väčšina surovínových dovozov z Ruska sa obchoduje v dolároch. Silnejší kurz eura voči doláru pre Slovensko preto znamená kurzovo zlacnené dovozy nerastných surovín.²⁴⁾

Prijatie a používanie eura zvyšuje aj diplomatickú váhu krajiny, keďže sa Slovensko zúčastňuje stretnutí klubu vybraných štátov, ktoré prijímajú zásadné rozhodnutia pre celú Európsku úniu. Euro je pre Slovensko výhodné aj politicky. Krajiny, ktoré

21) MUCHOVÁ, E. a kol.: Medzinárodná ekonómia.

22) Zákon komparatívnych výhod hovorí, že krajina by sa mala špecializovať na výrobu a vývoz takých tovarov, ktoré môže vyrábať s relatívne nižšími nákladmi. Dovážať by mala zasa také tovary, pri výrobe ktorých má relatívne vysoké náklady. Štruktúru obchodných tokov by preto mali určovať komparatívne, a nie absolútne výhody. V prípade SR ide o špecializáciu na automobilový priemysel.

23) V súčasnosti sa v Slovenskej republike presadzuje dosiahnutie vyrovnaného štátneho rozpočtu.

24) BUCHLÁKOVÁ, L.: Susedné krajiny poškúľajú po eure.

POZNÁMKY

prijatie eura v minulosti odložili, ako napríklad Poľsko a Česko, žiadajú Slovensko o politickú podporu pri rokovaniach o možnom zavedení tejto meny. Slovensko sa totiž aj vďaka euru môže zaradiť ku krajinám v jadre EÚ, ktoré budú mať lepší prístup k čerpaniu európskych zdrojov.

Zavedenie eura znamenalo pre slovenskú ekonomiku i určitý vznik nákladov (krátkodobého i dlhodobého charakteru). Euro bolo na Slovensko zavedené rozhodnutím Rady EÚ. Do súladu s právnymi aktmi EÚ bolo potrebné uviesť slovenské právne predpisy, na ktoré malo zavedenie eura závažný dopad, alebo ktorých zmeny boli dôležité pre zabezpečenie právnej istoty a hladkého prechodu na euro. Slovenskej republike vznikli náklady na informačnú kampaň, ktorej najväčšia intenzita sa prejavila v druhom polroku 2008. Informačná kampaň mala poskytnúť slovenskej verejnosti praktické informácie o všetkých potrebných faktoch (napr. o spôsobe výmeny hotovosti, o vzhľade eurobankoviek a euromincí, konverznom kurze, hodnote novej meny, o pravidlách na ochranu spotrebiteľov a pod.).

K ďalším nákladom, ktoré znášal štát a prejavili sa stratou NBS vo výške 1,2 mld. eur v roku 2008, patrili náklady na obstaranie nových bankoviek a mincí a likvidáciu tých starých. Celkovo sa tzv. technické náklady štátu pohybovali na úrovni približne 1,7 mld. SKK.²¹⁾

K permanentným nevýhodám spojených s používaním meny euro možno zaradiť stratu možnosti realizovať nezávislú menovú politiku. Menová politika umožňuje centrálnej banke reagovať na špecifické situácie v ekonomike, potláčať šoky (externé alebo interné) a následne vytvárať prostredie pre dlhodobú stabilitu cien i celej ekonomiky. Ak sa krajina vzdá vlastnej meny, príde tým o možnosť nezávisle ovplyvňovať svoju ekonomiku.²⁵⁾

Národná banka Slovenska je od 1. januára 2009 súčasťou eurosystému, čo znamená, že prišla o časť svojich kompetencií. Pri výkone menovej politiky postupuje podľa pravidiel eurosystému, to znamená, že koná v súlade s usmerneniami a pokynmi Európskej centrálnej banky. Výlučná právomoc určovať menovú politiku, nástroje menovej politiky a výlučná právomoc povoľovať vydávanie bankoviek a schvaľovať objem vydávaných mincí prešla na ECB. Zároveň výlučná právomoc určovať kurzovú politiku prešla na príslušné inštitúcie a orgány EÚ. Národnej banke Slovenska zostalo právo určovať a vyhlasovať referenčné výmenné kurzy eura k cudzím menám, s ktorými SR obchoduje, alebo sa u nás využívajú a ECB neurčuje a nevyhlasuje ich referenčný kurz. Zákon č. 566/1992 Zb. o NBS v zmysle neskorších novelizácií zdefinoval hlavné činnosti NBS po zavedení eura nasledovne²⁶⁾:

- podporuje plynulé fungovanie platobných a zúčtovacích systémov,
- udržiava devízové rezervy, disponuje s nimi a uskutočňuje devízové operácie podľa usmernení eurosystému,
- vykonáva dohľad nad finančným trhom,
- vykonáva s bankami a s inými finančnými inštitúciami všetky druhy obchodov podľa usmernení Európskeho systému centrálnych bánk a eurosystému.

25) KAVICKÝ, R.: Dopady vstupu SR do Európskej únie a Ekonomickej a menovej únie na fiškálnu a monetárnu politiku.

26) TKÁČOVÁ a kol.: Finančné trhy a bankovníctvo.

Slovenská republika už nemôže využiť oslabenie vlastnej meny na podporu exportu, ako to napríklad spravila v predchádzajúcom období prostredníctvom Českej národnej banky Česká republika.

Negatívne dopady členstva krajiny v eurozóne súvisia s faktom, že problémom Európskej menovej únie je nerovnováha medzi vysokou centralizáciou menovej politiky a decentralizovanou fiškálnou politikou³⁾. Ďalším problémom je skutočnosť, že špecializácia krajín v dôsledku prehľbovania hospodárskej integrácie môže znamenať, že krajiny budú v budúcnosti potenciálne čeliť väčším a častejším asymetrickým šokom.²²⁾

Kritici zavedenia eura poukazujú aj na dopady rizík „európskej dlhovej krízy“ vyplývajúcej zo skutočnosti, že európske krajiny sa zadlžovali čoraz viac, čo vyústilo do krízovej situácie v Grécku a nutnosti zriadiť tzv. euroval.²⁷⁾ V súčasnosti je pre slovenskú ekonomiku vážnym problémom vývoj v Taliansku, ktoré má už dnes celkový dlh vo výške 132 % HDP. Nezodpovedná rozpočtová politika tejto krajiny znamená vznik možných problémov s vážnymi dopadmi na jednotnú menu, čo by sa výrazne odrazilo aj na slovenskej ekonomike.

6. 2 Kladné a záporné efekty zavedenia eura pre organizácie

Kladné a záporné efekty prijatia eura pre organizácie možno vidieť v nasledujúcich skutočnostiach. Pre tie subjekty, ktoré obchodujú so zahraničnými partnermi používajúcimi menu euro, sa za najvýznamnejší krátkodobý prínos považuje odstránenie transakčných nákladov. Tieto subjekty už nemusia viesť v bankách účty znejúce na cudzie meny, následne sa im znížili bankové poplatky, zároveň sa odstránili kurzové straty a zjednodušilo sa vedenie účtovníctva. Možno konštatovať, že došlo k zredukovaniu administratívnych nákladov na riadenie transakcií v euromene.

Na druhej strane sa tento proces negatívne prejavil v hospodárení bánk. Približne 5 % z bankových príjmov predstavujú poplatky, ktoré prijíma banka za konverziu národných mien. So zavedením eura sa tento zdroj príjmov komerčných bánk eliminoval, to znamená, že tieto subjekty si museli vyhľadávať iné oblasti generovania zisku. Keďže zmenárenská činnosť sa už nerealizovala v takej miere, dotklo sa to aj skupiny bankových úradníkov, ktorí boli zapojení do tejto činnosti.

Zjednodušenie nastalo i v oblasti oceňovania a vedenia účtovníctva v tých subjektoch, ktoré mali svoje organizačné zložky a expozitúry v zahraničí. Zvýšila sa cenová transparentnosť, prehľadnosť príjmov a výdavkov, napr. sa zlepšila porovnateľnosť cien ubytovania, leteniek, pohonných hmôt a služieb pri pracovných a služobných cestách.

27) Euroval – pojem zaužívaný pre Európsky finančný stabilizačný nástroj (European Financial Stability facility – EFSF). Vznikol v roku 2010 ako dočasný medzivládny nástroj založený na úverových garanciách od Medzinárodného menového fondu (MMF). Dočasný euroval bol založený ako zdroj pomoci pre zadlžené krajiny eurozóny, ktoré svojou ekonomickou situáciou ohrozujú stabilitu jednotnej európskej meny euro. Vznik dočasného eurovalu je úzko spätý s ekonomickou krízou v Grécku, z dôvodu ktorej dočasný euroval vznikol.

POZNÁMKY

Kladné efekty vyplývajúce z lepšej prehľadnosti v cenách sa prejavili i v oblasti investovania. Ekonomické subjekty sa rozhodujú o výrobe, investíciách a spotrebe na základe informácií, ktoré im poskytuje cenový systém. Ak sa zvyšuje neistota v cenách, rozhodnutia sa stávajú menej efektívnymi. Zníženie neistoty v tejto oblasti tým, že ceny sa stávajú objektívnejším mechanizmom na hospodárske rozhodnutia, môže kladne ovplyvňovať hospodárenie jednotlivých subjektov.²²⁾

Bezprostredne pred a po prechode na euro vznikli podnikateľom i iným typom organizácií náklady na úpravy informačných systémov, výmenu meny, prepočty cien, na duálne oceňovanie v prechodnom období²⁸⁾, náklady na vzdelávanie zamestnancov, pričom menšie subjekty boli týmto negatívnym efektom postihnuté z dôvodu menšej kapitálovej sily viac. Väčšie subjekty tiež mohli s dodávateľmi vyrokovať lepšie podmienky na úpravu svojich informačných systémov.¹⁹⁾ Uvedené náklady neboli kryté verejnými zdrojmi, každý subjekt si ich musel hradiť z vlastných zdrojov sám.

6.3 Kladné a záporné efekty zavedenia eura pre jednotlivcov a domácnosti

Kladné efekty zavedenia eura pre obyvateľov spočívajú v zjednodušení cestovania bez nutnosti výmeny valút a v zrozumiteľnosti a porovnateľnosti cien na Slovensku voči zahraničiu. Euro, ako silná svetová mena umožňuje domácnostiam obstarávať si produkty z dovozu za výhodnejšie ceny, zároveň absolvovať lacnejšie dovolenky v mimo eurových destináciách.

S eurom postupne zlacneli pôžičky na bývanie, aj keď samotné byty zase zdraželi. Úrokové sadzby pri hypotekárnych úveroch boli totiž v predchádzajúcom období na Slovensku výrazne nižšie ako tomu bolo v napríklad v Maďarsku či Českej republike.²⁹⁾ Nízke úrokové sadzby za poskytované úvery pre obyvateľstvo však vyvolávajú na Slovensku negatívny efekt v podobe vysokého zadlžovania domácností. Tento problém už musela riešiť NBS sprísnením podmienok pri poskytovaní úverov.

Na druhej strane, vinou eura sú úroky pri úsporách domácností alokované v komerčných bankách veľmi nízke, to znamená, že hodnota úspor a iného majetku naviazaného na úrokové výnosy sa znižuje v dôsledku pôsobenia inflácie.

K menej závažným negatívnym javom, ktoré ovplyvňujú nielen obyvateľov, ale i ďalšie subjekty, možno zaradiť skutočnosť, že v platobnom styku sa používajú aj euromince malej nominálnej hodnoty (predovšetkým jedno a dvojcentové mince). Manipulácia s týmito mincami je nepraktická a zaťažuje obyvateľov, obchodníkov i banky. Razba a udržiavanie týchto mincí v obehu je pre emisnú banku nákladná, pretože výroba stojí viac ako je ich nominálna hodnota. O stiahnutie týchto mincí z obehu sa už uvažuje dlhšiu dobu, k uskutočneniu tohto kroku však doteraz zo strany NBS neprišlo.

Naopak, Európska centrálna banka sa rozhodla koncom roka 2018 z obehu stiahnuť 500-eurovú bankovku z dôvodu, že sa často zneužívala na kriminálne účely (falšovanie, zároveň aj financovanie teroristických činov).

28) V období duálneho obehu museli podnikatelia držať väčšie množstvo hotovosti ako zvyčajne.

29) TOMA, B.: Česi majú drahšie pôžičky ako Slováci.

Obrázok 3: Vzhľad eurobankoviek
(Zdroj: wiki.eanswers.net/sk/Eurobankovka)

7 ZÁVER

Prijatie eura na Slovensku malo primárne politické pozadie, odborníci ho považujú za politicko-ekonomický projekt. Slovenská republika týmto krokom deklarovala svoje úsilie viac sa priblížiť vyspelým západoeurópskym štátom. Vstup do eurozóny bol podľa Ministerstva financií SR súčasťou reformnej stratégie Slovenska orientovanej na integráciu do európskych a transatlantických štruktúr. Slovensko si od vstupu do eurozóny sľubovalo prijatie pevnej meny s nízkou infláciou, nízke dlhodobé úrokové miery, prílev zahraničných investícií, podieľanie sa na rozhodnutiach menovej únie a v neposlednom rade aj skvalitnenie inštitucionálneho riadenia fiškálnej a menovej politiky. Hlavným očakávaným prínosom bolo zrýchlenie hospodárskeho rastu, čo malo v konečnom dôsledku priniesť zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva.

Mnohé z očakávaní sa naplnili, čo analytici hodnotia kladne. Na druhej strane možno uviesť i negatíva tohto procesu, na ktoré upozorňujú tzv. euroskeptici a odporcovia eura. Predovšetkým ide o rozdielnu úroveň ekonomík členských štátov Európskej únie³⁰⁾, ktoré znižujú účinnosť jednotnej menovej politiky a následne nemožnosť použiť domáce nástroje na odvrátenie krátkodobých ekonomických šokov (napr. krátkodobé úrokové miery a výmenné kurzy).

Spoločná európska mena priniesla občanom Slovenska vyššie platy, s členstvom v eurozóne však prišla aj povinnosť ručiť za záväzky v eurovale. Je potrebné si uvedomiť, že eurozóna zatiaľ nespĺňa všetky podmienky tzv. optimálnej menovej oblasti – OCA³¹⁾, no postupne sa navrhovanými reformami k tomu snaží čoraz viac približovať. Analytici však krajinám využívajúcim spoločnú menu euro vyčítajú nedodržiavanie dohodnutých pravidiel.

30) Napr. výkonnosť ekonomiky (HDP), trh práce (zamestnanosť – nezamestnanosť), verejný dlh, schodok štátneho rozpočtu a pod.

31) Podľa teórie tzv. optimálnej menovej oblasti (Cihelková a kol., 2008) je dôležité, aby členské krajiny tvorili dostatočne homogénnu ekonomickú oblasť. Nebezpečenstvo vzniku asymetrických šokov je tým menšie, čím je dosiahnutý vyšší stupeň regionálnej ekonomickej integrácie v danej oblasti. Kľúčovú rolu v ekonomike pritom hrá mobilita výrobných faktorov a diverzifikácia výrobných štruktúr a exportu členských krajín.

POZNÁMKY

Proces návratu k pôvodnej mene (slovenskej korune) by bol pre ekonomiku krajiny nákladný, pretože odchod z eurozóny by sprevádzalo výrazné oslabenie meny a spomalenie ekonomického rastu krajiny. Národná banka Slovenska odporcov zavedenia eura upozorňuje, že euro je úmyselne skonštruované ako jednosmerný proces, pričom nie sú vytvorené žiadne mechanizmy ako eurozónu opustiť.

Keďže zmluva o EÚ nepozná žiadny mechanizmus na odchod krajiny z eurozóny, akýkoľvek pokus o vystúpenie z nej by bol živelný a spojený s masívnou krízou na finančnom trhu. Náklady na vystúpenie z eurozóny by boli podľa analytikov vysoké aj preto, že dlhy voči inštitúciám v eurozóne by sa museli vyplatiť v eurách. Keďže by nová mena s veľkou pravdepodobnosťou voči euru oslabil, tak by to prinieslo prudký rast nákladov na obsluhu súkromného i verejného dlhu. Tento postup by v konečnom dôsledku výrazne znížil celkovú kredibilitu krajiny.

Zavedenie a využívanie eura v krajinách Európskej únie považuje za úspešné aj Európska komisia. Euro je druhou najpoužívanejšou menou na svete. V súčasnosti ho spoločne používa až 340 miliónov Európanov v 19 členských štátoch. Spoločná mena pomohla ustáliť ceny a pre väčšinu Európanov sa stala súčasťou každodenného života. Podľa výsledkov prieskumu je s eurom spokojných až 72 % občanov eurozóny.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALDWIN, R. - WYPLOSZ, CH.: *Ekonomie evropské integrace*. Praha : Grada, 2008. 478 s. ISBN 978-80-247-1807-1.

BUCHLÁKOVÁ, L.: *Susedné krajiny poškľujú po eure, Slovensko z európskej meny ťaží* [online]. Pravda, 2017 [cit.2018-10-18]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/431056-susedne-krajiny-poskuluju-po-eure-slovensko-z-europskej-meny-tazi/>>.

CIHELKOVÁ, E. a kol.: *Mezinárodní ekonomie II*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7400-054-6.

Čo je to eurozóna? [online]. Európska komisia [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/what-euro-area_sk>.

Euro oslavuje 15 rokov, spoločnú menu čaká ťažký rok: Analytik odhalí, prečo to s ňou môže zle skončiť [online]. Nový čas, 2017 [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: <<https://www.cas.sk/clanok/493200/euro-oslavuje-15-rokov-spolocnu-menu-caka-tazky-rok-analytik-odhalil-preco-to-s-nou-moze-zle-skoncit/>>.

FRIANOVÁ, V.: Európska menová únia. In: *Zborník Vojenskej akadémie*, roč. 11, 2004, č.1., s. 51-59. ISSN 1335-0935.

KAVICKÝ, R.: *Dopady vstupu SR do Európskej únie a Ekonomickej a menovej únie na fiškálnu a monetárnu politiku* [online]. 2016 [cit. 2018-10-17] Dostupné na internete: <https://www.goodreads.com/author_blog_posts/9673158-dopady-vstupu-sr-do-eur-pskej-nie-a-ekonomickej-a-menovej-nie-na-fisk>.

KOVALČÍKOVÁ, Z. - SVOROŇ, L. - STRENG, R.: *Základy finančnej gramotnosti*. 1. vyd. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2011. 68 s. ISBN 978-80-8052-375-6.

KOVÁČ, V.: *Analýza pozitív a negatív spojených so vstupom Slovenskej republiky do Európskej menovej únie*. Bakalárska práca. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Katedra manažmentu, 2010. 40 s.

KUNEŠOVÁ, H. - CIHELKOVÁ, E. a kol.: *Svetová ekonomika*. 2. doplnené a prepracované vydanie. Praha : C. H. Beck, 2006. 319 s. ISBN 80-7179-455-4.

LÍŠKA, T.: *Analýza pozitív a negatív spojených so vstupom SR do Európskej menovej únie*. Bakalárska práca. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. 59 s.

MEDVEĎ, J. - NEMEC, J. a kol.: *Verejné financie*. Bratislava : Sprint dva, 2011. 640 s. ISBN 978-80-89393-46-6.

Menová politika [online]. NBS [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: <<https://www.nbs.sk/sk/menova-politika>>.

MUCHOVÁ, E. a kol.: *Medzinárodná ekonómia (vybrané problémy)*. Bratislava : Ekonom, 2014. 180 s. ISBN 978-80-225-3878-7.

NEUMAN, P. - ŽAMBERSKÝ, P. - JIRÁNKOVÁ, M.: *Mezinárodní ekonomie*. Praha : Grada Publishing, 2010. 159 s. ISBN 978-80-247-3276-3.

PAULIČKOVÁ, A.: Dopady zavedenia eura na podnikanie s Slovenskej republiky. In: *Zborník z 2. ročníka medzinárodnej konferencie „Dny práva 2008 – Days of Law“*. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 277-281. ISBN 978-80-210-4733-4.

PETRENKA, J. - SOBEK, O.: *Financie a mena*. 1. časť. Bratislava : Alfa, 1993. 184 s. ISBN 80-05-01135-0.

TKÁČOVÁ, D. - BELÁS, J. - HORVÁTOVÁ, E. - CHOVANCOVÁ, B. - MALACKÁ, V.: *Finančné trhy a bankovníctvo*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2017. 310 s. ISBN 978-80-7552-528-4.

TOMA, B.: *Česi majú drahšie pôžičky ako Slováci* [online]. Pravda, 2017 [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/ekonomika/clanok/448627-cesi-maju-drahsie-pozicky-ako-slovaci/>>.

VERBEKEN, D. - RAKIČ, D.: História hospodárskej a menovej únie. In: *Informačné listy o Európskej únii* [online]. november 2017 [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/040101/04A_FT\(2013\)040101_SK.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/040101/04A_FT(2013)040101_SK.pdf)>.

VINCÚR, P. a kol.: *Hospodárska politika*. Bratislava : Sprint vfra, 2002. 396 s. ISBN 80-88848-99-7.

Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. Praha : Ministerstvo financí ČR, Česká národní banka, 2017. 30 s.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Charakterizujte základné funkcie, ktoré plnia peniaze v hospodárstve.
2. Popíšte konvergenčné kritériá pre vstup krajín do Európskej menovej únie.
3. Uveďte aké sú dôvody, pre ktoré sa jednotlivé európske štáty rozhodli prijať spoločnú menu euro.
4. Poukážte na riziká, ktoré sú spojené s využívaním spoločnej meny euro.
5. Uveďte svoje osobné skúsenosti (kladné i záporné) spojené s používaním meny euro.

VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE

POZNÁMKY

Mgr. Marek **ORAVEC**

ÚVOD

Cesta Slovenskej republiky do Európskej únie (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) bola obdobná ako cesta do Severoatlantickej aliancie. Podobne ako pri vstupe do NATO, muselo Slovensko pri svojich snahách o členstvo v EÚ podstúpiť mnohé právne kroky, spoločenské a ekonomické zmeny. Tieto zmeny boli potrebné vzhľadom na to, že v poslednom desaťročí 20. storočia demokracia na Slovensku po dlhom období totalitárneho režimu iba začínala. 1. mája 2019 si pripomíname 15. výročie vstupu do Európskej únie. Môžeme jednoznačne zhodnotiť, že svojim vstupom do EÚ sa Slovensko zaradilo medzi najvyspelejšie demokracie sveta.

Obrázok 1: Vlajka Európskej únie

(Zdroj: www.wikimedia.org)

1 VZNIK A VÝVOJ EURÓPSKEJ ÚNIE

Snaha Slovenska o členstvo v Únii pramenila z toho, že Slovensko sa chcelo stať súčasťou federácie štátov, ktoré boli zárukou ekonomickej prosperity, demokratickej spoločnosti a ochrany ľudských práv. Po Nežnej revolúcii v roku 1989 sa Česká a Slovenská Federatívna Republika plne prihlásila k západným hodnotám demokracie a ľudských práv. Táto orientácia pokračovala aj po rozpade Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktorá existovala do 31. decembra 1992. Od roku 1993 už samostatná Slovenská republika naďalej deklarovala snahy začleniť sa do spoločenstva demokratických štátov. Európska únia však nevyzerala vždy tak ako v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Tiež musela prejsť dlhým vývojom, aby sa nakoniec etablovala ako únia európskych krajín, ktorých hodnotami sú predovšetkým ochrana demokracie a ľudských práv.

Podobne ako pri NATO, aj začiatky Európskej únie siahajú do obdobia po druhej svetovej vojne. Európski politici hľadali spôsob, ktorým by mohli zamedziť ďalšiemu vojnovému konfliktu. Panoval názor, že mier v Európe nenastane, pokiaľ budú

POZNÁMKY

európske štáty založené na základe národnej suverenity. Cieľom európskej politiky bolo zabezpečiť mier, prekonať nacionalistické štátne štruktúry a vytvoriť spoločný trh za účelom zvyšovania všeobecného blahobytu. Splnenie týchto úloh sa malo realizovať pomocou regulácie ekonomiky, najmä uhoľného a oceliarskeho priemyslu na nadnárodnej úrovni. Výsledkom týchto snáh bol v roku 1951 vznik Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ (ďalej len „ESUO“, angl. European Coal and Steel Community – ECSC). Ide vôbec o prvý prípad, kedy sa súkromný štátny priemyselný sektor dostal do kompetencie medzinárodnej organizácie. Zakladajúcimi členmi sa stali Francúzsko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Nemecko a Taliansko, pričom všetky štáty mali rovnaké kompetencie, hoci v tomto spoločenstve boli zastúpení víťazi aj porazení z druhej svetovej vojny. Parížska zmluva, ktorou ESUO vzniklo mala stanovenú dobu platnosti na 50 rokov a po jej skončení už nebola obnovená. Od 1. januára 2002 teda Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ formálne zaniklo. Poskytlo však základ pre vytváranie ďalších politicko-ekonomických zoskupení.

Z obavy o stratu suverenity pri rozhodovaní o vnútorných hospodárskych záležitostiach, ako aj v dôsledku vplyvu ESUO, založili Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Rakúsko, Dánsko, Nórsko, Portugalsko, Švajčiarsko a Švédsko v roku 1960 Európske združenie voľného obchodu (angl. European Free Trade Association – EFTA). Členské krajiny tohto združenia boli spojené voľným trhom, ale bez spoločných inštitúcií.

Štáty združené v Európskom spoločenstve pre uhlie a oceľ naproti tomu ďalej posilňovali svoje spojenie a v roku 1957 vytvorili Európske hospodárske spoločenstvo (ďalej len „EHS“, angl. European Economic Community – EEC) a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu (Euratom). Cieľom týchto spoločenstiev bolo vytvorenie spoločného trhu a spolupráca pri mierovom využívaní jadrovej energie. V roku 1967 boli všetky tri spoločenstvá (ESUO, EHS, Euratom) združené a začali sa súhrne označovať ako Európske spoločenstvá (ďalej len „ES“, angl. European Communities – EC). V roku 1968 bola vytvorená colná únia, ktorá odstraňovala vnútorné clo medzi členskými krajinami a zaviedla rovnakú colnú tarifu pre štáty, ktoré neboli členmi ES. Tieto opatrenia vyústili až do podpísania Schengenskej dohody v roku 1985, ktorá presne stanovuje aj podmienky ochrany vonkajších hraníc ES.

V roku 1973 došlo ku prvému rozširovaniu Európskych spoločenstiev. Novými členmi sa stali Spojené kráľovstvo, Dánsko, Írsko a Grónsko, ktoré však po vyhlásení svojej nezávislosti od Dánska vystúpilo v roku 1985. Rok 1975 sa zapísal do histórie ES prvými voľbami do Parlamentného zhromaždenia (dnešný Európsky parlament). Po menovej kríze v 70. rokoch a prechode na voľné menové kurzy bol v roku 1979 zavedený Európsky menový systém (ďalej len „EMS“), ktorý mal zamedziť inflácii a udržiavať stabilný menový kurz členských štátov. V roku 1981 sa ku Európskym spoločenstvám pripojilo Grécko, v roku 1986 aj Španielsko a Portugalsko. V snahe o dokončenie vytvorenia jednotného vnútorného trhu bol v Haagu v roku 1987 podpísaný Jednotný európsky akt, ktorý riešil otázky obmedzenia colných kontrol vo vnútorných hraniciach ES, daňovej harmonizácie, zavedenia pravidla väčšinového rozhodovania alebo zvýšenia právomocí Európskeho parlamentu.

Európska únia sama osebe však ešte stále neexistovala. To sa začalo meniť až koncom 20. storočia, kedy boli podpísané dve dôležité zmluvy – Maastrichtská a Amsterdamská. Maastrichtská zmluva z roku 1992 oficiálne združila všetky dovtedajšie spoločenstvá pod jednotnú Európsku úniu, ktorá mala zastrešovať všetky už existujúce integračné aktivity. Stanovila tiež tri piliere svojej existencie:

- európske spoločenstvá (teda všetko, čo bolo dohodnuté pred Maastrichtskou zmluvou),
- spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku,
- justíciu a vnútornú bezpečnosť.

Okrem iného malo byť jej hlavným cieľom vytvorenie spoločnej hospodárskej a menovej únie. Amsterdamská zmluva z roku 1997 zase definovala základné práva občanov EÚ a spoločnú zahraničnú politiku. Amsterdamskou zmluvou bola do právneho systému EÚ integrovaná Schengenská dohoda.

Integrácia ďalších európskych krajín prebiehala aj naďalej. V roku 1995 sa pripojili vyspelé krajiny Európskeho združenia voľného obchodu, a to Rakúsko, Fínsko a Švédsko. Významným krokom, ktorým sa naplnili ustanovenia Maastrichtskej zmluvy, bolo rozhodnutie 11 krajín Únie zaviesť spoločnú európsku menu – euro. Táto mena vošla do obehu v roku 2002.

Obrázok 2: Členské krajiny Európskej únie

(Zdroj: www.consilium.europa.eu)

2 VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO EURÓPSKEJ ÚNIE

Vlna revolúcií, ktoré mali v strednej Európe za následok pád komunistických režimov, vytvorila de facto nové krajiny, ktoré mali záujem integrovať sa do demokratickej Európy. Európska únia v dôsledku vlny nových žiadostí o vstup potenciálnych členských krajín začala s prípravou ich integračného procesu.

POZNÁMKY

Na summite krajín EÚ v Kodani boli vypracované politické a ekonomické kritériá, na základe ktorých môžu byť nové krajiny prijaté do Únie. Hlavné požiadavky boli dve:

- krajina musí byť európskym štátom,
- krajina musí akceptovať zásady, na ktorých je Únia založená.

Kodanské kritériá stanovili, že kandidátska krajina musí spĺňať politické požiadavky, teda má mať inštitúcie, ktoré zabezpečujú demokraciu, princípy právneho štátu a ochrany ľudských práv. Podmienkou bola aj ekonomická sebestačnosť a fungujúca trhová ekonomika. Požadovali tiež schopnosť prevziať záväzky vyplývajúce z členstva v EÚ, teda ciele politickej, economickej a menovej únie.

Slovenská republika začala rokovania s Európskou úniou podpísaním Asociačnej dohody v Luxemburgu dňa 4. októbra 1993. Išlo o kľúčový dokument, ktorý mal za úlohu zblížovať legislatívu SR a EÚ. Týmto aktom sa začal prístupový proces a jeho prvá fáza. Hlavnou úlohou tejto fázy bolo skúmanie a porovnávanie práva kandidátskej krajiny a Únie. Slovensko podalo 27. júna 1995 oficiálnu žiadosť o vstup do EÚ počas zasadnutia Európskej rady v Cannes. Európska komisia začala s posudzovaním pripravenosti SR, no jej posudok nebol pre Slovensko priaznivý. Európska komisia poukázala na nedostatky v oblasti demokracie, nestabilnosti ústavných inštitúcií a neuspokojivého plnenia politických kritérií pre vstup. Z týchto dôvodov bola SR zaradená do druhej skupiny krajín, spolu s Litvou, Lotyšskom, Maltou, Rumunskom a Bulharskom, pre ktoré bola vytvorená dodatočná stratégia na splnenie Kodanských kritérií.

Rokovania o vstupe, nazývané aj negociačný proces, sa so Slovenskom začali v roku 2000. Spočívali v preberaní jednotlivých kapitol európskeho práva. Platila zásada, že pokiaľ nie sú uzavreté všetky kapitoly európskeho práva, nie je prijaté vôbec. Slovenská republika požadovala iba predĺženie prechodného obdobia pri niektorých kapitolách týkajúcich sa predovšetkým ekonomického práva. Negociačný proces so Slovenskom bol ukončený na summite v Kodani v roku 2002, kedy Európska rada a Európsky parlament schválil i prijatie 10 nových krajín do EÚ. Išlo o Cyprus, Českú republiku, Estónsko, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Maltu, Poľsko, Slovensko a Slovinsko. Po schválení nasledovala príprava prístupovej zmluvy, ktorú Slovenská republika podpísala 16. apríla 2003 v Aténach. Nasledovalo referendum o vstupe SR do EÚ, kde sa 92 % zúčastnených voličov vyjadrilo pozitívne. Po podpísaní prístupovej zmluvy a jej ratifikácii bola Slovenská republika oficiálne prijatá do Európskej únie 1. mája 2004.

3 SLOVENSKÁ REPUBLIKA AKO ČLEN EURÓPSKEJ ÚNIE

Slovensko sa vstupom do EÚ zaviazalo k tomu, že bude akceptovať a plniť všetky záväzky, ktoré vyplývajú z členstva. Prispieva do spoločného rozpočtu, podriaďuje sa právu a politike Únie a prijíma nariadenia, ktoré zabezpečujú, aby na celom území EÚ platili rovnaké pravidlá pre všetkých. V roku 2009 pristúpilo Slovensko

prijatím jednotnej európskej meny eura do tzv. eurozóny. Ide o jeden z mnohých splnených záväzkov, ktoré sa rozhodlo splniť pri svojom vstupe. Plnenie záväzkov je podmienkou, aby mohla krajina využívať mnohé výhody, ktoré členstvo v Únii ponúka. Čerpanie eurofondov na podporu rozvoja krajiny, cestovanie bez hraničných kontrol vďaka Schengenskej dohode, možnosť práce v ktorejkoľvek z členských krajín alebo možnosť študovať v zahraničí sú len vrcholom privilégií, ktoré môžu občania SR využívať vďaka členstvu v EÚ. Plnenie povinností a využívanie práv, ktoré plynú z integrácie do Európskej únie je krokom ku budovaniu a posilňovaniu európskej identity.

Činnosť Európskej únie upravujú zmluvy, ktoré sú prijímané jej členskými štátmi. V roku 2007 bola Maastrichtská zmluva nahradená Lisabonskou zmluvou, ktorá upravuje základné otázky činnosti Únie. Medzi najvýznamnejšie patrí získanie právnej subjektivity EÚ. To znamená, že je spôsobilá vykonávať právne úkony, ale tiež, že je právne zodpovedná za všetky svoje medzinárodné záväzky. Lisabonská zmluva určuje takisto rozsah právomocí samotnej Únie a jej členských štátov. EÚ môže konať iba vtedy, ak sa daná situácia dá lepšie vyriešiť na nadnárodnej úrovni, ako na úrovni jednotlivých štátov. Tieto opatrenia majú za úlohu zjednodušiť a sprehľadniť činnosť a právomoci EÚ.

Za 15 rokov členstva v Európskej únii sa Slovenská republika dokázala stať jej plnohodnotným členom. V Európskom parlamente zastupuje našu krajinu 13 europoslancov, v Európskej komisii jeden eurokomisár. Svojich členov má Slovensko aj v Rade EÚ, vo Výbore regiónov a ďalších inštitúciách. Slovensko sa stalo rovnocenným partnerom a stáli pred ním rovnaké úlohy ako pred ostatnými krajinami Únie. Najzávažnejšie výzvy, s ktorými sa muselo Slovensko vyrovnávať boli integrácia do schengenského priestoru a prijatie spoločnej meny. Schengenský priestor v zásade znamená, že na vnútorných hraniciach členských štátov EÚ sa nebudú vykonávať systematické colné, pasové, či hraničné kontroly. Problematickou sa stáva tzv. vonkajšia hranica, teda hranica, kde členské krajiny EÚ susedia s nečlenskými krajinami. Slovensko je jednou z hraničných krajín Únie a to na hranici s Ukrajinou. Zabezpečenie tejto hranice sa riadi vlastnými pravidlami, ktoré Slovensko splnilo v roku 2007 a tým sa stalo súčasťou schengenského priestoru.

Prijatie spoločnej európskej meny sprevádzali viaceré ekonomické požiadavky, ktoré sa týkali deficitu verejných financií, štátneho dlhu, inflácie alebo stabilného konverzného kurzu. Tieto podmienky, ukotvené v Maastrichtskej zmluve, Slovensko dokázalo takisto úspešne splniť a od 1. januára 2009 je oficiálnym členom eurozóny.

Jednou z najdôležitejších úloh, pred ktorou Slovenská republika v posledných rokoch stála, bolo predsedníctvo v Rade EÚ. Krajiny sa na predsedníckom mieste striedajú každých šesť mesiacov. Slovensko prišlo na rad v druhej polovici roku 2016. Rada EÚ je základný legislatívny orgán Európskej únie, ktorý schvaľuje rozpočet, medzinárodné zmluvy a koordinuje všeobecnú hospodársku politiku členských krajín. Hlavnými bodmi slovenského predsedníctva bolo prehlbovanie hospodárskej a menovej únie, ochrana hraníc schengenského priestoru, hodnotenie progresu kandidátskych krajín (Bosna a Hercegovina, Turecko) a hlavne riešenie

POZNÁMKY

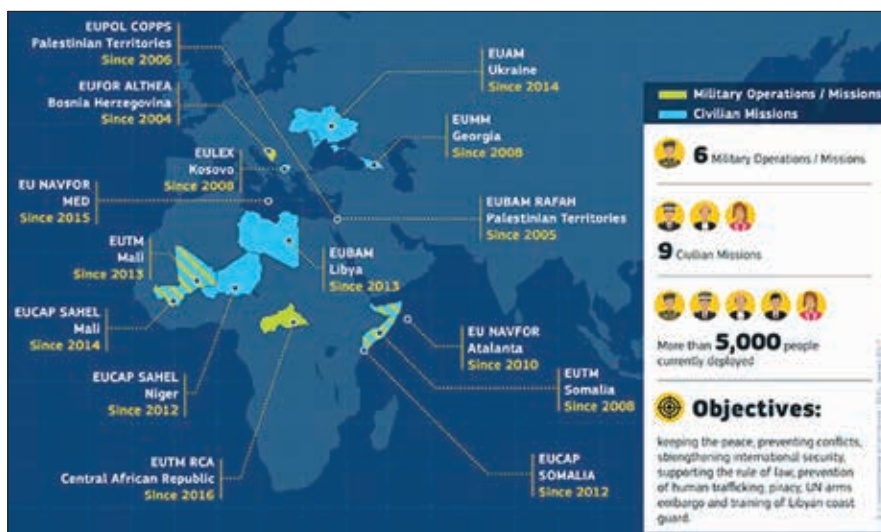
situácie v Európe po odchode Veľkej Británie z Únie. V rámci hraničnej bezpečnosti bola oficiálne vytvorená Európska pohraničná a pobrežná stráž. Dôležitým krokom bolo aj podpísanie obchodnej spolupráce medzi Kanadou a EÚ. Z hľadiska ochrany životného prostredia sa podarilo dosiahnuť, že Parížska dohoda, ktorá sa zaoberá celosvetovou reguláciou skleníkových plynov, vstúpila oficiálne do platnosti 4. novembra 2016. Po uplynutí šiestich mesiacov žezlo predsedníctva Rady EÚ od Slovenska prebrala Malta.

4 SLOVENSKO A OBRANNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE

Bezpečnostná a obranná politika sú integrálnou súčasťou Európskej únie už od jej založenia, keďže primárnou úlohou EÚ bolo zabezpečiť mier v Európe. Únia po svojom vzniku v roku 1993 vytvorila Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku (ďalej len „SBOP“, angl. The Common Security and Defence Policy – CSDP) ako jeden zo svojich hlavných pilierov. Podpísaním Lisabonskej zmluvy sa má aj táto jej súčasť transformovať a integrovať priamo do pevných štruktúr EÚ. Hlavnou náplňou tejto politiky je realizovať opatrenia a misie, predovšetkým na udržanie mieru. Má tiež posilniť postavenie Únie ako medzinárodného aktéra, ktorý je spôsobilý viesť krízový manažment. Väčšina štátov EÚ je aj súčasťou NATO, preto bolo nutné stanoviť vzťah medzi týmito dvomi organizáciami. Ide o dohodu Berlín plus z roku 2002, v ktorej bolo stanovené, že EÚ môže viesť operácie aj samostatne, a za určitých podmienok aj s využitím prostriedkov Severoatlantickej aliancie.

Spoločná bezpečnostná a obranná politika má dve časti, a to vojenskú a civilnú. Základom vojenskej časti sú dokumenty programu „Headline Goal 2010“, ktorým sa riadi aj NATO. Ide v nich o tri hlavné princípy – zachovanie mieru, nezávislosť suverénnych štátov a zabezpečenie spolupráce medzi Východom a Západom vo vede, obchode a kultúre. Okrem iného musí plniť aj úlohy pozostávajúce najmä z odzbrojovacích operácií, humanitárnych úloh, úloh na prevenciu konfliktov a vojenského poradenstva. Všetky vojenské záležitosti sú budované na základe dobrovoľných dočasných príspevkov členských krajín Únie do bojových skupín. Spoločná európska armáda nejestvuje. V civilnej časti prevládajú úlohy policajné, administratívne, monitorovacie, demobilizačné, či reintegračné. Európska únia plní úlohy Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky pomocou civilných, vojenských alebo kombinovaných operácií, pričom civilné sú financované z prostriedkov EÚ a vojenské financujú členské krajiny so spolufinancovaním EÚ.

Vzhľadom na to, že Slovenská republika je súčasťou Európskej únie, zúčastňuje sa tiež jednotlivých operácií v jej pôsobnosti. Najdôležitejšou misiou EÚ, v ktorej sa angažuje aj Slovensko je EUFOR ALTHEA v Bosne a Hercegovine. Slovensko do nej prispieva už od roku 2004 a to v rôznych podobách, či už ako strážne čaty, pozorovacie tímy alebo ako vedúca krajina v Regionálnom koordinačnom centre pre monitorovanie situácie. Okrem toho sa zúčastňuje aj monitorovacej misie v Gruzínsku (EUMM Gruzínsko) od 1. februára 2009. Od augusta 2017 sú slovenské ozbrojené sily súčasťou námornej operácie EUNAFOR MED Sophia. Tá má za úlohu kontrolu južného Stredomoria a dohliadať na embargo OSN na dovoz zbraní do Líbye.

Obrázok 3: Prebiehajúce misie a operácie Európskej únie

(Zdroj: eeas.europa.eu)

Rok 2017 bol rokom, kedy vznikla Stála štruktúrovaná spolupráca Európskej únie v oblasti obrany (ďalej len „PESCO“, angl. Permanent Structured Cooperation). Kvôli turbulentným udalostiam posledných rokov, akými boli občianske vojny v Líbyi a Sýrii, vzostup Islamského štátu, ruská anexia Krymu, kritická politika novozvoleného prezidenta USA voči NATO a medzinárodným dohodám a odchod Veľkej Británie z európskych štruktúr, bolo potrebné vytvoriť pevnejšiu obrannú štruktúru s väčšou angažovanosťou v medzinárodnom prostredí. Táto iniciatíva spája vojenské štruktúry NATO a Európskej únie, čím určuje aj rámec ďalšieho vývoja európskej obrany. V rámci PESCO sa tak angažuje aj slovenský rezort obrany, napríklad návratom slovenských vojakov do Iraku po desiatich rokoch alebo ich vyslaním do Lotyšska.

V prvom štvrtroku roku 2018 predsedalo Slovensko Fóru Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej len „OBSE“, angl. Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE). Cieľom tohto fóra je podporovať spoluprácu vo vojensko-politických otázkach stability Európy. Úlohou SR bolo dohliadať na to, aby boli plnené záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv ohľadom kontroly zbrojenia a opatrení budujúcich dôveru a bezpečnosť medzi európskymi štátmi. Predsedníctvo vo Fóre OBSE je prípravou na predsedníctvo Slovenskej republiky v samotnej Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, ktoré nás čaká v roku 2019. Týmito aktivitami v obranných a bezpečnostných iniciatívach dokazuje Slovenská republika, že nie je len pasívnym prijímateľom bezpečnosti, ale tiež sa aktívne podieľa na vytváraní a upevňovaní mieru vo svete.

5 ZÁVER

Vstup Slovenskej republiky do štruktúr Európskej únie nebol jednoduchý. Museli sme splniť mnoho požiadaviek na demokratizáciu krajiny a zlepšenie ekonomickej situácie a zaviazat sa plniť záväzky voči EÚ aj do budúcnosti. Slovensko však integráciou do EÚ získalo oveľa viac ako obetovalo. Vďaka tomu, že je naša krajina

POZNÁMKY

súčasťou tejto organizácie sa nás reálne nedotkla ekonomická kríza z rokov 2008 až 2014. Voľný obchod, cestovanie, štúdium v zahraničí a iné ekonomické výhody len posilňujú hospodársku situáciu menších krajín Únie, medzi ktoré Slovensko patrí. To platí nielen v ekonomike, ale aj pri otázkach bezpečnosti a obrany, kultúry, zdravotníctva či školstva. Členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii musíme jednoznačne chápať ako jeden z najpozitívnejších krokov, ktoré naša krajina od svojho vzniku podstúpila.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

EÚ urobila skok v obrannej spolupráci, Slovensko bolo pri tom. In: *Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2017*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2018, s. 38-39. ISBN 978-80-89261-75-8.

KUBIŠOVÁ, K.: *Slovenské predsedníctvo v Rade EÚ – využitá príležitosť malého členského štátu?* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2017. 96 s.

LIČKOVÁ, V.: *Vojenské misie príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a Armády Českej republiky ich ciele, plánovanie, zabezpečenie a možné riziká*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2016. 86 s.

POPOVEC, P.: *Slovenská republika v Európskej únii*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015. 50 s.

Potenciál PESCO. In: *Ročenka Ministerstva obrany Slovenskej republiky 2017*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2018, s. 38. ISBN 978-80-89261-75-8.

Slovensko predsedá Fóru OBSE pre bezpečnostnú spoluprácu [online]. MO SR, 2018 [cit. 2018-11-28]. Dostupné na internete: <https://www.mod.gov.sk/41164-sk/slovensko-predsesta-foru-obse-pre-bezpecnostnu-spolupracu/?day=2018-11-01&_od=2018-07-15&_do=2018-07-15>.

ŠUJANOVÁ, A.: 10. výročie vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie. In: *Vojenská osвета 2014. Spoločenskovedné semináre. 1. časť*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, Oddelenie kultúrnych a výchovných činností, 2014, s. 11-20. ISBN 978-80-89609-04-8.

Vstup SR do Európskej únie [online]. Sme, 2004 [cit. 2018-11-28]. Dostupné na internete: <<https://www.sme.sk/c/1478782/vstup-sr-do-europskej-unie.html>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte výhody a nevýhody vstupu SR do EÚ.
2. Popíšte spôsoby obrany vonkajších hraníc schengenského priestoru zo strany EÚ.
3. Vyjadrite váš názor na to, ktoré štáty Európy by mali byť ďalšími kandidátmi na členstvo v EÚ a prečo.
4. Definujte výhody a nevýhody vstupu Slovenska do Eurozóny.
5. Prezentujte vlastný názor o pripravenosti SR na vstup do EÚ pred 1. májom 2004.

VSTUP SLOVENSKEJ REPUBLIKY DO SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE**POZNÁMKY**Mgr. Marek **ORAVEC****ÚVOD**

Vstup Slovenskej republiky do Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“ alebo „Aliancia“, angl. North Atlantic Treaty Organization) bol v dejinách slovenskej samostatnosti výrazným úspechom na poli zahraničnej politiky. Vďaka tomuto aktu sa mohlo Slovensko prihlásiť k západnej orientácii a opäť sa tak plnohodnotne prinavrátiť na politickú mapu Európy. Na jar, konkrétne 29. marca 2019, si pripomíname už 15 rokov od integrácie Slovenskej republiky do tejto medzinárodnej obrannej aliancie. Naskytuje sa preto vhodná príležitosť na bilancovanie a zhodnotenie pôsobenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky v tejto organizácii.

Obrázok 1: Vlajka NATO

1 VZNIK, VÝVOJ A ŠTRUKTÚRA SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Pre pochopenie dôvodov, prečo mala Slovenská republika snahu stať sa súčasťou NATO je dôležité pozrieť sa bližšie na vznik a vývoj tejto Aliancie. Pohľad na historické súvislosti vzniku NATO je dôležitou súčasťou vnímania kontextu, do ktorého bola zasadená aj snaha Slovenska o začlenenie do štruktúr NATO a EÚ. I keď niektoré udalosti nezasiahli priamo do vývoja na Slovensku, ovplyvnili ich aspoň nepriamo, čo v konečnom dôsledku taktiež prispelo k záujmu Slovenska o vstup do tejto Aliancie.

1. 1 Vznik a vývoj Severoatlantickej aliancie

História NATO sa začala písať už po druhej svetovej vojne, kedy sa výrazne začala meniť situácia v Európe. Sovietsky zväz si upevňoval pozície v ním oslobodených krajinách, prevažne v strednej a východnej Európe. Svet sa začal rozdeľovať na dva nezmieriteľné tábory. Krajiny západnej Európy a USA cítili oprávnené obavy o bu-

POZNÁMKY

dúčnosť demokratických európskych štátov. Prvý politik, ktorý 5. marca 1946 verejne vystúpil proti nebezpečenstvu, ktoré predstavoval komunistický totalitný režim bol Winston Churchill. Navrhoval spojenectvo anglosaských národov vo forme britsko-amerického paktu. V konečnom dôsledku to viedlo k vytvoreniu tzv. Trumanovej doktríny v roku 1947. Tá sa zaviazala k pomoci Grécku a Turecku, no v skutočnosti išlo o myšlienku zadržovania komunizmu. Mnohí historici označujú prijatie tejto doktríny za začiatok Studenej vojny.

Na myšlienku kolektívnej obrany nadväzovali aj ďalší politici so svojimi vlastnými návrhmi na utvorenie spojeneckej aliancie. V marci 1948 takto vznikol *Bruselský pakt*, ktorý zahŕňal Veľkú Britániu, Francúzsko, Holandsko, Belgicko a Luxembursko. Boli však aj snahy vytvoriť silnejšiu politicko-vojenskú organizáciu, ktorá by zahŕňala aj Spojené štáty americké a Kanadu. Preto sa začali prípravy na vytvorenie Severoatlantickej aliancie, ktorá oficiálne vznikla 4. apríla 1949 podpísaním *Washingtonskej zmluvy*.

Základným stavebným a obranným pilierom pre garanciu transatlantickej bezpečnosti tejto zmluvy je článok 5 o kolektívnej obrane. Jeho podstatou je, že ozbrojený útok na ktoréhokoľvek člena Aliancie je zároveň útokom na Alianciu ako celok. Táto pôvodná zmluva spočiatku neriešila inštitucionálnu základňu organizácie. To prišlo až po tom, čo v roku 1949 Sovietsky zväz úspešne testoval jadrovú bombu, ale hlavne po vypuknutí Kórejskej vojny v roku 1950. Ako reakcia na tieto udalosti bolo v rámci NATO utvorené Vrchné velenie spojeneckých síl v Európe (angl. SHAPE – Supreme Headquarters Allied Powers Europe). Následne prišlo v 50. rokoch na rad rozširovanie členských štátov Aliancie. V prvej vlne sa pridali Grécko a Turecko, a následne v druhej Nemecká spolková republika (Západné Nemecko). Krajiny východného bloku na to zareagovali vytvorením vlastného vojenského paktu, Varšavskej zmluvy v roku 1955, ktorého súčasťou bola aj Československá republika. Vytvorenie Varšavskej zmluvy malo prispieť ku mocenskej rovnováhe v Európe.

Negatívna úloha Varšavskej zmluvy sa prejavila pri potlačení Maďarskej revolúcie v roku 1956, výstavbe Berlínskeho múru v roku 1961 a pri okupácii Československa v roku 1968. Tieto udalosti mali byť poslednými politickými a vojenskými napätiami pred uvoľňovaním pomerov v Európe. S cieľom uvoľňovania napätia, riešenia sporných otázok mierovou cestou a diplomaciou vznikla v roku 1973 *Konferencia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe* (ďalej len „KBSE“), ktorá prijala dokument tzv. *Helsinský záverečný akt*. V ňom sa 33 európskych štátov, Kanada a USA dohodli na prevencii ozbrojených konfliktov, ekonomickej a technickej spolupráci medzi Východom a Západom, na uznaní nezávislosti, slobody a dodržiavaní ľudských práv v rámci jednotlivých štátov. Išlo však iba o posledné pokusy v snahe predĺžiť obdobie uvoľňovania napätia. Toto sa ale skončilo inváziou sovietskych vojsk do Afganistanu v roku 1979 a rozmiestnením amerických rakiet v Európe.

Predposledné desaťročie 20. storočia sa nieslo v znamení demokratických revolúcií v strednej Európe a pádov komunistických režimov. V roku 1980 vznikli v Poľsku nezávislé odbory Solidarita, ktoré nakoniec prerástli až do celospoločenského hnutia a neskôr až do prvej nekomunistickej vlády od druhej svetovej vojny. Maďarsko

sa inšpirovalo týmto úspechom a na jar roku 1989 začali maďarskí občania s protestnými akciami proti sovietskym okupantom. Spoločensko-politické rozhovory sa viedli až do podpísania zmluvy, ktorá mala za cieľ zmenu ústavy a garanciu slobodných volieb. Situácia sa v lete 1989 menila aj v Nemeckej demokratickej republike (východné Nemecko). Mohli za ňu predovšetkým masu nemeckých utečencov, ktorí sa snažili dostať do Nemeckej spolkovej republiky. Vláda Nemeckej demokratickej republiky sa nedokázala vysporiadať s takým nátlakom a bola donútená otvoriť hranice. Viedlo to až k pádu Berlínskeho múru dňa 9. novembra 1989. Úspechy v týchto krajinách viedli k tomu, že aj v Československu sa v novembri začali masové protesty za zmenu spoločenských a politických pomerov. Nežná revolúcia, ako boli tieto protesty nazvané, viedli k rýchlym úspechom a už v decembri bola ustanovená nová, demokratická vláda.

Všetky spomínané spoločenské revolúcie boli umožnené vďaka novej politike Sovietskeho zväzu s cieľom urýchlenia ekonomického vývoja, v snahe oživiť a liberalizovať krajinu. To bol aj dôvod, prečo Sovietsky zväz nezakročil pri demokratických revolúciách v strednej Európe. Nespokojnosť s pomermi v Sovietskom zväze viedla jeho jednotlivé federatívne republiky ku vyhlasovaniu nezávislosti, čo vyústilo do jeho úplného rozpadu dňa 31. decembra 1991.

Po rozpade Sovietskeho zväzu a Varšavskej zmluvy by sa mohlo zdať, že NATO prišlo o svojho prirodzeného súpera, a tým stratilo aj opodstatnenie. Opodstatnenosť Severoatlantickej aliancie sa však naplno ukázala počas občianskej vojny v Juhoslávii v rokoch 1991 – 1995. Tá spolu s Kosovskou krízou prispeli k vytvoreniu iniciatívy *Partnerstvo za mier*, keďže členské krajiny NATO si uvedomovali, že náhla zmena spoločenskej a politickej situácie v bývalých socialistických krajinách neprospeje stabilite v regióne. Táto iniciatíva sa neskôr významne podieľala na prijatí Česka, Maďarska a Poľska do radov Aliancie po summite vo Washingtone v roku 1999.

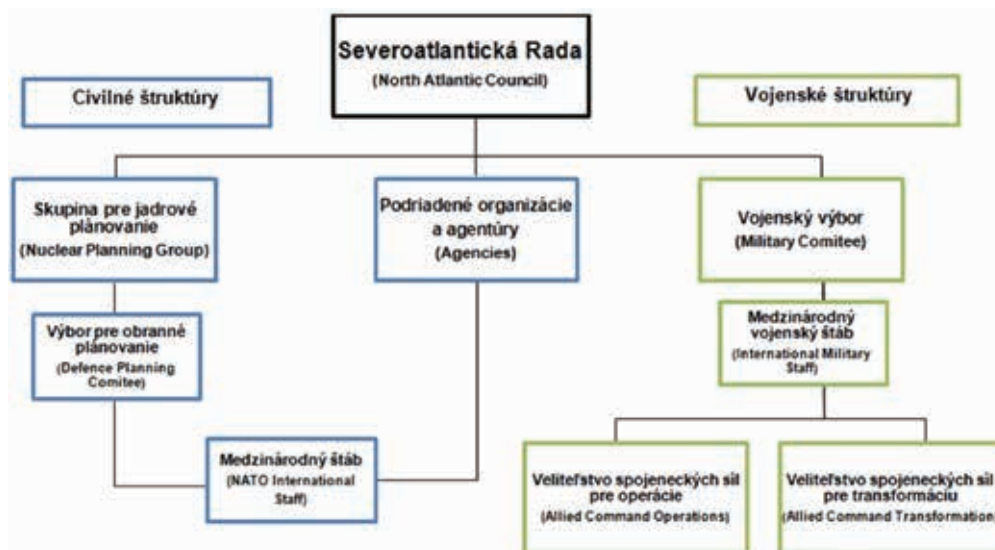
Najväčšiu krízu Aliancia zažila s príchodom nového tisícročia, kedy bola konfrontovaná s faktom, že politická nestabilita v odľahlých krajinách, kam už pôsobnosť NATO nesiahala, môže mať negatívny dopad aj pre vnútorný priestor jej členských štátov. To sa naplno ukázalo počas teroristických útokov na New York a Washington v roku 2001, Madrid v roku 2004 a Londýn v roku 2005. Organizované teroristické hnutia a ich akcie si vyžiadali jednoznačnú reakciu NATO, ktorá počas operácie *Trvalá sloboda* v roku 2001 zvrhla vládu Talibanu v Afganistane. Vzápätí na základe rezolúcie 1386 začala v roku 2003 najväčšia operácia medzinárodného krízového manažmentu NATO v Afganistane – ISAF (Medzinárodné bezpečnostné a pomocné sily, angl. International Security Assistance Force).

Od nového milénia sa NATO orientovalo čoraz viac na obnovenie vzťahov s Ruskou federáciou. Od roku 2002 sú tieto bilaterálne vzťahy v rámci medzinárodného práva riadené prostredníctvom Rady NATO – Rusko. Jednou z ďalších priorít Aliancie je rozširovanie jej členskej základne, najmä z radov bývalých socialistických štátov. Do roku 2017 tak bolo integrovaných ďalších desať krajín: Albánsko, Bulharsko, Čierna Hora, Estónsko, Chorvátsko, Litva, Lotyšsko, Slovensko, Slovinsko a Rumunsko. V súčasnosti má NATO už 29 členských krajín. Medzinárodná spolupráca je jednou z hlavných úloh, ktoré si Aliancia vytýčila aj vo svojich moderných dejinách.

POZNÁMKY

1.2 Vnútorná štruktúra Severoatlantickej aliancie

Severoatlantická aliancia počas svojej takmer 70-ročnej existencie stála pred mnohými významnými úlohami a s každou novou úlohou a krízou sa muselo jej štrukturálne zázemie meniť a rozrastať. Organizačná štruktúra NATO sa delí na tri skupiny: vojenská, civilná a podriadené organizácie a agentúry.

Obrázok 2: Základná pracovná štruktúra Severoatlantickej aliancie

Hlavným riadiacim orgánom celej Aliancie je Severoatlantická Rada (angl. NAC – North Atlantic Council), ktorá má politické, výkonné a rozhodovacie právomoci a v jej kompetencii je prijímanie rozhodnutí NATO. V nej sú zastúpení delegáti jednotlivých členských krajín. Všetky rozhodnutia sa prijímajú na základe všeobecnej zhody a jednomyselného súhlasu. Princíp väčšiny hlasov tu neexistuje, pretože každý členský štát má rovnaké práva na vyjadrenie svojho názoru, aby sa tak mohol podieľať na jednotnom konsenze. Jedným z najdôležitejších mechanizmov pri rozhodovacom procese sú konzultácie. Ročne sa odohrá až šesťtisíc stretnutí jednotlivých národných delegácií a expertných skupín.

Ďalším pracovným orgánom je Skupina pre jadrové plánovanie (angl. NPG – Nuclear Planning Group). Jej hlavnou náplňou je zaoberanie sa otázkami týkajúcimi sa jadrových zbraní, ich rozmiestnenia, technického zabezpečenia, bezpečnosti, ochranou pred nimi, ich šírenia a kontroly. V tejto skupine sa schádzajú veľvyslanci a ministri obrany jednotlivých členských krajín.

Keďže NATO je predovšetkým vojenská organizácia, jej hlavnou zložkou je aj Vojenský výbor (angl. MC – Military Committee). Ide o najvyšší vojenský orgán Severoatlantickej aliancie, ktorý zároveň prepája politické rozhodovacie procesy a vojenskú štruktúru a to tým, že politickým orgánom odporúča jednotlivé bezpečnostné opatrenia. Jej členmi sú ministri obrany členských krajín. Pod tento výbor spadajú dve strategické veliteľstvá a to Veliteľstvo spojeneckých síl pre operácie (angl. ACO – Allied Command Operations), ktoré zabezpečuje organizáciu operácií celosvetovo

a Veliteľstvo spojeneckých síl pre transformáciu (angl. ACT – Allied Command Transformation), ktoré má na starosti výcvik jednotiek NATO.

Výkonným orgánom Vojenského výboru je Medzinárodný vojenský štáb (angl. IMS – International Military Staff), ktorý zabezpečuje, že všetky prijaté politicko-vojenské nariadenia a rozhodnutia budú prevedené do praxe. Pod Medzinárodný vojenský štáb spadá päť sekcií, ktoré zabezpečujú chod Vojenského výboru. Každá z nich má na starosti inú úlohu. Plánovacia a politická sekcia sa zameriava na obrannú politiku a strategické plánovanie, jednotky okamžitej reakcie a agendu zbraní hromadného ničenia. Operačná sekcia zabezpečuje vojenský manažment a vojensko-politické angažovanie Aliancie. Dialóg medzi jednotlivými skupinami a inštitúciami (ako napríklad Rada NATO – Rusko, Komisia NATO – Ukrajina, Partnerstvo za mier, atď.) má na starosti Sekcia spolupráce a regionálnej stability. Spravodajská divízia poskytuje ostatným sekciám informačnú činnosť a úzko spolupracuje so spravodajskými agentúrami členských štátov. A nakoniec Sekcia logistiky a zdrojov zabezpečuje logistiku, zdravotnú starostlivosť, výzbroj a aktivity výskumu a vývoja.

Poslednou skupinou v organizačných štruktúrach Aliancie sú podriadené organizácie a agentúry, ktoré zabezpečujú rozličné služby napomáhajúce aktivitám civilnej a vojenskej organizačnej zložky. Ide o aktivity ako komunikácia, meteorológia, veda a technika, činnosť akreditačných centier výnimočnosti alebo vzdelávanie a výcvik.

Nad týmito hlavnými štruktúrami stojí generálny tajomník NATO, ako jeho najvyšší predstaviteľ. Predseda všetkým hlavným výborom, zodpovedá za usmerňovanie a presadzovanie konzultácií a rozhodnutí a tiež zabezpečuje ich realizáciu. Zároveň je tiež hlavným hovorcom Aliancie a riaditeľom jej Medzinárodného vojenského štábu. V súčasnosti túto funkciu zastáva Jens Stoltenberg.

2 SLOVENSKÁ REPUBLIKA AKO SÚČASŤ SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Snahy Slovenska o vstup do NATO začali ešte v čase, keď bolo súčasťou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Po jej rozpade na samostatnú Českú a Slovenskú republiku 1. januára 1993 sa Slovensko zaradilo medzi krajiny Severoatlantickej rady pre spoluprácu (angl. NACC – North Atlantic Cooperation Council), ktorá vznikla práve ako fórum pre vzájomné politické konzultácie členov NATO a krajín bývalej Varšavskej zmluvy. Vytvorením tejto rady vyjadrila aj Aliancia podporu pre integráciu týchto krajín, vrátane Slovenska, do svojich radov. Všetky vlády od roku 1994 až do roku 2004 si stanovili členstvo v Aliancii za jednu z hlavných priorít. Tým sa začala cesta Slovenskej republiky do NATO.

2. 1 Cesta Slovenska do NATO

Po vzniku iniciatívy Partnerstva za mier (angl. Partnership for Peace) koncom januára 1994 bolo Slovensko medzi prvými krajinami, ktoré podpísali jeho Rámcový dokument, čím sa k nemu oficiálne pripojilo. Od pripojenia sa k iniciatíve

POZNÁMKY

Partnerstvo za mier Slovensko využívalo možnosti, ktoré Partnerstvo poskytovalo v naplnení programových cieľov vlády v obrannej a bezpečnostnej politike. V septembri 1994 zverejnila Aliancia Štúdiu o rozšírení NATO, ktorá ukázala, že rozširovanie Aliancie prispeje ku zvýšeniu stability a bezpečnosti nielen v regióne strednej a juhovýchodnej Európy, ale aj v celej euroatlantickej oblasti. Vychádzala z toho, že rozšírenie podporí demokratizujúce snahy v regióne, a to nielen v oblasti politickej a civilnej, ale aj v rámci kontroly ozbrojených síl. Zároveň sa posilní spolupráca medzi členskými krajinami, podporia sa susedské vzťahy, zvýši sa transparentnosť v obrannom plánovaní a vojenskom rozpočte, a tým sa umožní lepšie budovanie dôvery medzi jednotlivými štátmi.

Krajiny, ktoré žiadali o členstvo museli dokázať, že sú funkčnými demokraciami s trhovou ekonomikou, rešpektujúce ľudské práva a práva menšín. Mali sa tiež zaviazat' riešiť spory mierovou cestou s tým, že mali byť schopné a ochotné vojensky prispieť k bezpečnosti Aliancie. V novembri bol preto v rámci iniciatívy Partnerstvo za mier schválený individuálny program ako nástroj pre nadviazanie spolupráce a zapojenie sa do aktivít NATO. Slovensko sa tak zapojilo do individuálneho programu, čím sa mala dosiahnuť schopnosť spolupráce slovenských jednotiek, ktoré mali byť podriadené veleniu NATO.

24. mája 1997 sa uskutočnilo referendum o vstupe Slovenskej republiky do NATO. Bolo však neplatné, lebo účasť všetkých oprávnených voličov bola len 9,53 %. Na summite v Madride v júli 1997 bola prijatá rezolúcia, ktorou Aliancia pozvala do svojho spoločenstva Česko, Maďarsko a Poľsko. V roku 1999 sa konal aj Washingtonský summit, na ktorom sa Česko, Maďarsko a Poľsko stali oficiálne členmi Aliancie a Slovenská republika bola oficiálne zaradená na zoznam kandidátskych krajín. Zároveň tam bol vytvorený a prijatý Akčný plán členstva pre lepšiu prípravu kandidátskych krajín na členstvo v Aliancii. Na základe tohto celkového akčného plánu boli vytvorené aj individuálne národné plány prípravy na členstvo. Pre Slovensko bol vytvorený plán PRENAME (angl. PREparation for NATO Membership). Vďaka nemu sa mala dosiahnuť plňšia kompatibilita s požiadavkami NATO. Od tohto obdobia sa zlepšovala aj celková prestíž slovenských ozbrojených síl a to najmä vďaka spolupráci v mierových misiách pod velením medzinárodných organizácií. Slovensko tým jasne ukázalo, že nechce byť len pasívnym prijímateľom bezpečnosti, ale že je pripravené sa aktívne zapojiť do aktivít Aliancie.

S príchodom nového milénia sa razantne zvyšovali snahy celého parlamentu o integráciu do NATO. V septembri 2000 bola vytvorená poslanecká skupina pre rýchlu integráciu Slovenska do NATO. Jej vznik ukázal, že sa na pôde slovenského parlamentu podarilo dosiahnuť konsenzus a to naprieč celým politickým spektrom.

Na Pražskom summite v novembri 2002 tak mohlo Slovensko, spolu s ďalšími šiestimi krajinami, prijať pozvanie na prístupové rokovania o vstupe do Aliancie. Na prístupových rokovaní malo dokázať svoju pripravenosť stať sa jej zodpovedným členom. Spolu s Bulharskom, Estónskom, Litvou, Lotyšskom, Rumunskom a Slovinskom sa malo stať riadnym členom NATO, čím Aliancia chcela posilniť bez-

pečnosť v euroatlantickom priestore. V roku 2003 kandidátske štáty definitívne podpísali protokoly o pristúpení k Severoatlantickej zmluve. Nakoniec 29. marca 2004 odovzdala Národná rada SR prístupové protokoly, čím Slovenská republika oficiálne nadobudla členstvo v NATO. Dňa 2. apríla sa konal slávnostný ceremoniál prijatia za člena v ústredí Aliancie v Bruseli. Slovenská vlajka bola vztýčená po boku vlajok členov Aliancie.

POZNÁMKY

2. 2 Slovenská republika ako dôstojný a spoľahlivý člen NATO

Z členstva Slovenska v NATO vyplýva hneď niekoľko záväzkov. V prvom rade sa Slovensko, rovnako ako ostatné členské krajiny, zaviazalo dodržiavať Washingtonskú zmluvu, najmä jej piaty článok, ktorý hovorí o tom, že útok na jednu krajinu Aliancie je útokom na Alianciu ako celok. V súčasnej dobe sa však uplatňuje najmä úloha NATO pri zabezpečovaní mieru a stability vo svete a v boji proti medzinárodnému terorizmu. V rámci týchto aktivít sa Slovensko zaviazalo plniť všetky úlohy, ktoré z členstva vyplývajú, a teda aj poskytovanie vlastných ozbrojených síl na medzinárodné operácie NATO.

Príslušníci Ozbrojených síl SR sa zapájali do operácií NATO dokonca aj pred vstupom krajiny do Aliancie. Prvýkrát počas Kosovskej krízy v roku 1999, kedy najmä Albánsko zasiahla masívna vlna utečencov z Kosova. Aby Aliancia zabránila humanitárnej kríze, spustila operáciu Spojený prístav (angl. Allied Harbor, AFOR – Albania Force). V rámci nej sa poskytovala utečencom zdravotnícka, bezpečnostná, prepravná a technická pomoc. Slovensko vyslalo ženijnú jednotku so 40 príslušníkmi martinského práporu okamžitej reakcie a vojenskou technikou. V Albánsku zabezpečovali ubytovacie zariadenia pre utečencov a úpravu ciest. Po dvoch mesiacoch bola slovenská jednotka prevelená na operáciu do Kosova.

Operácia s označením KFOR (angl. Kosovo Force) mala za úlohu zastaviť boje medzi Kosovom a Srbskom a tým stabilizovať situáciu v regióne. Táto operácia dokázala, že NATO využije všetky prostriedky, aby zabránilo humanitárnej katastrofe. Slovenská ženijná jednotka pôsobila v Kosove od jej presunu z Albánska v septembri 1999 až do marca 2002. V roku 2002 bol na ich miesto vyslaný kontingent v počte 100 príslušníkov OS SR, ktorí mali na starosti hlavne zabezpečenie provinčnej srbsko-kosovskej hranice. Po vstupe Slovenskej republiky do NATO bola táto slovenská jednotka začlenená do Medzinárodného zoskupenia síl. Po tejto zmene mala na starosti prieskumnú činnosť. V Kosove sa vystriedalo viac ako 2 000 slovenských vojakov. Jednotky KFOR zostali v regióne aj po vyhlásení kosovskej nezávislosti v roku 2008.

Príslušníci Ozbrojených síl SR sa v roku 2004 zapojili aj do najväčšej operácie medzinárodného krízového manažmentu NATO – Medzinárodných bezpečnostných a pomocných síl (ISAF) v Afganistane. Opäť bola nasadená ženijná jednotka, ktorá bola americkým velením označená ako profesionálna, a ktorá tvorila základ úspechu každej misie. Výnimočnú úlohu našich ozbrojených síl v misii ISAF dokazuje aj to, že 65 príslušníkov OS SR bolo vyznamenaných medailou NATO v roku 2009 a päť príslušníkov v roku 2012. Od júna 2004 sa Slovenská republika podieľala aj na bojo-

POZNÁMKY

vých operáciách a zapájala sa aj do provinčných rekonštrukčných tímov. Do Afganistanu boli nasadené aj jednotky operačného výcvikového a styčného tímu, tímy na likvidáciu nevybuchutej munície a improvizovaných výbušných prostriedkov a prieskumné jednotky. Misia ISAF bola ukončená a rozpustená v decembri 2014. Niektoré jednotky, vrátane slovenských, však v Afganistane zostali až do súčasnosti ako súčasť misie Rozhodná podpora (ďalej len „RS“, angl. Resolut Support), ktorej úlohou je výcvik a podpora afganských národných bezpečnostných síl. V roku 2018 sa na misii RS zúčastnilo 35 príslušníkov OS SR.

Obrázok 3: 5. pluk špeciálneho určenia
(Zdroj: upload.wikimedia.org)

Operácie NATO svoju činnosť nezameriavajú len na riešenie konfliktov, ale tiež na rozvíjanie spolupráce. Od septembra 2017 začal napríklad v Kyjeve pôsobiť civilný expert Ministerstva obrany SR. V Bosne a Hercegovine pôsobí na misii Veliteľstva NATO Sarajevo jeden príslušník slovenských ozbrojených síl. Slovenskí vojaci sa vrátili aj do Iraku, kde v rámci vojenskej výcvikovej aktivity školia inštruktorov v oblasti odminovania a opráv sovietskej vojenskej techniky. Ich aktivita má pomôcť budovať moderné ozbrojené sily Iraku. Slovensko sa na stretnutí členských krajín v Bruseli v máji 2017 zaviazalo posilniť 150 vojakmi predsunutú prítomnosť NATO v Pobaltí. Táto misia trvá aj v súčasnosti. Ide o dôkaz podpory našich východných spojencov. Od ukončenia operácií ISAF sa Slovenská republika stále angažovala v akciách Aliancie, a to najmä podporných a vzdelávacích. Slovensko sa zúčastňuje tiež medzinárodných cvičení NATO. V roku 2018 sa na území Slovenskej republiky uskutočnilo cvičenie Slovenský štít. Bolo to jedno z najvýznamnejších vojenských cvičení v strednej Európe, ktorého sa zúčastnilo 1 250 slovenských vojakov a 250 vojakov Vyšegrádskej skupiny (Česko, Maďarsko, Poľsko) a Pozemných síl USA. Výcvik prebiehal v simulačnom centre Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši a v priestoroch Centra výcviku Lešť. Opäť sa tak potvrdilo, že Slovensko pomáha dotvárať a dobudovávať NATO. To sa ukázalo aj na informačnej kampani My sme NATO, ktorá bola na Slovensku spustená práve v roku 2017.

3 ZÁVER

POZNÁMKY

Pôsobenie Slovenskej republiky v Severoatlantickej aliancii sa dá zhrnúť jedine pozitívne. Ozbrojené sily SR sa aktívne zapájali do operácií a misií NATO, dokonca ešte pred oficiálnym vstupom Slovenska do Aliancie a v tomto trende pokračujú až do súčasnosti. Pripravenosť príslušníkov OS SR je na vysokej úrovni, čo dokazujú aj početné pozitívne hodnotenia a vyznamenania, ktoré boli slovenským vojakom udelené. Aj vďaka prítomnosti slovenských vojakov na jednotlivých operáciách sa dá zhodnotiť, že tieto misie skončili úspechom a spolupráca s ostatnými členskými krajinami bude i naďalej pokračovať v pozitívnom smere. Rovnako záväzky, ktoré priamo nevyplývajú z členstva v Aliancii, akými sú napríklad spolupráca na úrovni krajín V4 alebo s Pobaltskými krajinami dokazujú, že Slovensko si svoje miesto v NATO skutočne zaslúžilo. Pätnásťročné pôsobenie Slovenskej republiky v NATO ukázalo, že naša krajina je plnohodnotným partnerom ostatných členských krajín a svoje záväzky voči nim si bude plniť aj v budúcnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

KLUČKA, P.: *Operácie NATO na podporu mieru pri riešení kríz*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši, 2015. 82 s.

LIČKOVÁ, V.: *Vojenské misie príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a Armády Českej republiky, ich ciele, plánovanie, zabezpečenie a možné riziká*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažmentu v Košiciach, 2016. 86 s.

ONDRUŠ, M.: *Súčasná krízová operácia/misia NATO*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl v Liptovskom Mikuláši, 2018. 56 s.

PETRŽALCOVÁ, M.: *Účasť ozbrojených síl SR na operáciách NATO*. Skalica : Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, 2013. 63 s.

SIMON, J.: *NATO and the Czech & Slovak Republics: A Comparative Study in Civil-Military Relations*. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2004. 307 s. ISBN 0-7425-2903-7.

What is NATO? [online]. NATO [cit. 2018-11-16]. Dostupné na internete: <<https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>>.

NATO Organization [online]. NATO [cit. 2018-11-15]. Dostupné na internete: <<https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm>>.

Cesta Slovenska do NATO. [online]. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, 2015 [cit. 2018-11-15]. Dostupné na internete: <https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato>.

Vstup do NATO [online]. Ministerstvo obrany SR, 2004 [cit. 2018-11-15]. Dostupné na internete: <<http://www.mosr.sk/vstup-do-nato/?mnu=288>>.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Vymenujte dôvody a príčiny vzniku NATO v 50. rokoch 20. storočia.
2. Vyjadrite svoj názor, či sa SR mala stať členom NATO v rovnakom čase ako ostatné krajiny V4.
3. Popíšte nutnosť zrušenia Varšavskej zmluvy pre integráciu krajín bývalého Východného bloku do NATO.
4. Definujte aktivity, ktoré plní SR ako plnohodnotný partner ostatných krajín NATO.
5. Charakterizujte výhody a nevýhody podpory bojových operácií NATO zo strany OS SR.

STAROSTLIVOSŤ O RODINY PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

POZNÁMKY

PhDr. Ľubica **BERNÍKOVÁ**

ÚVOD

Je ťažké pomenovať čo je rodina. Každý človek vníma rodinu inak, svojim spôsobom. Pre niekoho je to miesto, kde nájde lásku, porozumenie, pokoj a pohodu. Pre iného je to miesto, kde sa rád vracia medzi svojich blízkych. Ďalší rodinu poníma ako miesto, kde zabúda na pracovné problémy. Týchto pohľadov môže byť nekonečne veľa. Pokiaľ žijeme obklopení láskou svojich blízkych a nevyskytujú sa vážne problémy, nepotrebujeme sa touto témou zaoberať. Až keď sa táto pohoda naruší, vynárajú sa viaceré otázky, na ktoré potom ťažko hľadáme odpovede. Vojenské povolanie so sebou prináša viaceré povinnosti profesionálneho vojaka, ktoré kladú vysoké nároky na ochotu, toleranciu a prispôsobenie sa jeho rodiny. Najnáročnejším obdobím pre rodinu profesionálneho vojaka je jeho vyslanie na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky. Pri vyslaní čelí rodina profesionálneho vojaka výzvam vyplývajúcich z odlúčenia. Odlúčenie predstavuje záťažovú situáciu, ktorá môže priniesť viaceré problémy a riziká pre všetkých členov rodiny, a to od vzrastajúcich požiadaviek na chod domácnosti, cez financie a starostlivosť o deti až po meniace sa domáce pravidlá. Práve v tomto období je prioritnou úlohou Ozbrojených síl Slovenskej republiky podporiť rodinu profesionálneho vojaka.

Cieľom tohto článku je zvýšiť informovanosť profesionálnych vojakov o postupe pri starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky. Je určený nielen pre veliteľov vojenských útvarov a tímy pre prácu s rodinami vyslaných profesionálnych vojakov, ale aj pre všetkých profesionálnych vojakov. Jeho cieľom je informovať o aktuálne platnom metodickom usmernení, ktoré zabezpečuje správny a jednotný postup pri starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov pred vyslaním, počas vyslania a po ukončení vyslania na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky. Zároveň prináša krátky prehľad o vzniku, vývoji rodiny, jej formách, funkciách a špecifikách.

1 VZNIK A VÝVOJ RODINY

Rodina v priebehu posledných rokov prešla výraznými zmenami. V spoločnosti dlho pretrvával model tradičnej rodiny a v jeho rámci tiež tradičné poňatie manželského zväzku. Alternatívne formy rodinného života sa začali v ďaleko väčšej miere uplatňovať až v posledných desaťročiach a deti sa tak podstatne častejšie rodia i do zväzkov, ktoré nie sú právne ukotvené. Tieto formy partnerských vzťahov sú vnímané zo spoločenského hľadiska ako rovnocenné manželskému zväzku.

Forma dnešnej rodiny sa v priebehu dejín menila. Tradičná predstava ľudí sa zakladá len na znalosti monogamnej formy manželského spoluzitia a pomerne menej je známa iná forma manželstva.

POZNÁMKY

Ľudstvo a človek sa od svojho vzniku po súčasnosť vyvíjali v troch základných historických obdobiach:

- v období divožstva,
- v období barbarstva,
- v období civilizácie.

V období divožstva prešli ľudia najnižším stupňom svojho vývoja. Žili na stromoch, živili sa plodmi, korenkami a postupne si vytvorili artikulovanú reč. Na najvyššom stupni tohto vývojového obdobia sa začali ľudia usadzovať v osadách a utvárať prvotný model rodiny. Kvôli svojej obrane sa začali združovať do skupín. V tomto období tvoril základ prvotnej rodiny skupinové manželstvo. V tejto forme manželstva žili celé skupiny mužov a žien. Pôvodný heterizmus postupne mizol. Pohlavné a manželské vzťahy začali prechádzať dvoma vývojovými obdobiami. Prvé obdobie je charakterizované rodinou pokrvného príbuzenstva, v ktorej sú dovolené všetky vzájomné pohlavné styky v tej istej generácii, okrem stykov medzi rodičmi a deťmi. Druhé obdobie je charakteristické rodinou blízkych druhov, v ktorej už nie je dovolený pohlavný styk medzi bratom a sestrou. Vzniká rod.

Vo všetkých formách prvotnej rodiny, ktorej základom je skupinové manželstvo je isté, kto je matkou detí. Otec je prakticky neznámy. Právo je založené na matke rodu – matriarchát.

V období barbarstva sa pracovné nástroje zdokonalili, a tým bola možnosť obživy, sebazáchovy umožnená aj menším skupinám ľudí. Vo vnútri rodu vznikali čoraz menej početné manželstvá. Výsledkom bol vznik párového manželstva, ako základu párovej rodiny, založenej na polygamii. V tomto manželstve začali okrem biologických a spoločensko-ekonomických vzťahov pôsobiť aj zložité duševné vzťahy. V takejto rodine sa už otec stáva istým a známym. Narastá význam mužov, pretože sa stávajú tvorcami a vlastníkami majetku. Matriarchát sa postupne mení v patriarchát.

V období civilizácie dochádza k ďalšiemu vývoju nástrojov a celej spoločnosti, čo napomáha tomu, aby vznikla malá individuálna rodina, založená spravidla na monogamii. Pozostáva iba z manželského páru a detí, a to pod vládou otca rodiny. Z párovej rodiny vzniká postupne monogamná rodina, v ktorej dochádza k upevneniu vzťahov medzi manželmi a stupňovaniu nárokov na ženinu vernosť. Monogamia platila po stáročia iba pre ženy. Účelom monogamnej rodiny sa stalo plodenie detí, u ktorých bolo známe otcovstvo a tým účasť detí na rozdelení rodinného bohatstva. Dedičmi sa mohli stať len vlastné deti otca.

Proces zmien, ktoré podstatne ovplyvnili význam rodiny a jej postavenie v spoločnosti, je možné pozorovať od prelomu 15. a 16. storočia, keď formálne organizácie začali nahrádzať dovtedy stabilné, sebestačné a výrazne hierarchizované domácnosti. Niektoré pôvodné funkcie rodiny jej začali byť odnímané, objavovali sa názory, že sa stáva nahraditeľnou a čiastočne aj zbytočnou.

Zvýšený záujem o rodinu prinieslo osvietenstvo, hlavne 19. storočie, ktoré inšpirovalo mnoho autorov komparatívnych štúdií. H. J. S. Maine, E. B. Tylor, L. H. Morgan, F. Engels a J. G. Frazer položili základ novodobého bádania o rodine a snažili sa o systematizáciu poznatkov o rodine, jej rôznych typoch a formách.

Zmeny vo vnútri rodiny, ale aj zmeny v jej postavení v spoločnosti priniesla novodobá industrializácia. Začali sa objavovať príznaky tzv. krízy rodiny. Strata intimitaty a potlačanie individuality v prospech byrokratických a formalizovaných mechanizmov a profesionalizácia činností, ukazujú rodinu ako konfliktnú jednotku, ktorá často stráca svoje pôvodné poslanie a prestáva plniť svoje pôvodné ciele.

Na druhej strane súčasná rodina stále ukazuje svoju silnú životaschopnosť, efektívnosť pôsobenia vnútorných mechanizmov a morálnu podporu svojich členov, čím ich svojím spôsobom pripravuje i pre mimorodinné, hlavne profesionálne role.

V súlade so zmenou spoločenských podmienok aj život v rodine prechádza vlastným vývojom, v dôsledku čoho sa tradičná rodina postupne zmenila na rodinu modernú.

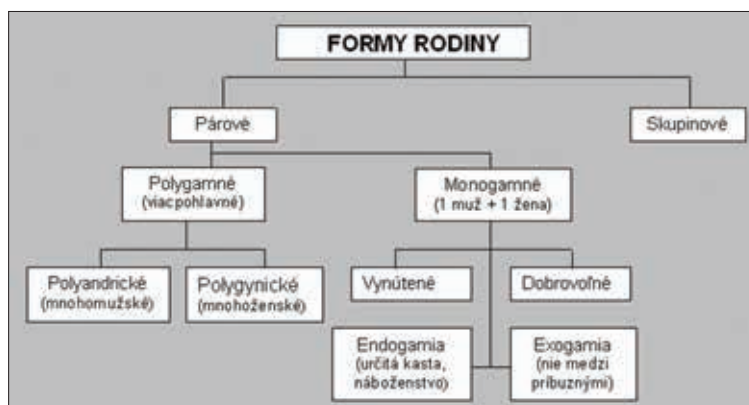
2 FORMY A FUNKCIE RODINY

Rodina, z ktorej človek pochádza sa nazýva pôvodná rodina. V dospelosti si ľudia zakladajú novú rodinu, ktorá sa označuje ako vlastná (založená) rodina. Poznáme aj širšiu rodinu, ktorú tvoria matka, otec, deti, starí rodičia a prastarí rodičia. Z hľadiska vnútornej štruktúry rozlišujeme rodinu:

- úplnú – otec, matka, deti (rodičia môžu byť aj nevlastní),
- neúplnú – chýba jeden z rodičov (slobodná matka, po rozvode, po úmrtí...).

Existuje mnoho kritérií na delenie rodín. Najjednoduchšie je delenie podľa:

- typu manželstva – polygamná rodina, monogamná rodina,
- formy usporiadania rodiny – základná rodina, rozšírená rodina,
- vzoru autority v rodine – patriarchálna, matriarchálna, egalitárna (moc v rodine je rovnomerne rozdelená),
- odvodzovania pôvodu – patrilineárny typ rodiny, matrilineárny typ rodiny, biletirálny (pôvod odvodený z matkinej aj otcovej strany) typ rodiny,
- vzťahov v rodine – úplná rodina, neúplná rodina, harmonická rodina, disharmonická rodina.

Obrázok 1: Formy rodiny ¹⁾

1) POLONSKÝ, D. - MATIS, J.: Rodina vojenského profesionála.

POZNÁMKY

Funkcie rodiny svojím spôsobom vyjadrujú miesto rodiny v spoločnosti a sú dôležité pre ďalšiu existenciu a rozvoj človeka. Rodina plní v spoločnosti tieto základné funkcie:

- biologickú,
- výchovnú,
- ekonomickú
- emocionálnu.

Biologická funkcia rodiny zabezpečuje udržanie života počatím a narodením nového človeka. Rodina odovzdáva deťom biologickú dedičnosťou všetky znaky, ktoré potomstvo získava prostredníctvom génov. Biologická funkcia rodiny má tieto základné sprievodné znaky:

- pomernú stabilitu manželských zväzkov,
- rovnováhu medzi uzatváraním manželstva a rozvodovosťou,
- rovnováhu medzi kojeneckou úmrtnosťou a pôrodnosťou,
- pocit rovnováhy u obidvoch manželov.

Výchovná funkcia rodiny dáva jednotlivcovi pocit sociálneho vedomia, vytvára u neho normy sociálneho správania. Celý tento proces sa uskutočňuje od narodenia dieťaťa do rodiny a všeobecne sa označuje ako proces socializačný, teda proces začleňovania sa jedinca do spoločnosti. Rodina je základnou sociálnou skupinou, cez ktorú sa jedinec dostáva do styku s inými sociálnymi skupinami. Rodina reguluje základné potreby človeka a určuje jeho činnosti. Jedinec si osvojuje určité vzorce sociálneho správania, ktoré sú v danej rodine uznávané. Rodinná výchova je nenahraditeľná, pretože má špecifické rysy individuálneho pôsobenia na dieťa. Efektívne naplnenie výchovnej funkcie rodiny predpokladá citovú stabilitu v rodine, jednoznačnosť výchovných vplyvov pre intelektuálny a emocionálny vývoj detí, zaistenie základných životných potrieb dieťaťa a zaistenie a uspokojenie kultúrnych potrieb. Základom výchovnej funkcie rodiny je vštepovanie určitých kultúrnych návykov a to hlavne deťom, ktoré si v rodine vytvárajú svoju hodnotovú orientáciu a svoj hodnotový systém.

Ekonomická funkcia rodiny prešla najväčšími zmenami, pretože rodina postupne prestala byť výrobnou jednotkou a stala sa skôr jednotkou spotrebnou. Rodina sa stala sociálnou skupinou, v ktorej jej členovia trávajú hlavne svoj mimopracovný čas. Plnenie ekonomickej funkcie je závislé od celkovej ekonomickej situácie a ekonomického vývoja v danej spoločnosti. Príjmy a výdavky rodiny tvoria základnú štruktúru podmienok pre plnenie ekonomickej funkcie rodiny, ktorá výrazným spôsobom pôsobí aj na ostatné funkcie rodiny.

Emocionálna funkcia rodiny a uspokojovanie emocionálnych potrieb patrí medzi dôležité funkcie rodiny, lebo potreby pre intímny, emocionálny život vo vzťahu k druhému pohlaviu tvoria dôležitú súčasť existencie každého jedinca. Vyžaduje plne rozvinutého človeka, zrelého, zodpovedného, pre ktorého je už citový vzťah

trvalou základňou pre istotu a bezpečie. Model rodiny, ktorý si spoločnosť vytvorila, má korigovať a zabezpečiť istú kontrolu nad sexuálnym životom jej príslušníkov. V súčasnej dobe badať určité uvoľnenie rodinných zväzkov, ktoré sú často v rozpore s tradičnými predstavami vernosti a súdržnosti manželských párov. Manželia hľadajú na seba skôr ako partneri s potenciálne rovnakými právami a povinnosťami.

3 RODINA PROFESIONÁLNEHO VOJAKA ²⁾

V súčasnosti má každý človek v otázkach založenia rodiny čoraz väčšiu slobodu. Môže sa rozhodnúť, či si rodinu založí alebo nezaloží, uzavrie formálny zväzok manželstva alebo zotrvá v partnerskom zväzku. Táto sloboda sa vzťahuje aj na otázku detí, ich počtu a spôsob výchovy.

Ako je to s rodinným stavom, s počtom detí, s materskou a rodičovskou dovolenkou príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) dokumentujú štatistické údaje Oddelenia personálnej štatistiky a kontroly Odboru personálnych informácií Personálneho úradu OS SR (ďalej len „PÚ OS SR“) v tabuľkách 1 až 3. Údaje o materskej a rodičovskej dovolenke profesionálnych vojakov OS SR za obdobie rokov 2014 – 2017 sú graficky znázornené na obrázku 2.

Rodina stále patrí a bude patriť medzi prioritné hodnoty v živote profesionálneho vojaka. V rokoch 2014 – 2017 sa v OS SR percento vojakov v manželskom zväzku pohybovalo približne na rovnakej úrovni, t. j. 55 %. Percento slobodných profesionálnych vojakov sa každoročne pohybovalo na úrovni približne 37 %. Takmer 60 % profesionálnych vojakov malo aspoň jedno dieťa.

Tabuľka 1: Rodinný stav profesionálnych vojakov OS SR v rokoch 2014 – 2017

Skutočné počty PrV		druh/ družka	ovdovely/á	rozvedený	slobodný/á	ženatý/ vydatá	
2017	Vojak	10978	38	19	694	4068	6159
	Vojačka	1331	2	4	184	516	625
	Spolu	12309	40	23	878	4584	6784
2016	Vojak	11085	39	17	710	4086	6233
	Vojačka	1248	2	4	178	459	605
	Spolu	12333	41	21	888	4545	6838
2015	Vojak	11363	36	15	741	4197	6374
	Vojačka	1216	2	4	176	436	598
	Spolu	12579	38	19	917	4633	6972
2014	Vojak	11272	39	13	727	4097	6396
	Vojačka	1149	2	4	184	385	574
	Spolu	12421	41	17	911	4482	6970

2) Pod pojmom profesionálny vojak sa rozumie aj profesionálna vojačka.

POZNÁMKY

Tabuľka 2: Počet detí u profesionálnych vojakov OS SR v rokoch 2014 – 2017

Skutočné počty PrV			Počet detí								Počet PrV, ktorí majú jedno a viac detí
			0	1	2	3	4	5	6	7	
2017	Vojak	10978	4517	2693	3054	622	81	8	3		6461
	Vojačka	1331	482	401	389	52	7				849
	Spolu	12309	4999	3094	3443	674	88	8	3	0	7310
2016	Vojak	11085	4540	2760	3089	602	83	8	3		6545
	Vojačka	1248	416	402	373	49	8				832
	Spolu	12333	4956	3162	3462	651	91	8	3	0	7377
2015	Vojak	11363	4624	2877	3161	601	89	6	4	1	6739
	Vojačka	1216	407	382	369	50	8				809
	Spolu	12579	5031	3259	3530	651	97	6	4	1	7548
2014	Vojak	11272	4547	2900	3131	598	84	7	4	1	6725
	Vojačka	1149	365	379	352	46	7				784
	Spolu	12421	4912	3279	3483	644	91	7	4	1	7509

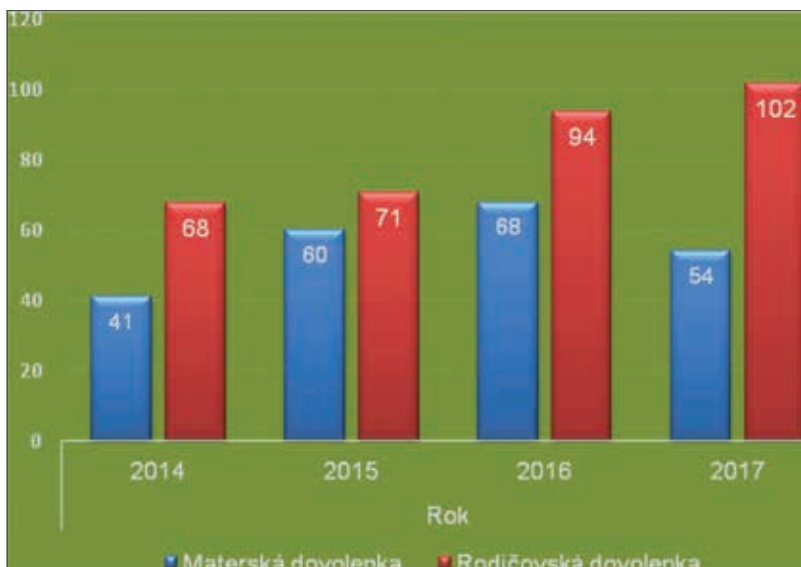
(Údaj o počte detí profesionálnych vojakov v rokoch 2014 – 2017 nezohľadňuje vojenské manželské páry s deťmi)

Tabuľka 3: Materská a rodičovská dovolenka profesionálnych vojakov OS SR v rokoch 2014 – 2017

Dôvod opatrenia PrV	Rok							
	2014		2015		2016		2017	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Materská dovolenka	0	41	1	59	1	67	2	52
	41		60		68		54	
Rodičovská dovolenka	11	57	6	65	15	79	19	83
	68		71		94		102	
Celkom	11	98	7	124	16	146	21	135
	109		131		162		156	

Rodina profesionálneho vojaka má všetky všeobecne typické znaky ako ostatné rodiny. Plní základné funkcie rodiny, ale tým, že aspoň jeden z rodičov vykonáva štátnu službu, má takáto rodina určité obmedzenia.

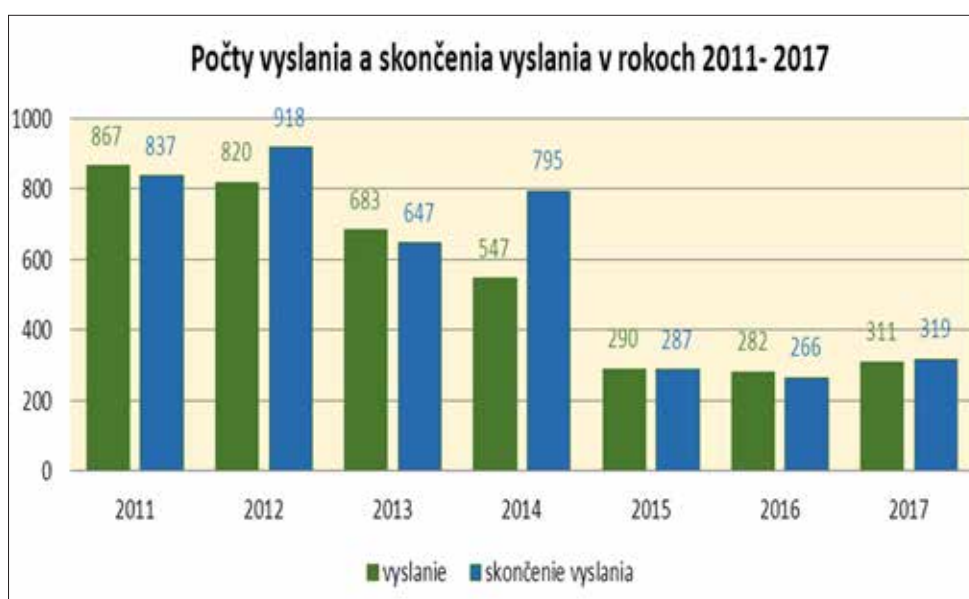
Chod rodiny ovplyvňuje do veľkej miery fakt, že vojak slúži podľa potrieb OS SR. Profesionálny vojak si musí rodinné povinnosti doladiť a skĺbiť s vojenským povoláním.

Obrázok 2: Materská a rodičovská dovolenka profesionálnych vojakov v rokoch 2014 – 2017

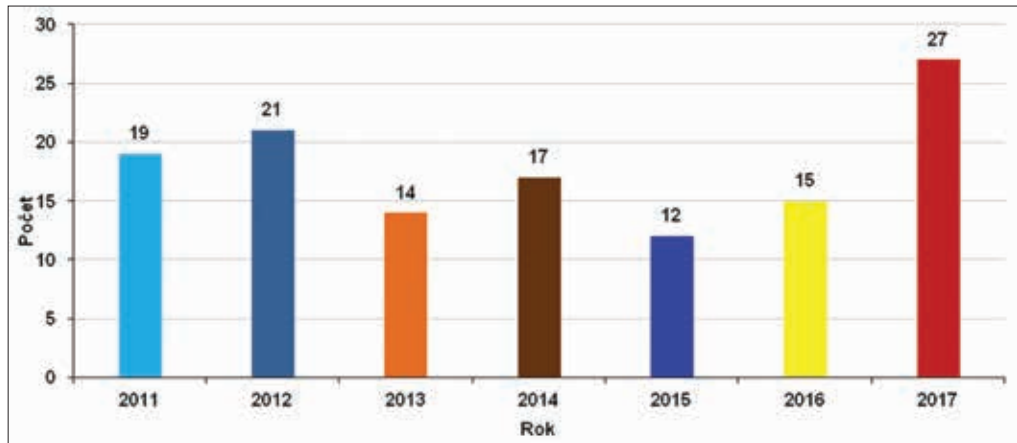
Výkon vojenského povolania kladie neľahké požiadavky aj na ostatných členov rodiny. Špecifickosť vojenského povolania prináša so sebou niektoré situácie, ktoré si vyžadujú zvýšené nároky na adaptáciu všetkých členov rodiny – odlúčenosť, služobné cesty, cvičenia, služby, misie, atď. Rodiny profesionálnych vojakov vedia, že vyslanie na plnenie úloh mimo územia SR je jednou z najťažších situácií vojenského života.

Účasť našich vojakov v zahraničných vojenských operáciách vnáša nový rozmer nielen do ich profesionálneho, ale v konečnom dôsledku aj do ich súkromného života. Počty a miesta pôsobenia vyslaných profesionálnych vojakov do operácií medzinárodného krízového manažmentu (ďalej len „MKM“) sú znázornené v nasledujúcich obrázkoch.

Obrázok 3: Počty vyslania a skončenia vyslania v rokoch 2011 – 2017

POZNÁMKY

Obrázok 4: Počty vyslaných žien v MKM v rokoch 2011 – 2017

Obrázok 5: Miesta pôsobenia profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia SR v roku 2017

Dlhodobé odlúčenie od vlastnej rodiny, blízkych a známych prináša so sebou množstvo rizík. Rodiny profesionálnych vojakov, ktorí plnia úlohy mimo územia Slovenskej republiky, by mali byť pripravené na zvládanie záťažových situácií, ktoré môžu mať negatívny vplyv na fungovanie rodiny. V rodine vojaka je počas jeho nasadenia narušená:

- socializačno-výchovná funkcia, pretože výchova detí počas tohto obdobia je na pleciach jedného z rodičov,
- emocionálna funkcia, lebo emočné uspokojenie funguje medzi manželmi a deťmi len na diaľku (telefón, skype, e-mail...).

Veľmi silným faktorom, ktorý ovplyvňuje rodinu profesionálneho vojaka pred nasadením a počas nasadenia vo vojenskej operácii je strach o jeho zdravie a život, ako aj strach zo samotného odlúčenia. Rovnaké obavy má aj vyslaný profesionálny vojak o svoju rodinu, najmä s ohľadom na fakt, že nie je so svojimi najbližšími a nemá možnosť okamžite im pomôcť.

Vojak, ktorý sa v duchu zaoberá myšlienkou, či je doma všetko v poriadku, sa ťažšie sústreďuje na plnenie úloh. Má veľmi obmedzenú možnosť aktívne zasiahnuť a vyriešiť vzniknuté problémy, čo môže mať na jeho psychický stav veľmi negatívny vplyv. Rodina výrazným spôsobom ovplyvňuje morálne a v konečnom dôsledku aj bojové vlastnosti nasadeného profesionálneho vojaka.

Podpora rodín profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky je pre OS SR dôležitá aj z dôvodu jej priameho dopadu na bojový potenciál všetkých príslušníkov jednotky. Podceňovanie tejto zložky môže znížiť bojaschopnosť vyslaného profesionálneho vojaka, čo môže mať negatívne následky nielen pre samotného vojaka a ostatných príslušníkov jednotky, ale v konečnom dôsledku aj na celé OS SR.

V záujme spoločnosti sú dobré rodinné vzťahy (fungujúca rodina), čo rovnako platí aj o rodine profesionálneho vojaka. Už v roku 2000 bola spracovaná prvá Konceptia starostlivosti o rodiny vojakov vykonávajúcich službu v zahraničí v mierových misiách. Následne vyšiel rozkaz ministra obrany, ktorý stanovoval realizáciu konkrétnych úloh v tejto oblasti.

V novembri 2013 schválil minister obrany SR Konceptiu starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia SR. Následne náčelník Generálneho štábu OS SR (ďalej len „GŠ OS SR“) vydal Metodické usmernenie pre veliteľov a určené tímy pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky.

Aktuálne je v platnosti Metodické usmernenie pre veliteľov a určené tímy pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky (ďalej len „metodické usmernenie“) č: ŠbPO-367/2018, schválené náčelníkom GŠ OS SR. Uvedené metodické usmernenie je účinné od 1. apríla 2018.

4 METODICKÉ USMERNENIE

Počas nasadenia profesionálnych vojakov vznikajú v rodinách rôzne situácie, na ktoré nasadený profesionálny vojak, ani rodinní príslušníci nemysleli, neboli na ne pripravení. Z tohto dôvodu sú vo vojenských útvaroch vytvorené tímy pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov pred vyslaním, počas vyslania a po ukončení vyslania na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky, aby práve v takýchto situáciách mohli pomôcť. Pre zjednotenie postupu veliteľov vojenských útvarov a tímov pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny slúži spomínané metodické usmernenie.

Súčasťou starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky je aj podpora rodinám počas vyslania. Starostlivosť o rodiny sa uskutočňuje pred vyslaním, počas vyslania a po ukončení vyslania profesionálnych vojakov na plnenie úloh na účely:

- vojenskej operácie,
- mierovej pozorovateľskej misie,

POZNÁMKY

- plnenia záväzku z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu,
- vojenského cvičenia mimo územia SR v trvaní viac ako 30 dní.

Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných **do vojenskej operácie** sa realizuje prostredníctvom stretnutí s rodinami a prostredníctvom telefonického, mailového alebo písomného kontaktu. Niektoré útvary organizujú kultúrno-spoločenské a športové podujatia alebo aktivity pre deti, na ktoré pozývajú tieto rodiny.

Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov, ktorí pôsobia **v pozorovateľských misiách** vykonáva určená osoba zodpovedná za realizáciu starostlivosti o rodiny, predovšetkým formou telefonického, mailového alebo písomného kontaktu.

Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov **jednotky plniacej záväzok z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu** sa realizuje prostredníctvom stretnutí s rodinami a formou telefonického, mailového alebo písomného kontaktu. Prvé stretnutie sa realizuje spravidla mesiac po vyslaní a druhé v deň slávnostného privítania z finančných prostriedkov určených na túto aktivitu.

Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných **mimo územia SR na účely vojenského cvičenia v trvaní viac ako 30 dní** je realizovaná prostredníctvom jedného stretnutia s rodinami. Stretnutie sa vykonáva spravidla v polovici vyslania formou telefonického, mailového alebo písomného kontaktu.

V prípade úmrtia alebo ťažkej ujmy na zdraví profesionálneho vojaka v čase vyslania na plnenie úloh mimo územia SR, príslušníci psychologickéj služby rezortu obrany SR poskytujú krízovú intervenciu pre pozostalých a rodinu.

Za starostlivosť o rodiny zodpovedá:

- veliteľ zodpovedný za prípravu pred operáciou (ďalej len „určený veliteľ“),
- veliteľ vysielajúceho útvaru (ďalej len „vysielajúci veliteľ“).

Starostlivosť o rodiny vyslaných profesionálnych vojakov sa skladá z troch fáz:

- prípravnej,
- realizačnej,
- vyhodnocovacej.

Priebeh jednotlivých fáz starostlivosti o rodiny vyslaných profesionálnych vojakov je podrobne opísaný v uvedenom metodickom usmernení.

Určený a vysielajúci veliteľ určí v prípravnej fáze tím pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov a zverejnení ho vo vnútornom rozkaze. Zoznam členov tímu pre starostlivosť o rodiny a plán stretnutí s rodinami zašle určený a vysielajúci veliteľ na Oddelenie psychologických a sociologických činností Personálneho úradu OS SR (ďalej len „OdPSČ PÚ OS SR“).

Členmi tímu pre starostlivosť o rodiny sú:

- vedúci tímu, určený dôstojník s vojenskou hodnosťou minimálne nadporučík,

- pracovník personálneho manažmentu, psychológ, lekár, právny poradca, vojenský duchovný.

Vedúci tímu predloží určenému alebo vysielajúcemu veliteľovi na schválenie plán stretnutí s rodinami najneskôr 30 dní pred nasadením do vojenskej operácie, pred vyslaním jednotky na účely vojenského cvičenia, respektíve bezprostredne po certifikácii jednotky. Nadviaže kontakt s určeným príslušníkom z vyslaných jednotiek, ktorý je zodpovedný za spoluprácu s tímom pre starostlivosť o rodiny (neplatí to pre jednotku v rámci plnenia záväzku z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu a pre účely vojenského cvičenia). Ďalej vedúci tímu zabezpečí distribúciu služobného telefónneho čísla a mailovej adresy osoby prvého kontaktu zo svojho tímu rodinným príslušníkom (rodinní príslušníci profesionálneho vojaka sú osoby, ktoré určí vyslaný profesionálny vojak v Zozname kontaktných osôb). Súčasne informuje vysielaných profesionálnych vojakov o pripravovaných stretnutiach a zabezpečí realizáciu plánovaných stretnutí s rodinnými príslušníkmi. O požiadavkách zo strany rodinných príslušníkov informuje určeného alebo vysielajúceho veliteľa a v zmysle ich pokynov zabezpečuje realizáciu požiadaviek. Vedúci tímu najneskôr 15 dní od posledného stretnutia s rodinami zvolá poradu členov tímu pre starostlivosť o rodiny a vyhodnotí jej činnosť.

Osoba prvého kontaktu je určená z členov tímu, prijíma prípadné podnety a požiadavky rodinných príslušníkov prostredníctvom telefonického, mailového, prípadne písomného kontaktu a informuje o nich vedúceho tímu/veliteľa.

Pracovník personálneho manažmentu zodpovedá za spracovanie zoznamu kontaktných osôb, ktorých určia vysielaní profesionálni vojaci. Získané údaje na kontaktné osoby priebežne verifikuje a aktualizuje. Zároveň vedie príslušnú administratívnu agendu, spisový obal na spracovávanie sprievodných spisov, hlásení, plánu, zasielanie pozvánok a pod.

Psychológ sa zúčastňuje na všetkých stretnutiach s rodinami a zároveň v súlade s programom stretnutí zabezpečuje edukáciu problematiky súvisiacej so psychologickými rizikami vyplývajúcimi z dlhodobého odlúčenia, návratu z vyslania, ako aj s možnými psychickými poruchami spôsobeným nadmernou psychickou záťažou, ktorými môže byť profesionálny vojak po návrate z vyslania zasiahnutý. Poskytuje rodinným príslušníkom psychologické poradenstvo, v prípade úmrtia alebo ťažkej ujmy na zdraví profesionálneho vojaka v čase vyslania na plnenie úloh mimo územia SR, poskytuje rodinným príslušníkom psychologickú krízovú intervenciu. Psychológ je spravidla aj osobou prvého kontaktu.

Psychologické poradenstvo pred vyslaním, počas vyslania a po vyslaní je poskytované profesionálnym vojakom a aj rodinným príslušníkom na požiadanie. Profesionálni vojaci spolu s príručkou na misiu majú k dispozícii aj kartičku kontaktov na psychológov. Tieto platia rovnako, v prípade potreby, aj pre rodinných príslušníkov. Sú to kontakty na:

1. e-mailové psychologické poradenstvo (psychoporadna@mil.sk),
2. kontakt na psychológa na domovskom útvare,
3. kontakt na psychológa určeného pre jeho rotáciu.

POZNÁMKY

Počas rozlúčky dostanú rodinní príslušníci brožúru s názvom „Odlúčenie a rodina“, v ktorej sú uvedené praktické rady, ktoré by mohli byť nápomocné pri prekonávaní obdobia odlúčenia a následného začleňovania sa profesionálnych vojakov do rodinného života po návrate z nasadenia.

Vojenský duchovný zabezpečuje počas stretnutí s rodinami vykonanie bohoslužby a v rámci starostlivosti o rodiny poskytuje duchovnú pomoc a podporu. V prípade úmrtia alebo ťažkého zranenia profesionálneho vojaka v čase vyslania na plnenie úloh mimo územia SR poskytuje rodinným príslušníkom duchovnú pomoc a podporu.

Právny poradca veliteľa na základe svojich kompetencií vypracuje rozsah právnej pomoci, ktorú môže poskytnúť rodinným príslušníkom vyslaného profesionálneho vojaka, prípadne poskytne kontakt na právnu pomoc civilného zariadenia v mieste posádky.

Lekár na základe svojich kompetencií vypracuje rozsah činností, ktoré môže poskytnúť rodinným príslušníkom. Úzko spolupracuje so psychológom.

Veliteľ jednotky v operácii v záverečnej fáze spoločnej prípravy jednotky určí **profesionálneho vojaka** (príslušníka z vyslanej jednotky), **ktorý je zodpovedný za spoluprácu s tímom pre starostlivosť o rodiny**. V jednotke plniacej záväzok z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu a v jednotke vyslanej na vojenské cvičenie sa vzhľadom na špecifickosť plnených úloh neurčuje príslušník zodpovedný za spoluprácu s tímom pre starostlivosť o rodiny.

Vysielajúci veliteľ v súvislosti s mierovými pozorovateľskými misiami taktiež určí osobu zodpovednú za realizáciu starostlivosti o rodiny.

Realizácia starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných do vojenskej operácie

S rodinami profesionálnych vojakov sú realizované tri stretnutia. Prvé a tretie stretnutie zabezpečuje **určený veliteľ** v rámci rozlúčky a slávnostného privítania vyslaných profesionálnych vojakov. Stretnutia sú realizované z finančných prostriedkov určených na tieto aktivity. Druhé stretnutie realizuje **vysielajúci veliteľ** približne v polovici vyslania. Na stretnutie je stanovený limit šesť eur na jedného vyslaného profesionálneho vojaka. Žiadosť o vyčlenenie finančných prostriedkov na druhé stretnutie zasiela vysielajúci veliteľ priamo veliteľovi Strategického centra krízového manažmentu GŠ OS SR (ďalej len „SCKM GŠ OS SR“).

Vysielajúci veliteľ počas vyslania zabezpečuje mailový a telefonický kontakt. Pozyva rodinných príslušníkov na útvárové aktivity. V prípade potreby zabezpečuje psychologickú krízovú intervenciu.

Realizácia starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných do mierovej pozorovateľskej misie

Osoba zodpovedná za realizáciu starostlivosti o rodinu informuje prostredníctvom služobného mailu kontaktné osoby o aktivitách vojenského útvaru. Napríklad

podujatia OS SR, kultúrno-spoločenské a športové podujatia a iné. Ak o to rodina požiada, poskytuje jej kontakty na útvár, psychológa alebo duchovného v mieste bydliska.

POZNÁMKY

Realizácia starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných mimo územia SR v rámci plnenia záväzku z medzinárodnej zmluvy o spoločnej obrane proti napadnutiu

S rodinami profesionálnych vojakov sú realizované dve stretnutia. Prvé stretnutie sa koná spravidla mesiac po vyslaní a druhé stretnutie v deň slávnostného privítania. Stretnutia s rodinami sú realizované z finančných prostriedkov určených na tieto aktivity.

Realizácia starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných mimo územia SR na účely vojenského cvičenia v trvaní viac ako 30 dní

S rodinami profesionálnych vojakov je realizované jedno stretnutie spravidla v polovici vyslania. Na stretnutie je stanovený limit dve eurá na jedného vyslaného profesionálneho vojaka. Žiadosť o vyčlenenie finančných prostriedkov na stretnutie zasiela vysielajúci veliteľ náčelníkovi Štábu pre podporu operácií GŠ OS SR. Program stretnutia je zameraný na informovanie rodinných príslušníkov o vyslaných profesionálnych vojakoch a o aktuálnej situácii v priestore vyslania. Starostlivosť o rodiny je realizovaná aj formou telefonického, mailového alebo písomného kontaktu.

Vojenské útvary v rámci realizovaných akcií pozývajú rodiny vyslaných profesionálnych vojakov mimo územia SR na rôzne akcie, napríklad na Deň detí, Mikuláša, vianočné besiedky, karnevaly, deň otvorených dverí, deň OS SR, letné tábory a iné.

O priebehu realizovanej starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov zasielajú určení aj vysielajúci velitelia hlásenia o priebehu realizovanej starostlivosti na OdPŠČ PÚ OS SR. Na základe hlásení vypracuje OdPŠČ PÚ OS SR analýzu zrealizovanej starostlivosti o rodiny a zašle ju do 31. marca, za predchádzajúci kalendárny rok, na Oddelenie personálnej podpory Odboru personálneho manažmentu Štábu pre podporu operácií GŠ OS SR.

5 ZÁVER

Rodina je miestom, ktoré poskytuje jej členom bezpečie a oporu. Rodina znamená množstvo povinností, akými sú starostlivosť o deti, prípadne o iných rodinných príslušníkov, zvládanie domácich povinností, organizovanie spoločných aktivít a pod. Zvládanie všetkých týchto rodinných a pracovných povinností je náročné a vyžaduje si rozdelenie úloh v rámci domácnosti medzi manželmi či partnermi. Výkon vojenského povolania, aspoň u jedného z rodičov, prináša prispôsobenie sa každého člena rodiny. V dôsledku častého odlúčenia musí rodina zvládať rôzne záťažové situácie. Vyslanie profesionálneho vojaka do vojenskej operácie, misie alebo na vojenské cvičenie je výzvou nielen pre samotného vojaka, ale aj pre celú jeho rodinu. Rodinné problémy môžu byť pre vyslaných profesionálnych vojakov závaž-

POZNÁMKY

ným stresovým faktorom. K väčšej psychickej pohode vojakov prispieva, ak vedia, že ich rodinám doma je zo strany Ozbrojených síl SR poskytnutá náležitá pozornosť a podpora.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČUKAN, K.: Rodina profesionálneho vojaka ako objekt záujmu rezortu obrany. In: *Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka, Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie 23. – 24. októbra 2014*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014, s. 80-88. ISBN 978-80-8040-499-4.

FEDÁKOVÁ, D.: *Pracovné a rodinné prostredie zamestnaných*. Prešov : Universum, 2011. 99 s. ISBN 978-80-89045-70-6.

GIDDENS, A.: *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HORVÁTH, E. - VARGA, E.: *Zákon o rodine*. Bratislava : Wolters kluwer, 2014. 652 s. ISBN 978-80-8168-021-2.

HURNÝ, R.: Rodina ako pilier občianskej spoločnosti a štátu očami Hegela. In: *Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka, Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie 23. – 24. októbra 2014*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014, s. 143-153. ISBN 978-80-8040-499-4.

JANDOUREK, J.: *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANEČEK, V. - POLONSKÝ, D. - MATIS, J. - KMOŠENA, M. - TOMÍČEK, F. - KORČOKOVÁ, Z.: *Výkladový slovník základných pojmov z pedagogiky, psychológie a sociológie*. 1. vyd. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2007. 152 s. ISBN 978-80-969362-1-2.

KAČÁNI, V. - MIKLOŠ, J.: *Rodina, výchova, delikvencia*. Bratislava : Smena, 1975. 135 s. *Koncepcia starostlivosti o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky, č. ŠbPO-31-48/2013*. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2013. 27 s.

MARTINSKÁ, M. - TÉGLAŠIOVÁ, J.: Skúsenosti v práci s rodinami vojakov pôsobiacich mimo územie Slovenskej republiky. In: *Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka, Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie 23. – 24. októbra 2014*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014, s. 258-275 ISBN 978-80-8040-499-4.

MARUŠIAK, M.: *Súčasný problémy rodiny a manželstva*. 1.vyd. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963. 210 s.

MATIS, J.: Kvalita života rodiny profesionálneho vojaka. In: *Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka, Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie 23. – 24. októbra 2014*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014, s. 7-27. ISBN 978-80-8040-499-4.

MATIS, J. - HAMAJ, P. - MARTINSKÁ, M.: *Sociológia armády*. Liptovský Mikuláš : AOS, 2008, s. 188-192. ISBN 978-80-8040-361-4.

Metodické usmernenie pre veliteľov a určené tímy pracovníkov zodpovedných za starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia SR, č. ŠbPO – 367/2018, Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2018. 22 s.

MONTOUSSÉ, M. - RENOUIARD, G.: *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.

PLÁŇAVA, I.: *Manželství a rodiny*. Brno : Doplněk, 2002.

POLONSKÝ, D. - MATIS, J.: *Rodina vojenského profesionála*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, 1997. 78 s. ISBN 80-8040-045-8.

POSPÍŠIL, R.: Zvládání náročných situácií rodiny vojenského profesionála. In: *Súčasný stav a možný vývoj kvality života rodiny profesionálneho vojaka, Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie 23. – 24. októbra 2014*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014, s. 275-387. ISBN 978-80-8040-499-4.

Štatistická ročenka personálu OS SR 2017. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2018. 135 s. ISBN 978-808-960-917-8.

Velký sociologický slovník. 2. svazek. Praha : Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN 80-7184-310-5.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Definujte pojem rodina.
2. Charakterizujte funkcie rodiny.
3. Vymenujte špecifiká rodiny profesionálneho vojaka.
4. Pre koho je určené aktuálne platné metodické usmernenie (vojenské operácie, misie...)?
5. Popíšte formy poskytovania starostlivosti o rodiny.

GENERÁL MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK AKO MORÁLNY VZOR

Mgr. Juraj **ŠIMKO**, PhD.

ÚVOD

„Exempla trahunt“ - príklady tiahnu. Toto latinské slovné spojenie v dvoch slovách vyjadruje nádhernú myšlienku. Jedinec, ktorý má svoj vzor, je týmto vzorom inšpirovaný vo svojej celej bytosti a takpovediac svoje konanie podriaďuje k dosiahnutiu zhody so svojim vzorom. Najobvyklejším vzorom, ktorému sa chceme podobáť je známa osobnosť, ktorej vlastnosti alebo činy sú nám do nejakej miery sympatické.

Každý jednotlivec si volí vzor. Veľkú dôležitosť pre jeho osobnostný, hlavne morálny rast má dostatok dostupných a kvalitných podnetov. V činnostiach so širším spoločenským významom je v záujme spoločnosti, aby ona predkladala celospoločensky vhodné vzory. Bohatým prameňom pre ich nachádzanie sú tradície. K základným znakom tradícií patrí väzba na konkrétnu osobu či udalosť, sú prostriedkom na udržanie spoločensky významných vzorov. Ďalším znakom tradícií je ich relatívne vysoká spoločenská rozšírenosť a uznanie a tiež stálosť v čase a priestore.¹⁾

Jednou z najvýznamnejších osobností našej slovenskej histórie je jednoznačne Milan Rastislav Štefánik. Jeho život, dielo i názory predstavujú súbor inšpirácií pre ďalšie generácie. Inšpirácie pre vedcov i politikov, obyčajných ľudí i žiakov a študentov, a v neposlednom rade aj vojakov.

Obrázok 1: Milan Rastislav Štefánik
(Zdroj: Wikipedia)

V súčasnosti môžeme konštatovať, že o osobe a diele Milana Rastislava Štefánika je na Slovensku pomerne dostatok literatúry, z ktorej by si záujemca mohol buď naštudovať alebo len zbežne priblížiť niektorú z kapitol života a diela tohto významného Slováka. Na druhej strane sa doteraz na stránkach Vojenskej osvety nevyskytol samostatný článok venovaný Štefánikovi. Z tohto dôvodu sa primárne pokúsime priblížiť si jeho život, zvlášť keď sme si v októbri 2018 pripomenuli sté výročie za-

1) GOSSIOROVSKÝ, I.: Vojenské a bojové tradície Armády SR.

loženia Československej republiky a v máji 2019 si pripomenieme sté výročie smrti tohto významného Slováka. V kontexte popisu Štefánikovho života bude možné vysledovať otázky jeho mravných postojov, vlastností, ktoré ho charakterizovali a v čom by nám mohol byť príkladom.

1 DETSTVO A ŠTÚDIÁ

Milan Rastislav Štefánik sa narodil 21. júla 1880 v Košariskách, dedine neďaleko Brezovej pod Bradlom. Bol šiestym dieťaťom v rodine a po ňom nasledovali ešte ďalší šiesti súrodenci. Dospelosti sa z dvanástich detí dožilo deväť. Rodina, do ktorej sa narodil, nepatrila k majetným. Milanov otec, evanjelický farár, bol zapálený národovec a vo svojej rodine udržiaval myšlienky slovenského obrodeneckého hnutia, ku ktorému mala ich rodina veľmi blízko. Rovnako si ctil slovenské tradície. Dôkazom toho bolo, že druhé meno jeho neskôr slávneho syna bolo Rastislav, podľa slovanského kniežaťa z 9. storočia.

V roku 1886 začal Milan chodiť do školy. Prvé tri triedy ľudovej školy navštevoval v rodnej obci a rozhodne svojmu otcovi hanbu neurobil. Učiteľia si ho chválili pre jeho usilovnosť a zodpovedný prístup k učeniu. Aby mohol pokračovať v štúdiu na vyšších stupňoch škôl, musel Milan, podobne ako každý vtedajší študent, ovládať maďarčinu. Rodičia ho preto poslali do Šamorína na Žitnom ostrove. Iba v tomto prostredí sa mohol naučiť maďarsky do tej miery, ktorá by mu umožnila nasledujúce štúdium.

Gymnaziálne štúdiá začal na bratislavskom evanjelickom lýceu, známom zo Štúrových čias ako centrum slovenského hnutia. V dobe, keď tam začal študovať Milan Štefánik bola táto inštitúcia pomadařčená. S vyučujúcimi profesormi nemal Milan žiadne problémy, ani po stránke prospechu a školskej disciplíny, dokonca ani v otázkach národnej príslušnosti, ktorá v tých dobách hrala niekedy oveľa väčšiu úlohu než dobrý prospech. Napriek tomu Milan strávil v Bratislave iba tri roky. Jeho starší brat Pavel musel kvôli horšiemu prospechu prestúpiť na gymnázium do Šoprone a s ním prestúpil aj Milan, kde v školskom roku 1893 – 1894 navštevoval kvartu. Nasledujúci rok však opäť zmenil školu. Tentoraz to bolo gymnázium v Sarvaši, kde v roku 1898 s vyznamenaním zmaturoval.

Pri pohľade na Milanove putovanie medzi rôznymi školami by sa mohlo zdať, že príčinou mohol byť zlý prospech alebo nepokojná osobnosť mladého študenta. Tu je však nevyhnutné povedať, že Štefánik bol veľmi dobrým a usilovným žiakom a študentom s hlbavou a pokojnou povahou. Školy musel meniť kvôli nepriaznivým okolnostiam. K tým najhorším podmienkam patrila maďarizácia.

V atmosfére tlaku na nemaďarské národy, keď predovšetkým školstvo slúžilo na pomadařcovanie, bolo naozaj ťažké ostať názorovo a národne pevný. Maďarizácia bola taká silná, že existovalo len niekoľko ciest pre človeka, ktorý nebol maďarskej národnosti. Najjednoduchšie bolo rezignovať na vzdelávanie. To však znamenalo úspech pre maďarizáciu, lebo bez vzdelania nemohol jednotlivec dosiahnuť v spoločnosti žiadne postavenie, ani získať vplyv. Potom tu bolo podriadenie sa

POZNÁMKY

a prijatie maďarskej idey. Aj v tomto prípade maďarizácia zvíťazila, pretože renegát je neustále podozrievaný, nesie na sebe biľag odlišného pôvodu a v snahe zapáčiť sa v novom prostredí býva niekedy oveľa horlivejším presadzovateľom osvojenej myšlienky. Asi nie nadarmo sa hovorí „poturčenec horší od Turka“. Tretia možnosť – odolať – bola najzložitejšia a takú si vybral Milan Štefánik.

V roku 1898 zahájil Milan Štefánik štúdium stavebného inžinierstva v Prahe. Hoci aj v tomto prostredí existoval národný antagonizmus podobný vzťahom maďarským na jednej a nemaďarským na druhej strane, v tomto prípade antagonizmus česko-nemecký, česká spoločnosť bola na tom intelektuálne i politicky lepšie ako spoločnosť slovenská. Práve preto sa v tomto prostredí rozvíjal český národný život a v jeho kultúrnom záujmovom poli sa ocitli aj otázky súvisiace so Slovákmi. Slovenskí vzdelanci i študenti pokračovali v udržiavaní kultúrnych i rodiacich sa politických kontaktov s Čechmi, ktoré sa v časoch slovenského obrodzenia podarilo vybudovať štúrovskej generácii.

V Prahe sa v tom čase sústreďovala skupina slovenskej inteligencie, ktorá bola naklonená myšlienke česko-slovenskej vzájomnosti. Združovala sa okolo časopisu Hlas a preto ju poznáme pod názvom hlasisti. Išlo o myšlienkový prúd, ktorý tvrdil, že Česi a Slováci sú príslušníkmi jedného kmeňa.

Štefánik sa v priebehu prvých rokov štúdií v Prahe aktívne zapájal do činnosti kultúrneho spolku Detvan, kde sa stýkal s ďalšími národne orientovanými slovenskými študentmi. V ich kruhu i v priebehu svojho štúdia sa zoznámil s názormi prof. Masaryka a ovplyvnil ho i hlasizmus. Rovnako jeho vzťah k náboženstvu pod vplyvom prostredia nadobudol inú, menej rigoróznou formu. Pretože bol vedecky založený, nepostačovali mu všeobecné vyjadrenia o Bohu vo forme, ktorá bola blízka napríklad dedinskému ľudu pri nedelňých kázňach ale hľadal pravdu, vedecké zdôvodnenia. Preto sa jeho vnútorná viera v Boha pretvárala a náboženstvo začal chápať ináč ako v časoch svojho detstva. Rozpoltený bol aj v otázkach slovenského hnutia a pre rozpory s ostatnými členmi spolku prestal na istý čas spolok Detvan navštevovať.

Bolo to po prvýkrát, čo Štefánika zasiahla ideová rozpoltenosť a názorová kríza. Tá bola posilnená aj jeho pevnou väzbou na rodinu a domov, pretože aj jeho otec bol v otázkach slovenského hnutia konzervatívny a navyše ťažko znášal synovo odklonenie sa od viery. V priebehu školských prázdnin v roku 1900 nezhody v otázkach viery a politickej orientácie medzi Milanom a jeho otcom vyústili do hádky, po ktorej otec Milana vyhodil z domu. Neskôr sa zmierili, ale odlišné názory si obaja ponechali. Po dvoch rokoch na technike, z vlastného záujmu i na naliehanie profesora Zengera, sa Štefánik rozhodol opustiť štúdium techniky a venovať sa astronómii. Veľmi dobre si uvedomoval čo robí. Štúdium techniky mu dávalo záruku stabilného zamestnania a ako astronóm sa Slovák nemohol uplatniť v Uhorsku, ani v Rakúsku, a aj vo svete bolo ťažké nájsť si v tomto odbore prácu, Milan ale odmietal žiť usadlým a nudným životom v monotónnej práci.

Univerzitné štúdiá začal s novou energiou a zdá sa, že aktivitou v štúdiu prehlušil svoju svetonázorovú krízu. Štúdium a život mu začala komplikovať žalúdočná choroba, ktorá sa prihlasovala čoraz silnejšie a častejšie, a ktorej sa už nikdy nezbavil.

Počas letného semestra v roku 1902 odišiel študovať do Zürichu. V novom prostredí a s novými známosťami prichádzal aj na nové myšlienky. Spoznal tu mnoho profesorov a technikov, nadviazal kontakty s osobnosťami, ktoré mu v neskoršom živote pomohli. Podľa jeho slov vo Švajčiarsku našiel „mier, posilu, prácu.“²⁾

Okrem štúdia v Zürichu si dopĺňal znalosti aj v Miláne, odkiaľ sa vybral do Ženevy. Po návrate zo Švajčiarska do Prahy sa opäť stal členom Detvana, dokonca bol zvolený za jeho predsedu. Medzi svoje aktivity zahrnul aj prácu v spolku, začal organizovať verejné prednášky, výlety a kultúrne podujatia. Okrem toho sa venoval publicistike. V časopise Čas uverejňoval svoje úvodníky o slovenskej kultúre a politike. Takto chcel informovať české umelecké a politické kruhy o problematike Slovenska a jeho osude. V centre jeho kritiky sa pochopiteľne vždy ocitala maďarizácia.

Pri svojich aktivitách nadväzoval mnohé známosti. Pomáhali mu v jeho finančnej situácii, keď ako študent mával problémy s bývaním, či prostriedkami na jedlo a odev. Štipendiá mu, hoci ako dobrý študent čas od času nejaké získal, nestačili pokryť skromné náklady. Inokedy mu zas kontakty s vplyvnými ľuďmi pomohli presadiť sa v spoločenských kruhoch.

Obrázok 2: Štefánik v Paríži 1905

(Zdroj: Wikipedia)

Spoločenské aktivity Milan Rastislav Štefánik v poslednom roku štúdia mierne obmedzil, aby sa mohol venovať ukončeniu štúdií. Po obhajobe dizertačnej práce 12. októbra 1904 promoval za doktora filozofie. So svojím vzdelaním sa mohol uplatniť aj v Prahe ako učiteľ na reálke, lenže ako už vieme, stabilné pracovné miesto mu akosi nevyhovovalo už predtým, keď možnú kariéru stavebného inžiniera vymenil za neistejšiu astronómiu. Jeho ambíciou bolo dostať sa na miesto astronóma do Paríža. Vyhladky na úspech boli minimálne. To však bola situácia, ktorá Štefánika motivovala.³⁾

2 ŠTEFÁNIK A JEHO VEDECKÁ KARIÉRA

Pre svoj plánovaný pobyt vo Francúzsku sa Štefánik začal cieľavedome zdokonaľovať vo francúzskom jazyku. Od svojho profesora Zengera dostal odporúčanie,

2) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 30.

3) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 21.

POZNÁMKY

s ktorým sa mal uchádzať o prijatie u vtedy najväčších kapacít v oblasti astronómie v Paríži, profesorov Flammariona a Janssena.

Koncom novembra 1904 pricestoval Milan Rastislav Štefánik do Paríža. Flammariona síce zastihol, ale profesor Janssen sa vtedy nachádzal v Taliansku, a tak musel čakať na jeho návrat. Pre Štefánika to nebolo ľahké. Nachádzal sa v cudzom svete, bez prostriedkov, bez zamestnania a spočiatku aj bez známostí. Po počiatocnom nadšení, s ktorým do Paríža prišiel, znova nastúpila depresia z pocitu beznádeje a neužitočnosti. Svojou charakteristickou črtou – neústupnosťou, vôľou a presvedčením krízu prekonal. Pomohlo mu stretávanie sa so skupinou českých umelcov a študentov, ktorí žili v Paríži. S nimi spoznával prostredie tamojších mladých umeleckých kruhov a nadobúdval nové spoločenské kontakty. Spoločnosť ho veľmi rýchlo prijala pre jeho spoločenské vystupovanie a rozhladenosť. Dokonca si získaval obdivovateľov, priaznivcov a poslucháčov tak, že v spoločnosti predvádzal rôzne drobné kúzelnícke triky, ktoré sa naučil po príchode do Francúzska.

Pomerne málo ľudí z jeho okolia vedelo aké problémy pobyt v Paríži Štefánikovi spôsobil. Financii mal málo. Býval v rôznych hoteloch alebo u známych. Straval sa v najlacnejších podnikoch. A k tomu sa opäť ozvala žalúdočná choroba, zrejme aj ako dôsledok zlej životosprávy. Vo veľkomeste začal Štefánik spoznávať klady a zápory života svetovej metropoly, všímal si sociálne postavenie obyvateľov Paríža i rozdiely v postojoch k životu. Parížski umelci mu boli blízki svojim voľnomyšlienkarstvom. V Paríži sa stretol so slobodomurárskym hnutím, ktoré bolo rozšírené najmä medzi umelcami. Zásady ako charitatívnosť, humanizmus a zdôrazňovanie mravných hodnôt prijal Štefánik za svoje. V určitom zmysle ich vyznával už ako pražský študent, stúpenec Masarykovho učenia.

Počas čakania na Janssenov návrat začal Štefánik navštevovať parížske salóny a oboznamovať sa so svetom parížskej „vyššej“ spoločnosti. Spoločníkom a sprievodcom mu bol gróf Hanuš Kolowrat, s ktorým sa dôverne spriatelil. Kolowrat sa neskôr stal rakúsko-uhorským vojenským atašé. Štefánik sa ho snažil získať, aby sa zastal utláčaných Slovákov v Uhorsku. Už v týchto prvých krokoch v parížskej spoločnosti vidieť črtu, ktorá neskôr sprevádzala Štefánikove vystupovanie v spoločnosti – využívanie kontaktov v prospech Slovenska a neskôr tiež v prospech česko-slovenskej myšlienky.⁴⁾

Keď sa Janssen vrátil do Paríža, Flammarion mu Štefánika predstavil. Niekoľkomesačné čakanie, aj keď pre Milana znamenalo utlmenie jeho vedeckej činnosti a prinieslo mu depresiu, malo aj pozitívne stránky. Štefánik za ten čas spoznal život v Paríži, spoznal spoločnosť, nadviazal priateľstvá a kontakty. Slovom zapadol. S profesorom Janssenom potom mohol komunikovať uvoľnenejšie, pretože poznal miestne pomery. Navyše upútal profesora svojou chuťou pracovať, nápadmi, talentom a technickým nadaním, vynaliezavosťou a invenciou. Hoci nedostával pevný plat a jeho budúcnosť nebola jasne určená, Janssen ho nechal pracovať vo svojej hviezdárni v Meudone, dokonca sa tam mohol presťahovať do malej izby. Štefánik si získal priazeň profesora Janssen a jeho rodiny.

4) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 24.

V lete v roku 1905 podnikol Štefánik s Janssenovým žiakom Gastonom Millochou výstup na Mont Blanc. Ich úlohou bolo na tamajšej hvezdárni, ktorú dal postaviť Janssen, pozorovať Slnko a Mars. 20. júna 1905 sa dostali na vrchol. Zostali tam štrnásť dní, ale pozorovania nemohli uskutočniť pre trvalo nepriaznivé počasie. Trápila ich zima a hlad. Po návrate Janssen ocenil Štefánikovu húževnatosť.

V auguste mu Janssen ponúkol účasť na výprave do Španielska, kde mali pozorovať úplné zatmenie Slnka. Výsledky výpravy boli vynikajúce a Štefánikovu štúdiu „Spektroskopické skúmanie zatmenia Slnka 30. augusta 1905 v Alcosobre“ predniesol Janssen v parížskej Akadémii a publikovali ju aj v časopise Akadémie. Janssen ho vzal so sebou na zjazd Medzinárodnej únie pre spoluprácu na výskume Slnka do Oxfordu. Pre Štefánika to znamenalo úspešný štart vedeckej kariéry.

Rok 1906 bol pre Štefánikovu vedeckú kariéru priaznivý. Jeho vedecké štúdie sa stretli s kladnou odozvou, znovu vystúpil na vrchol Mont Blancu a úspešne vykonal pozorovania. Podľa názorov odborníkov z oblasti astronómie, Štefánikove vedecké práce znamenali nesporný prínos v oblasti astrofyziky a predovšetkým solárnej fyziky. Jeho vedecký vzostup však nebol bez problémov. Ďalší pracovník Janssenovej hvezdárne Henri Deslanders nemal Štefánika v láske a patril do skupiny Janssenových oponentov. Potom, keď sa vyše osemdesiatročný Janssen stiahol z vedeckých kruhov, prešla Meduonská hvezdáreň do Deslandersových rúk a Štefánika z nej vyhodil.

Našťastie si Milan Rastislav Štefánik už stihol urobiť meno a zamestnala ho firma *Bureau des Longitudes*. Pre ňu mal Štefánik v januári 1907 urobiť pozorovanie zatmenia Slnka. Najlepšie podmienky na sledovanie zatmenia mali byť podľa výpočtov v Turkestane. Sám Štefánik o tom napísal: „*Je to úžasné šťastie, že spomedzi všetkých francúzskych hvezdárov vymenovali mňa, hoci som mladý a cudzinec.*“⁵⁾ Štefánik sa s výpravou cez Rusko dostal do Turkestanu. Pozorovanie kvôli nepriazni počasia nebolo úspešné. Neúspech v oblasti astronómie vyvážil Štefánik spoznávaním kultúry miestneho obyvateľstva.

Na spiatocnej ceste navštívil v Jasnej Poljane Leva Nikolajeviča Tolstého, ktorého dielo obdivoval už ako študent. V rozhovore s týmto spisovateľom a filozofom mu nezabudol pripomenúť situáciu Slovákov v Uhorsku a svoje názory na tento problém. Stretol sa aj so svojim priateľom a Tolstého osobným lekárom Dušanom Makovickým.

Počas návratu sa zastavil v Prahe, kde mu bola ponúknutá možnosť habilitovať sa na docenta na Karlovej univerzite. Na túto ponuku nereagoval. V Paríži mu bola udelená Janssenova cena, ktorú mu udelilo valné zhromaždenie Francúzskej astronomickej spoločnosti.

Opäť sa prihlásili zdravotné problémy. V júli 1907 sa už liečil u rodiny Janssenovcov, ale jeho stav sa nezlepšoval, preto išiel na dva mesiace na liečenie do Chamonix. Koncom roku sa odišiel zotavovať domov do Košarísk. Zdravotný stav sa mu síce zlepšil, ale psychicky na tom nebol práve najlepšie, pretože z Paríža dostal telegram, že profesor Janssen zomrel. Stratil tak svojho zástancu a mecéna. Do problémov sa dostalo aj Janssenovo observatórium na Mont Blancu a bolo rozhodnuté o jeho de-

5) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 40.

POZNÁMKY

montáži. Štefánik, ktorý s ostatnými technikmi observatórium rozoberal, tak dočasne stratil pôsobisko. Bol vlastne nezamestnaný astronóm, opäť vo finančných ťažkostiach. Napriek tejto nepríjemnej situácii si chcel zriadiť vlastné observatórium. Usiloval sa preň získať podporu hlavne u bohatých mecenášov.

Spoločenské kontakty Milanovi Štefánikovi pomohli vyjsť z vedeckej nečinnosti, pretože s pomocou senátora Émila Chautemps sa mu podarilo zorganizovať výpravu do severnej Afriky, kde mal vyhľadať miesto pre vybudovanie hvezdárne. 8. apríla 1909 pristál v Alžírsku, vtedajšej francúzskej kolónii. Preskúmal rôzne miesta v pohorí Atlasu a uskutočnil rôzne pozorovania. Predpoklady o možnosti vybudovania observatória sa však nepotvrdili. V novej vedeckej práci sa nevenoval len meteorológii a astronómii. Urobil si obraz aj o živote tamojších obyvateľov a snažil sa pochopiť ich život a zvyky.

Popri svojich aktivitách sa vždy vracal ku Slovensku. V úsilí o jeho pozdvihnutie si nevšimol len politiku, ale aj vzdelanie a vedu. V liste priateľovi Šrobárovi napísal: *„Chcel som ti predložiť premyslený plán ako zorganizovať vedeckú činnosť na Slovensku. Nie je to fantázia... Účelne žije len ten, kto využíva každého okamihu na prehĺbenie intelektu. Čím bystrejší je náš rozum, čím väčšie je množstvo v nás zpravovaných vedomostí, tým hlbšia je súdnosť človeka. ...Žijeme príliš jednostranne v politike. A keby to aspoň bola politika! ...Vedecký kruh na Slovensku by mal i špeciálny význam. Nehľadiac ani, že sa stal prirodzeným gravitačným centrom, kostrou národa, mimo to by bol pojitkom medzi nami a širokým intelektuálnym svetom!“*⁶⁾

Štefánikovi išlo o to, aby malo Slovensko svoju vedeckú obec, ktorá by ho reprezentovala pred celým svetom, vedecky a správne sa vyjadrovala za svoju národnú identitu a samostatnosť, a dôrazne odmietala praktiky maďarizácie, ktoré svojou podstatou nepatrili do moderného sveta, do sveta vedy a objavov. V podstate on sám svojou činnosťou dával takýto príklad ďalším možným nasledovníkom.

Začiatkom roku 1910 vedecký úrad *Bureau des Longitudes* spolu s ústavom *Bureau Central Météorologique* vyslali Štefánika na ostrov Tahiti na pozorovanie Halleyho kométy. Problémom bolo, že tieto úrady mu nezabezpečili financovanie cesty ani výskumu. Získavanie peňazí bolo preňho ťažké, pretože bol cudzinec. Požiadal teda o francúzske občianstvo. Zatiaľ však získal len povolenie na pobyt. O naturalizácii sa malo rozhodnúť neskôr. Koncom apríla sa vylodil v Papeete na Tahiti. Pripravoval sa na pozorovanie preletu Halleyho kométy okolo Slnka. V rozhodujúcej chvíli neboli priaznivé poveternostné podmienky a pozorovania neboli úspešné. Štefánik si to vynahradiť vo vyhodnotení predchádzajúcich pozorovaní a tiež pri pozorovaní úplného zatmenia Slnka, ktoré urobil nasledujúci rok 28. apríla 1911 na ostrove Vavau v súostroví Tonga.

Štefánikov spomínaný dar spoločenského apoštolátu, ako ho nazval Masaryk, sa osvedčoval aj na Tahiti. Získaval si vplyvných priateľov, ku ktorým patrili parížsky advokát A. Dominik, podnikateľ J. A. Amédet, guvernér Bonhour, či veliteľ Henrys z francúzskej vojnovéj lode *Zélée* a získal si obdiv a úctu aj u obyčajných ľudí, domorodcov. Volali ho „tatahiofetia“ (ten, kto počíta hviezdy) alebo „eripene hapate“ (muž s belasými očami).⁷⁾

6) OSUSKÝ, Š. - PAVLŮ, B.: Štefánik, kniha prvá : spomienky a postrehy, s. 84.

7) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 71.

V tahitskom prostredí sa ďalej venoval astronomickým a meteorologickým pozorovaniam. Tahiti pravidelne postihujú tropické oceánske búrky a spôsobujú veľké škody miestnemu hospodárstvu. Štefánik na túto skutočnosť reagoval a vybudoval sieť meteorologických staníc nielen na Tahiti, ale aj na ostrovoch Rapa, Tuamotu a na Markézach. Tak sa mu podarilo vo Francúzskej Polynézii vybudovať jednotnú a kompletnú meteorologickú službu, zaškoliť miestny personál ako obsluhu a pripraviť projekt klimatologickej mapy tejto zámorskej francúzskej kolónie.⁸⁾ Počas tahitského pobytu si Štefánik podrobne všimol kultúru a zvyky miestneho obyvateľstva, poznával ich hmotné i nehmotné kultúrne prejavy. Okrem toho sa venoval fotografovaniu a tiež sa mu podarilo objaviť, a v podstate zachrániť a pre Európu znovuobjaviť diela Paula Gauguina.

V júli 1911 Štefánik svoje cesty a výskumy v Pacifiku ukončil a vrátil sa do Paríža. Akadémii vied podal správu o svojich pozorovaniach na Tahiti a Vavau. Výsledky, ku ktorým došiel sa stretli s pozitívnym ohlasom a hovorilo sa o nich aj na konferencii Medzinárodnej únie pre spoluprácu na výskume Slnka, ktorá sa konala v roku 1913 v Bonne. To tiež svedčí o tom, že svetové vedecké kruhy ho prijali medzi seba a jeho práca bola uznávaná.

Po návrate do Európy Štefánik navštívil aj Košariská a pri spiatočnej ceste do Paríža sa zastavil v Prahe. Tam veľmi zvažoval možnosť habilitovať sa za docenta, ako aj možnosť vybudovania observatória, o ktorom sa hovorilo už od roku 1873. Pre pretrvávajúci nedostatok finančných prostriedkov, ako aj pre ťažkosti s ich získaním definitívne rezignoval na tento plán a vrátil sa do Francúzska.

Neustále výpravy a expedície za astronomickými pozorovaniami znamenali veľkú záťaž na jeho zdravie. Odporúčania lekárov dodržiavať nemohol, čo bolo pri jeho cestovaní pochopiteľné. Rovnako jeho finančná situácia bola takmer vždy závislá od pôžičiek, a teda od vôle veriteľov. Milan Rastislav Štefánik aj napriek tejto situácii uvažoval o novej expedícii na Tahiti, avšak *Bureau des Longitudes* ho vyslalo do Brazílie pozorovať zatmenie Slnka.

Svetlým momentom v Štefánikom živote sa stalo udelenie francúzskeho občianstva 27. júla 1912. Už ako francúzsky občan úspešne splnil očakávania *Bureau des Longitudes* na pozorovaniach v Brazílii. Po návrate do Paríža začal Štefánik dostávať len zlé správy. Dozvedel sa, že zomrel ďalší jeho podporovateľ a zástanca, kapacita medzi vedcami, Henri Poincaré. O krátky čas zomrela aj vdova po profesorovi Jannsenovi, ďalší vplyvný človek v Milanovom živote.

Prelom rokov 1912 a 1913 strávil doma v Košariskách, kde si chcel odpočinúť po fyzickej i duševnej stránke, pretože otrasov zo smrti vplyvných známych bolo veľa. Navyše mu ochorel otec. Zomrel v apríli 1913. Milanova účasť na pohrebe bola jeho posledným pobytom na Slovensku.

Po prvých skúsenostiach s diplomatickou aktivitou v Brazílii, sa Štefánik mal v roku 1913 zúčastniť výpravy do Ekvádoru. Okrem prieskumu možností vybudovať tu telegrafické spojenie s Tahiti, mal zisťovať aj možné vplyvy Francúzska v tejto oblasti a prípadne presvedčiť miestnych mocných, aby sa orientovali na spojenectvo s Francúzskom. Aj pri tejto misii sa ukázal ako vynikajúci taktik a diplomat.

8) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 57.

POZNÁMKY

Začiatkom roku 1914 sa vrátil do Paríža. Za svoje misie v Ekvádore, Brazílii a na Tahiti, ako aj za prínos francúzskej vede v oblasti astronómie bol navrhnutý na menovanie za rytiera Čestnej légie.

Cestovanie a pobyty na rôznych exotických miestach takmer vždy povážlivo zhoršovali jeho zdravie. V marci 1914 sa musel podrobiť operácii žalúdka a dlho sa zotavoval. Po rekonvalescencii odišiel do severnej Afriky hľadať miesto pre hviezdáreň. Tu ho zastihla správa o vypuknutí vojny.

Zhoršujúcu sa politickú situáciu v Európe vnímal už skôr. Vo vojne videl možnosť pádu a rozkladu Rakúsko-Uhorska. Podľa Štefánika sa iba po rozpade monarchie mohla otvoriť cesta k oslobodeniu Slovákov a Slovenska. Na základe svojho predchádzajúceho štúdia v Prahe a vplyvu myšlienok československej jednoty chcel riešiť slovenskú otázku v úzkej súčinnosti s otázkou českou. Výsledkom mal byť samostatný československý štát. Tieto svoje myšlienky prezentoval pri spoločenských kontaktoch so známymi len ako súkromná osoba, bez konkrétnej praktickej podoby na jej uskutočnenie.

3 ŠTEFÁNIK AKO VOJAK A DIPLOMAT

Dňa 3. augusta 1914 vyhlásilo Nemecko vojnu Francúzsku a od tohto dňa boli obidve veľmoci vo vojnovom stave. Milan Rastislav Štefánik ako francúzsky občan podliehal odvodu, pretože po získaní občianstva bol „uznaný za schopného slúžiť v zbrani roku 1912 a zaradený revíznym výborom do prvej časti zoznamu odvedených, ktorí nastupujú s ročníkom 1912.“⁹⁾ Pretože vo Francúzsku bola 2. augusta 1914 nariadená všeobecná mobilizácia, mal aj Štefánik povinnosť hlásiť sa k príslušnému vojenskému útvaru. Bol to 102. peší pluk v Chartres.

Predchádzajúci pobyt v Maroku a spiatočná cesta však znovu zhoršili jeho zdravotný stav a preto ho vojenský lekári neposlali na front, ale do nemocnice v Paríži. Neskôr bol premiestnený do Chaptalovho sanatória, kde lekári uvažovali o ďalšej operácii. Nakoniec ju ale Štefánik nepodstúpil.

Pobyt v nemocnici a sanatóriu nebol pre aktívne žijúceho Štefánika príjemný. Postupne upadal do depresie, ku ktorej mal veľa dôvodov. Chcel byť prospešný svojej novej vlasti, Francúzsku vo vojne proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Zdravotný stav sa mu zlepšoval pomaly. K tomu sa pridávala nepriazeň ošetrojúceho personálu nemocnice a sanatória. V čase začínajúcej vojny videli ošetrovatelia i lekári v každom chorom mužovi simulanta a zbabelca, ktorý sa vyhýbal najsvätejšej povinnosti brániť krajinu. Slovo simulant sa stávalo takmer synonymom pre zradcu.

Náladu mu svojimi návštevami niekedy vylepšoval senátor Chautemps s dcérou, s ktorou bol vtedy Štefánik zasnúbený. V polovici septembra 1914 z nemocnice odišiel. Po opustení sanatória nebol pridelený k príslušnej jednotke a väčšinu času trávil u svojho priateľa Ludvika Strimpla. Kvôli jeho zdravotnému stavu existovala možnosť, že ho prepustia z armády, pretože ako pešiak v zákopoch by nebol užitočný. Odišť z armády však nechcel. Lákala ho služba v námorníctve alebo v letectve.

9) BARTŮŠEK, J.: Štefánik, kniha druhá : vzpomínky a jiné příspěvky, s. 155.

Jeho snúbenica Yvonne Chautemps sa v jednom z listov k tomu vyjadrila: „*Vstúpiť do letectva, tak nebezpečnej zbrane, ešte nemocný, krehkého zdravia...to je prejav odvahy, obetovania, ktorý by dokázalo len málo mužov. Som hrdá i zarmútená...*“ Štefánika do letectva nevzali. Preto si podal ďalšiu žiadosť na ministerstvo námorníctva s cieľom dostať sa k srbskej armáde a v nej bojovať medzi Slovanmi proti Maďarom a Rakúšanom.¹⁰⁾ Ani túto žiadosť kvôli jeho zdravotnému stavu nevybavili priaznivo.

Na prijatie do letectva využil svoje osvedčené známosti. Prostredníctvom svojich priateľov získal odporúčanie od známeho francúzskeho letca Henriho Farmana, ktoré pripojil ku žiadosti na preradenie do leteckého výcviku. Dňa 10. októbra 1914 bol Milan Štefánik prijatý za rytiera rádu Čestnej légie a s takouto poctou 28. januára 1915 nastúpil ako pilotný žiak do leteckej školy v Chartres. Výcvik trval do 11. apríla 1915, keď mu bol odovzdaný diplom pilota pre lietadlá Maurice-Farman. V tom čase mal Štefánik už hodnosť pilota desiatnika. Začiatkom mája ho povýšili na podporučíka letectva triedy *à titre temporaire*.¹¹⁾ V spise, ktorý zdôvodňoval jeho mimoriadne povýšenie z desiatnika-pilota na podporučíka-pilota bolo zdôraznené jeho vzdelanie, misie vykonané pre francúzsku vládu, vedecké uznanie a tiež uznanie za to, že bol priekopníkom hnutia za nezávislosť svojho národa.

Obrázok 3: Štefánik ako letec 1915

(Zdroj: VHÚ Bratislava)

Dňa 13. mája 1915 dostal Štefánik rozkaz, aby sa so svojím lietadlom hlásil pri eskadre MF 54 operujúcej v rámci X. francúzskej armády v severovýchodnom Francúzsku, ktorá sa práve angažovala v tzv. druhej bitke artoiskej. Už 15. mája podnikol Štefánik svoj prvý bojový let nad pozície nepriateľa v priestore Souchetského lesa. Pri tomto lete si počínal veľmi dobre. Nestratil nervy, ani pri stretnutí s nemeckými stíhačkami, ani pred protiletadlovou paľbou zo zeme.

Po skončení ofenzívy hovoril rozkaz veliteľa X. armády o Štefánikovi ako „...o odvažnom a obratnom pilotovi, ktorý vykonal nad nepriateľom veľké prieskumné lety

10) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 29-30.

11) Trieda *à titre temporaire* označuje hodnosť, ktorá prislúcha len dočasne, nedefinitívne. Je akousi prípravkou pre ďalšiu definitívnu triedu *à titre définitif*. Okrem toho existovala ešte trieda hodností označovaných ako *à titre mission*, ktoré sa udeľovali z titulu určitej misie, úlohy, či poslania. Po skončení úlohy alebo jej splnení hodnosť zanikala.

POZNÁMKY

na veľkú vzdialenosť, pričom bol jeho stroj niekoľkokrát zasiahnutý črepinami granátov.“¹²⁾ Pri jednom z letov jeho stroju došlo palivo a Štefánik musel núdzovo pristáť. Stroj bol síce ťažko poškodený, ale Štefánikovi ani jeho pozorovateľovi sa nič nestalo.

Okrem plnenia úloh vojenského pilota využíval Štefánik svoje vzdelanie a organizačné schopnosti na meteorologické pozorovania a vyhodnocovanie vývoja poveternostných podmienok na fronte. Prikladal tomu veľký význam a dokázal svoje názory o užitočnosti sledovania zmien počasia predložiť a vysvetliť vplyvným veliteľom. Mal tiež šťastie, že v týchto otázkach jednal s osvietencami a nie rutínymi odmietajúcimi novoty. Takto dokázal zapôsobiť na generála Weyganda, náčelníka štábu veliteľa severnej skupiny armád. Ten Štefánikovi dokonca udelil dovolenku, aby si mohol v Paríži zaobstaráť potrebné prístroje na založenie meteorologickej stanice.

Prvú meteorologickú stanicu založil Štefánik v rajóne svojej eskadry. Od 3. júna posielal každý večer meteorologické hlásenia na generálny štáb generála Focha. Ten dal z tohto podnetu na svojom úseku zriadiť meteorologické stanice. Zatiaľ existovali viac-menej formálne, pretože väčšina príslušníkov Fochovho štábu nechápala ich dôležitosť v praxi. Štefánik pre nich teda usporiadal školenie. Pre Štefánika to muselo byť vrcholom uznania jeho vedeckých schopností a zápalu pre vec, keď on, podporučík školil dôstojníkov generálneho štábu.

Generál Foch poslal Štefánika 1. augusta 1915 do hlavného štábu francúzskej armády v Chantilly, aby vrchnému veliteľovi navrhol organizáciu meteorologickej služby na celom francúzskom fronte. V praxi boli jeho znalosti využité v jeho bojovej jednotke 12. augusta 1915. V ten deň poslúchol veliteľ eskadry Štefánikove predpovede počasia a nariadil svojim lietadlám odložiť bojové vzlety. Ostatné jednotky v následnom nepriaznivom počasí utrpeli straty.

Okrem už postavenej stanice v Briase boli podľa Štefánikovho návrhu postavené ďalšie štyri. Samotný Štefánik bol oslovený, aby sa stal veliteľom armádnej meteorologickej stanice. Milan Rastislav ponúkané miesto neprijal. Ako odmenu za svoje, štábom francúzskej armády uznávané služby si želal, aby mohol zriadiť vlastnú leteckú eskadru z letcov slovanského pôvodu, ktorým by velil on. Po výcviku za pilotov mali tvoriť základ budúcej československej eskadry a mali prísť za ním do Srbska. Súhlas s týmto projektom od francúzskeho ministerstva vojny dostal začiatkom augusta 1915.¹³⁾ Do tej doby, než budú jeho piloti vycvičení požiadal, aby mohol odísť k eskadre MFS 99 umiestnenej v Srbsku.

Aj keď Štefánik na francúzskom fronte nepôsobil dlho, jeho činnosť tu bola bohatá. Od 15. mája do 19. augusta nad frontom absolvoval 38 stíhacích a prieskumných

12) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 30.

13) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 47. Sám Štefánik po odchode od eskadry MF 54 cestou do Srbska v Lyone vybral šiestich príslušníkov českej roty Nazdar pôsobiacej začiatkom vojny vo francúzskej cudzineckej légii, ktorí zotavovali z bojov. Aj keď táto myšlienka na zriadenie prvej československej leteckej eskadry bola pokroková, nepodarilo sa ju realizovať. Spomenutí šiesti (bývalí) príslušníci roty Nazdar, boli síce vycvičení za pilotov, ale slúžili oddelene v rôznych leteckých eskadrách francúzskeho letectva.

letov v trvaní 80 hodín. Od 21. augusta vykonával ešte práce spojené so zriaďovaním meteorologickej služby. Okrem toho doplnil meteorologické stanice prístrojmi, ktoré monitorovali čistotu ovzdušia ako dôsledok používania bojových plynov na fronte. Tak vlastne položil základy pre vznik služby určenej na plnenie úloh ochrany vojsk pred účinkami otravných látok.¹⁴⁾

Milana Rastislava Štefánika už od začiatku lákal srbský front. Jedným z dôvodov bolo, že tu bojovali Srbi, teda Slovania a druhým dôvodom bolo, že na rakúskej strane bolo práve na tomto fronte nasadených veľa Čechov a Slovákov. Štefánik ich plánoval agitovať, aby obrátili zbrane proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku. Chcel rozkladať prorakúsku morálku zhadzovaním letákov z lietadiel. Letákmi vyzýval Slovanov ku vzburám a dezerciam. Dňa 27. septembra 1915 prišiel do Ralje (asi 30 km od Belehradu) a odtiaľ autom k francúzskej leteckej eskadre MFS 99, ktorá bola umiestnená na náhornej plošine Kovijon nad Raljou. Veliteľom bol major Vitrat. Letka bola jediným leteckým útvarom na tomto fronte a zhromažďovala údaje o jednotkách protivníka. Operovala proti nemeckým a rakúsko-uhorským jednotkám, ktoré 4. októbra zahájili novú ofenzívu proti Srbsku a od polovice októbra aj proti Bulharsku, ktoré využilo nemecko-rakúsky postup a vyhlásilo Srbsku vojnu. Z tohto dôvodu musela jednotka MFS 99 rozšíriť okruh svojho pôsobenia a päť lietadiel premiestnili k mestu Niš. Pilotom jedného z nich bol aj Štefánik. Až do konca októbra vzlietal z letiska Niš k bojovým letom, ktoré častokrát viedli do hĺbky bulharského územia.

Pod tlakom mohutnej ofenzívy musela srbská armáda ustúpiť. Ústup sa nevyhol ani leteckej eskadre MFS 99. Udržiavanie lietadiel v letuschopnom stave bolo stále ťažšie. Doplatil na to aj Štefánik. 31. októbra odletel z Nišu do Kruševaca. Pri pristávaní sa mu zlomila vrtuľa. Na opravu musel čakať tri dni. Keď sa znovu dostal do vzduchu, zlý technický stav lietadla ho opäť donútil pri dedine Alexandrovo pristáť. Odtiaľ už Štefánik musel pokračovať v ústupe 150 kilometrov pešo. Až 12. novembra sa dostal do Kosovskej Mitrovice ku svojim francúzskym priateľom. Útrapy pešieho pochodu zhoršili Štefánikov zdravotný stav natoľko, že nebol schopný ďalej pokračovať. Prudké bolesti a krvácanie do žalúdka ho prinútili ležať. Takmer sa už lúčil so životom. Preto zveril svoje dokumenty a poznámky priateľovi dôstojníkovi Raoulovi Labrymu a žiadal ho aby ich odovzdal profesorovi Masarykovi.

Potom Štefánik musel byť letecky dopravený na albánske pobrežie. Odtiaľ ho previezli do talianskeho Brindisi a 24. novembra sa dostal do nemocnice v Ríme. Jeho parížsky priateľ Anatole de Monzie, s ktorým sa poznal ešte pred vojnou, sa obrátil na svoju priateľku pani Claire de Jouvenel s prosbou, či by u jej známych v Ríme nemohla zariadiť, aby mal Štefánik v Ríme čo najlepšiu starostlivosť. A tak pani de Jouvenel odporúčala svojim priateľom, aby Štefánikovi v Ríme pomáhali.

Vďaka nemocničnému ošetrovaniu, diéte a pokoju sa Štefánikov zdravotný stav stabilizoval. Do Paríža poslal obsiahlu správu o situácii na balkánskom fronte. Opäť sa začal kontaktovať s významnými politikmi, medzi inými i s talianskym ministrom zahraničia barónom Sidneyom Sonnininim a francúzskym veľvyslancom Camillom

14) GOSSIOROVSKÝ, I.: Milan Rastislav Štefánik ako vojnový letec. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, 1999, s. 31.

POZNÁMKY

Barrèrom. Po zlepšení zdravotného stavu sa 1. decembra 1915 vydal na cestu vlakom cez Janov do Paríža, kam prišiel 4. decembra.

Jedna z jeho prvých ciest v Paríži viedla k dosiaľ neznámej ochrankyni. Prišiel za pani de Jouvenel, aby sa jej poďakoval za pomoc. Na galantné prejavy vďaky od Štefánika odpovedala otázkou, či mu môže ešte pomôcť aj v niečom inom. Vtedy Štefánik odpovedal vetou, ktorá sa dostala do všetkých jeho životopisov „*Pomôžte mi oslobodiť moju vlasť!*“¹⁵⁾ Pre Štefánika stretnutie s pani de Jouvenel znamenalo získanie významnej známosti, pretože už pred vojnou sa u nej stretávali významné osobnosti francúzskeho kultúrneho a politického života. Zoznámil sa tu s hlavným tajomníkom Ministerstva zahraničia Philippom Berhelotom a s francúzskym ministerským predsedom a ministrom zahraničia Aristidom Briandom. Spoznal viacerých senátorov, poslancov a žurnalistov, ako napríklad Jula Sauerweina, šéfa zahraničnej rubriky významného denníka *Matin*.

Aj napriek neprestávajúcim zdravotným problémom začal Štefánik s podporou vplyvných známostí agitovať pre myšlienku oslobodenia Slovákov a Čechov spod rakúsko-uhorskej nadvlády. Využíval každú možnú príležitosť, aby so svojimi predstavami oslovil kohokoľvek vplyvného. Svoj plán na vytvorenie československého štátu mal premyslený takmer do detailu. Ostávalo len nájsť a zapojiť do práce ľudí s podobnými plánmi a názormi. O snahách a práci svojho bývalého profesora T. G. Masaryka už Štefánik vedel, a preto sa chcel s ním čo najskôr spojiť.

V dobe, keď bol Štefánik nasadený ako letec na fronte v severnom Francúzsku a Srbsku, v jeho činnosti môžeme vysledovať dva smery boja za myšlienku národného oslobodenia. Prvý bol charakteristický aktívnym angažovaním sa ako vojak – letec. Druhý bol agitačno-mysliteľský. V tomto druhom smere si vytváral svoje vízie a myšlienky na národné oslobodenie a tiež sa snažil získavať čo najviac vplyvných kontaktov pre podporu svojich myšlienok. Osobne niektorých ľudí v tomto smere aj agitoval. Zatiaľ však všetko podnikal ako jednotlivec, a preto mohol v tejto pozícii veľmi ťažko preraziť.

Návratom do Paríža, po absolvovaní srbského ťaženia prakticky ukončil aktívnu vojenskú činnosť na fronte a prevládla u neho lúnia druhá – agitácia, plánovanie, presvedčanie a diplomacia. Ako už bolo spomenuté na túto úlohu sa potreboval s niekým spojiť.

V západnej Európe sa vytvorila odbojová bunka okolo prof. T. G. Masaryka, ktorý v decembri 1914 odišiel do emigrácie a zakrátko sa k nemu pridala aj E. Beneš. Obojaja zo začiatku chceli svetovú verejnosť oboznámiť s problematikou slovanských národností v Rakúsko-Uhorsku a dať do súladu vojenské zámery mocností Dohody s národnými zámermi, v tomto prípade so zámermi Čechov (a v rámci programu československej jednoty aj Slovákov). Dohodli sa, že v spolupráci so zástupcami českých a slovenských emigrantov musia verejne vystúpiť. Tak sa zrodilo vyhlásenie Českého komitétu zahraničného, ktoré bolo uverejnené 14. novembra 1915 vo Švajčiarsku, Francúzsku, Rusku a v USA.¹⁶⁾ Napriek tomu sa ich akcia nestretla s očakáva-

15) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 39.

16) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 106.

ným úspechom. Celá svetová verejnosť bola zameraná predovšetkým na sledovanie vojnových udalostí. Jeden pozitívny účinok to však malo. Pretože vyhlásenie bolo vydané tlačou, neskôr sa k nemu dostal aj M. R. Štefánik, čím získal nový impulz pre svoju odbojovú činnosť a rozhodol sa s Masarykom spojiť.

Ako najprogressívnejšia zo všetkých uvedených platforiem odboja v zahraničí sa v neskoršom období ukázala práve Masarykova aj z toho dôvodu, že sa k nej koncom roku 1915 aktívne pridal Milan Rastislav Štefánik.

Dňa 13. decembra 1915 sa v byte svojho priateľa Ludvíka Strimpla Štefánik prvýkrát stretol s E. Benešom. Beneš bol prekvapený keď zistil, že Štefánikove plány sa až na malé detaily prakticky vo všetkom zhodujú s plánmi, na ktorých pracoval s Masarykom. Štefánik prostredníctvom Beneša Masarykovi odkázal, aby prišiel do Paríža a ponúkol sa, že mu sprostredkuje stretnutia a vybaví priestor na rokovania s viacerými významnými francúzskymi politikmi. Od tohto momentu sa začala spolupráca trojice Masaryk, Štefánik, Beneš, ktorá sa stala najvýznamnejšou skupinou zahraničného odboja.

Na začiatku vojny v plánoch Dohodových mocností otázka rozbitia Rakúsko-Uhorska vôbec nefigurovala. Vyhovovalo im porazené a oslabené rakúske mocnárstvo, ale v žiadnom prípade nie rozbité. Cestu k zmene myslenia videli predstavitelia odboja, a teda aj Štefánik v získavaní dohodových politikov pre svoju myšlienku presvedčovaním, a tiež v pretvorení verejnej mienky obyvateľstva a tým k vytvoreniu tlaku na politikov. Druhou úlohou bolo zorganizovanie Čechov a Slovákov a ich aktívne zapojenie do odboja. Najlepším argumentom v čase vojny je vytvorenie vojenských jednotiek, ktoré sa podieľajú na porážke protivníka. Z tohto dôvodu teda išlo aj o zapojenie Čechov a Slovákov do vojny. Len tak mohla mať kampaň zmysel.

Štefánik takmer hneď začal pôsobiť na francúzsku verejnosť i politikov. Do poslaneckej snemovne poslal vyhlásenie Českého zahraničného komitétu aj so sprievodným listom, v ktorom píše: „...čechoslováci sa mužne domáhajú...že chcú bojovať za práva národov na slobodný život.“¹⁷⁾ Podarilo sa mu dohodnúť stretnutie T. G. Masaryka s francúzskym ministerským predsedom A. Briandom.

Začínajúcu prácu pre odbojové centrum musel Štefánik koncom decembra prerušiť kvôli opätovným problémom so zdravím. Na Vianoce 1915 podstúpil ďalšiu operáciu.

Keď Masaryk v januári pricestoval do Paríža, mohlo sa dňa 3. februára 1916 uskutočniť stretnutie s A. Briandom. Ten už poznal Štefánikove názory a tak na ne Masaryk nadviazal a predložil Briandovi celú koncepciu riešenia stredoeurópskej otázky. Briand sa stal prívržencom tejto koncepcie a súhlasil, aby sa z tohto stretnutia publikovalo aj oficiálne komuniké vo francúzskej tlači. Za ním nasledovalo publikovanie niekoľkých memoránd venovaných postojom odbojových predstaviteľov ku vojne, osudu svojich národov i k otázkam o budúcom osude Rakúsko-Uhorska. Prostredníctvom tlače sa dostali k slovanským politikom a diplomatom. Navyiac zapôsobili aj na ruských politikov. Bol to prestížny úspech československého hnutia.

17) ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*, s. 114.

POZNÁMKY

Neskôr pripravil Štefánik stretnutie Masaryka s predsedom francúzskej snemovne Deschanelom. Na stretnutí 15. marca 1916 vysvetľovali otázku vyhlásenia československej nezávislosti. Teraz však narazili, pretože Deschanel mal na usporiadanie pomerov v strednej Európe odlišný názor. Skôr preferoval existenciu väčšieho štátneho celku, ktorý sa nezhodoval s predstavami Masaryka, Štefánika a Beneša. Preto sa Štefánik s Masarykom a s ďalšími spolupracovníkmi museli sústrediť na vypracovanie programu, ktorý by postavili proti vtedy presadzovanému programu dohodových mocností rátajúcemu so zachovaním Habsburskej monarchie. Jadrom ich programu bol rozvoj malých národov Európy a podpora rozvoja ich vlastnej štátnosti. Nezávislé Čechy, spolu s Poľskom a Veľkým Srbskom (Juhosláviou) by vytvorili účinnú hrádzu proti Prusku. Zároveň tak mala vzniknúť prekážka pre možné šírenie vplyvu cárskeho Ruska do stredoeurópskeho priestoru.

Štefánik už počas rozhovorov s Benešom, v čase liečenia po decembrovej operácii a aj po stretnutí s Masarykom presadzoval, aby sa vytvoril ústredný, reprezentatívny orgán zahraničného odboja, ktorý by celú činnosť v zahraničí riadil. Tak vznikla vo februári 1916 *Národná rada krajín českých*, ktorá sa na Štefánikovo naliehanie premenovala na *Československú národnú radu* (ďalej len „ČSNR“). Jej predsedom sa stal T. G. Masaryk, podpredsedom J. Dürich, generálnym tajomníkom E. Beneš a členom zastupujúcim slovenskú zložku odboja M. R. Štefánik, ktorý sa od začiatku roku 1917 stal jej podpredsedom namiesto Düricha. Jej sídlo bolo na Rue Bonaparte č.18. Hlavnými tlačovými orgánmi boli časopisy *La Nation Tchèque* a *Československá samostatnost*.

Propagačné a diplomatické akcie samy osebe nestačili na medzinárodné uznanie práva Slovákov a Čechov na samostatný štát. Preto si ČSNR stanovila za cieľ vytvoriť československé dobrovoľnícke vojsko, ktoré by na fronte bojovalo. Slovami Masaryka: „*Ak postavíme armádu, dostaneme sa tým do nového právneho postavenia k Rakúsku i Spojencom...Bez rozhodného boja i vojenského však nedostaneme nič od nikoho.*“¹⁸⁾ Organizáciu dobrovoľníkov a vytvorenie armády dostal na starosť práve M. R. Štefánik.

Na ďalšom Štefánikovom pôsobení na fronte prvej svetovej vojny, a tiež na činnosti ČSNR sa značnou mierou podpísali aj vzťahy medzi veľmocami. Nastávajúcu úlohu mal Štefánik plniť v Taliansku. Taliansko malo veľmi špecifický postoj ku svojmu spojencovi – Srbsku. V rámci medzinárodných vzťahov i v presadzovaní sa v oblasti záujmových sfér boli Taliansko a Srbsko viac konkurenti ako spojenci. Francúzsko v tom čase čelilo riziku porážky a preto francúzski politickí i vojenský predstavitelia so znepokojením sledovali rastúce napätie v tábore spojencov. Ich snahou bolo urovnať spory medzi Talianskom a Srbskom. Hlavné velenie v Chantilly, Ministerstvo vojny aj Ministerstvo zahraničia v Paríži hľadali vhodného človeka, ktorý by mohol rokovať s talianskymi predstaviteľmi o zmiernení napätia voči Srbsku. Vhodným kandidátom pre takúto úlohu bol práve M. R. Štefánik. Francúzske velenie ho poznalo, politici aj vojaci oceňovali jeho správu zo Srbska, ktorú podal po svojom návrate a vedeli aj o tom, že počas svojho liečenia v Ríme jednal, aj keď neoficiálne, s mi-

18) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 39.

nistrom zahraničia Sonninom. Pretože poznal situáciu na srbskom fronte a navyše bol Slovan, mal veľkú šancu dosiahnuť pri rokovaní prijateľný kompromis. Viedol rozhovory so srbskými predstaviteľmi na vyslanectve v Ríme a tiež na talianskom ministerstve zahraničia. Hľadal styčné body na vzájomné vyrovnanie sporov a na dosiahnutie dohody. Jeho úsilie k úspechu neviedlo. Dňa 24. apríla 1916 v Udine informoval o tom aj generála Girarda a ostatných členov francúzskej vojenskej misie v Taliansku.

Misiu diplomata – vyjednávača mal doplniť aj „ideologickou diverziou“. Ako letec mal za úlohu nad frontovou líniou zhadzovať letáky, určené Čechom a Slovákmi, ale aj príslušníkom ostatných slovanských národov bojujúcich v rakúsko-uhorskej armáde. Texty letákov v češtine a poľštine, ktoré zhadzoval nad zákopmi, koncipoval Štefánik spolu s Benešom. Keďže sa v nich hovorilo aj o vytvorení juhoslovanského štátu, Štefánik očakával, že schvaľovanie talianskym velením bude zložitá. Dosiahnuť ich odsúhlasenie sa Štefánikovi podarilo v priebehu niekoľkých dní.

Lety nad frontovou líniou začal 29. apríla 1916. Počas jedného z letov na zhadzovanie letákov Štefánik odhalil aj sústredenie dvoch rakúsko-uhorských zborov, ktoré sa chystali zaútočiť na talianske pozície. Keďže o tomto nebezpečenstve nemala talianska armáda ani tušenie, po Štefánikovom hlásení poslali niekoľko lietadiel informáciu overiť. Hlavný veliteľ, generál Cadorna preto reagoval a v ohrozenom úseku posilnil obranu. Aj to prispelo k tomu, že sa Štefánikova obľuba a autorita v talianskych vojenských kruhoch zvýšili. Okrem zhadzovania letákov plnil Štefánik aj prieskumné a bombardovacie úlohy. Potom ako 10. mája 1916 vykonal svoj posledný bojový let nad frontom, odišiel do Ríma. Zo strany talianskeho vojenského letectva prišla na francúzsku vojenskú misiu správa, v ktorej sa talianski predstavitelia pochvalne vyjadrovali o činnosti M. R. Štefánika ako frontového letca. Jeho odvahu ocenili a vyznamenali ho vojnovým krížom. Toto využil pri plnení svojho druhého poslania – sondovania, aký postoj zaujímajú talianske vojenské a politické kruhy k Masarykovej koncepcii strednej Európy, teda k vytvoreniu juhoslovanského štátu a jeho úzkej spolupráci s československým štátom.

Talianske oficiálne miesta veľmi ťažko dokázali prijať tieto myšlienky, pretože chceli, aby boli dodržané sľuby veľmocí, kvôli ktorým Taliansko v roku 1915 vstúpilo do vojny. Okrem iného tu bol sľub, že Taliansko zostane dominantným elementom na Jadrane, čo vylučovalo vznik Južoslávie. Štefánik sa usiloval vplývať na ľudí v talianskom velení tak, aby urobili určité korekcie vo svojom postoji. Prijal ho aj minister zahraničia S. Sonnino, i kráľovná Margaréta. Taliansky postoj ku juhoslovanskej otázke zostával nezmenený. Riešenie československej otázky úzko súviselo s riešením otázky juhoslovanskej, a preto kvôli tvrdohlavému postoji Talianska československá zahraničná akcia vo vzťahu k Taliansku stagnovala až do roku 1918.

Po návrate do Paríža sa Štefánik intenzívne venoval otázke vzniku samostatného československého vojska. Štefánik a Masaryk videli v československom vojsku jeden z prostriedkov ako výrazne ovplyvniť mienku spojencov v prospech vytvorenia nezávislého československého štátu aby, slovami samotného Štefánika, „*národ svojou vlastnou krvou napísaný účet mohol predložiť na mierovej konferencii.*“¹⁹⁾ Vojsko sa

19) ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*, s. 127.

POZNÁMKY

malo vytvárať z Čechov a Slovákov žijúcich v zahraničí, a tiež z radov vojnových zajatcov, teda vojakov českého a slovenského pôvodu, ktorí od začiatku vojny bojovali v rakúsko-uhorskej armáde a na fronte sa dostali do zajatia Dohody. Vo Francúzsku však nebolo veľa usadlíkov a rakúsko-uhorské zbory doplňované Čechmi a Slovákami na francúzskom fronte nebojovali, takže žiadni Česi a Slováci sa do francúzskeho zajatia dostať nemohli. Preto bol pre Štefánika veľký problém vytvoriť vo Francúzsku bojaschopnú a hlavne čo do počtu reprezentačnú československú jednotku. V tejto situácii dokázali predstavitelia ČSNR využiť dohodu medzi Francúzskom a Ruskom, podľa ktorej Rusko malo do Francúzska posilať presne určené kontingenty vojakov. Navrhli, aby časť týchto vojakov tvorili Česi a Slováci zajatí v Rusku. Francúzska vláda s týmto návrhom súhlasila.

Záležitosti okolo nábora československých zajatcov mal v Rusku vybavovať J. Dürich. Bol však známy ako stúpenec cárskeho režimu a Štefánik sa obával, že túto úlohu nesplní dobre. Žiadal, aby mohol do Ruska za Dürichom vycestovať aj on. Jeho misia bola odsúhlasená aj hlavným francúzskym velením. Podľa rozkazu mal Štefánik v Rusku „robiť pod vedením generála Janina a v súhlase s ruskými úradmi medzi rakúskymi zajatcami českej národnosti nábor dobrovoľníkov, ochotných slúžiť vo Francúzsku v radoch ruského kontingentu alebo v osobitých jednotkách, ktoré by sa utvorili na základe dohody medzi francúzskou a ruskou vládou.“²⁰⁾ Z poverenia ČSNR mal urovnávať rozpory medzi krajanmi v Rusku a získať ich pre spoluprácu v súlade s programom rady. Štefánik do Ruska pricestoval 15. augusta 1916. Po príchode sa zoznámil so šéfom francúzskej vojenskej misie generálom Janinom, ktorý Štefánika uviedol k ruskému náčelníkovi generálneho štábu Alexejevovi, aj ku samotnému cárovi Mikulášovi.

V oblasti dosiahnutia dohody medzi krajanmi v Rusku bola zo začiatku Štefánikova misia úspešná, pretože tzv. Kyjevským zápisom uznali organizácie v Rusku ČSNR ako vedúci orgán odboja. Kyjevským zápisom, ktorý podpísal aj Dürich sa Štefánik snažil docieľiť, aby sa vojenské a zajatecké záležitosti v Rusku vyňali z kompetencie tamojších českých a slovenských organizácií a prenechali ČSNR, ktorej mali tieto organizácie poskytovať všestrannú pomoc.

Neskôr sa ukázalo, že Štefánikove obavy z Düricha boli na mieste. On, ani jeho prívrženci nedodržiavali dohody Kyjevského zápisu, ani propozície vydané z Paríža. Nakoniec Štefánik nemal dostatok priestoru, aby sa venoval náboru vojakov. Podľa plánu mal najskôr zjednotiť krajské skupiny v Rusku, potom získať pre myšlienku nábora zodpovedné kruhy ruských politikov a vojakov a následne mal pokračovať so samotným náborom. Namiesto toho musel čeliť rozvadeným spolkom presadzujúcim odlišné záujmy a koncepcie a nakoniec sa musel aj obhajovať pred očierňovaním a ohováraním zo strany Dürichovej skupiny. Hádky a spory dokonca doviedli Štefánika k tomu, aby v jednom z listov pre Masaryka a Beneša nazval Düricha blbcom.

20) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 131. Štefánik pod českou národnosťou rozumel v tomto prípade Čechov aj Slovákov. V komplikovanej spoločensko-vojenskej situácii nezaťažoval francúzske orgány vysvetľovaním rozdielu medzi Čechom a Slovákom.

Cárske kruhy a hlavne ministerstvo zahraničia robili Štefánikovi prekážky a obštrukcie pri organizovaní československého vojska. Ukázalo sa, že tábor krajanských organizácií v Rusku nie je pevný a z toho ťaží predovšetkým Dürichova skupina. Tento stav vyhovoval ruským oficiálnym kruhom, pretože práve prostredníctvom tejto skupiny mohli presadzovať svoje predstavy o možnom budúcom usporiadaní Európy. Štefánik preto po porade s generálom Janinom z Ruska odišiel. Pôvodne mal v pláne ísť do USA, kde mal pokračovať s náborom dobrovoľníkov, ale nakoniec odišiel do Rumunska. 16. októbra už bol v Bukurešti, kde pokračoval v organizácii náboru českých a slovenských zajatcov. Plánoval ich presunúť do Ruska a odtiaľ do Francúzska. Náčelník francúzskej vojenskej misie v Rumunsku, generál Berthold podľa vtedajších zvyklostí dovolil poručíkovi Štefánikovi využívať o stupeň vyššiu hodnosť. Milan Rastislav tak v Rumunsku pôsobil ako kapitán. Keď Štefánika francúzske ministerstvo vojny povýšilo na kapitána 20. decembra 1916, generál Berthold mu povolil používať hodnosť majora. Štefánik v Rumunsku nadviazal na plány náborovať zajatcov zo zajateckých táborov do vznikajúceho československého vojska. Podrobne sledoval podmienky, v ktorých slovanskí zajatci v táboroch žili. Pre mnohých z nich bola možnosť prihlásiť sa do dobrovoľníckych jednotiek jedinou možnosťou ako sa dostať von z táborov. Podarilo sa mu sústrediť asi 1 500 dobrovoľníkov a v roku 1917 sa z nich asi 420 dostalo do Francúzska, kde sa stali zárodkom československého vojska.

Začiatkom roku 1917, keď sa Štefánik vrátil do Ruska, pomery pre pôsobenie ČSNR na pôde Ruska sa Dürichovou činnosťou ešte viac skomplikovali. Dürich vyhlásil svoju vlastnú Národnú radu a separoval sa od hnutia vedeného Masarykom. Štefánik sa rozhodol ostro zakročiť, pretože Dürich si u cárskej vlády vypracoval takú pozíciu, ktorá mu umožňovala od ruskej vlády poberať finančnú podporu pre jeho vlastnú národnú radu. Snažil sa presvedčiť predstaviteľov rôznych českých a predovšetkým slovenských skupín, že Dürichova akcia má rozkladný charakter. Düricha z ČSNR vylúčil, čo dodatočne schválili aj Masaryk s Benešom. Nezhody medzi spiatočníckym Dürichom a temperamentným a pre vec zapáleným Štefánikom viedli k tomu, že Dürich nazval Štefánika rakúskym špiónom. Generál Janin zakázal Štefánikovi žiadať satisfakciu vo forme súboja.²¹⁾

Ruské ministerstvo zahraničných vecí vedelo o spore medzi československými predstaviteľmi, vedelo aj o tom, že Štefánika podporovali taliansky aj britský veľvyslanec. Postoj Francúzska si však overovali. Z Paríža prišla odpoveď: „V terajšom spore medzi českými predstaviteľmi sa možno so všetkou určitosťou domnievať, že Štefánik má pravdu.“)

Situácia v Rusku sa vypuknutím februárovej revolúcie zmenila. V dôsledku frontových i domácich udalostí padla cárska vláda a moci v Rusku sa ujala dočasná vláda. Procársky orientovaný Dürich stratil podporu vládnych činiteľov. Nová dočasná vláda bola naklonená československej akcii i vybudovaniu československého vojska. Štefánik tento vývoj privítal. Na ministerstve zahraničných vecí u nového ministra P. N. Mikulova sa stretol s plným pochopením.

21) JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : Životopisný náčrt, s. 119.

POZNÁMKY

Už počas Štefánikovho pobytu v Rusku sa uvažovalo, že by mohol na čas odísť do USA, aby tam pokračoval v organizácii československého odboja a hlavne v budovaní dobrovoľníckej armády. Preto sa po prevrate v Rusku rozhodol vrátiť do Paríža. Odtiaľ sa chcel vydať do Ameriky. Odchádzal oveľa pokojnejší, pretože dosiahol, že Masarykom vedená ČSNR bola konečne v Rusku uznaná ako jediná predstaviteľka československého zahraničného odboja, dokonca požiadal Mikuľova, aby tu mohla byť zriadená jej pobočka. Náčelník štábu Alexejev pred Štefánikom vyjadril presvedčenie, že do jeho návratu z USA bude československá armáda v Rusku už vybudovaná.

V súvislosti so Štefánikovým odchodom z Ruska mu generál Janin odovzdal 7. marca 1917 cestovný rozkaz. Prikazoval mu, aby hneď po príchode do Paríža podal správu ministrovi zahraničia, ministrovi vojny a tiež, aby informoval francúzsky hlavný stan o výsledkoch misie v Rusku a Rumunsku. Podľa tohto rozkazu mal Štefánik pokračovať v nábore Čechov a Slovákov pre francúzsku armádu v Spojených štátoch. Po skončení poslanca v USA sa mal vrátiť späť ku francúzskej misii v Rusku.²²⁾

Dňa 21. marca 1917 odcestoval Štefánik z Petrohradu. Mieril do Murmanska, odkiaľ sa mal loďou plaviť cez Londýn do Francúzska. V apríli (19. apríla) sa v Londýne stretol s Masarykom, ktorý mieril do Ruska, aby tu nadviazal na prvotné úspechy, ktoré vďaka svojej práci i priaznivým okolnostiam začiatkom roku 1917 vybudoval Štefánik. Na porade, ktorej sa zúčastnil aj Beneš dospeli k záveru, že o výsledku vojny sa bude pravdepodobne rozhodovať na západnom a nie na východnom fronte. Vyplynula z toho nutnosť organizovať dobrovoľnícke vojsko na západe – vo Francúzsku alebo Taliansku, a už existujúce jednotky (v Rusku) doplniť a presunúť tiež na západ.

Masaryk po príchode do Ruska nadviazal na Štefánikovu prácu. Posilnil pozície československého odboja v Rusku. Vo svojom diplomatickom úsilí Masaryk dosiahol významný pokrok. Dňa 17. júna 1917 uzavrel s francúzskym ministrom zbrojenia a vojenskej výroby Albertom Thomasom zmluvu o prevoze 30 000 československých zajatcov do Francúzska. Bola to prvá zmluva Československej národnej rady s iným štátom. Žiaľ, pre Októbrovú socialistickú revolúciu sa zmluvu nepodarilo realizovať v plnom rozsahu a do Francúzska prišli len dva transporty, ktoré mali asi 1 700 dobrovoľníkov. Prvý prišiel do Francúzska v novembri 1917 a druhý v marci 1918.²³⁾

2. júna Štefánik v hodnosti majora nastúpil na cestu do USA. Jeho hlavnou úlohou bol nábor českých a slovenských dobrovoľníkov. Podľa pôvodného plánu, ktorý vypracoval s delegátom Slovenskej Ligy v USA Gustávom Košíkom, bola v USA šanca na získanie asi dvadsaťtisíc dobrovoľníkov.²⁴⁾ Uvedený plán, ale vznikol v čase, keď USA udržiavali neutralitu. Po Štefánikovom príchode do Ameriky však boli Spojené štáty s Nemeckom vo vojnovom stave a tunajší Česi a Slováci podliehali mobilizácii. Preto sa Štefánik musel orientovať len na tých krajanov, ktorí ešte nemali udelené americké občianstvo, alebo nespádali pod mobilizáciu.

22) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 160.

23) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 52.

24) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 45.

Obrázok 4: Štefánik vo Washingtone 1917
(Zdroj: Wikipedia)

20. júla 1917 dala vláda USA Štefánikovi súhlas na nábor mužov, ktorých sa mobilizácia netýkala. Získanie tohto súhlasu nebolo vôbec jednoduché. Sám Štefánik o tom povedal: „*Počiatkové potiaže, predchádzajúce dosiahnutie takéhoto povolenia boli nemalé. Washington mal proti tvoreniu armády dôvody čisto americké, ktoré boli zdôrazňované už tým, že podobné koncesie sa odopreli Poliakom, Juhoslovanom a Rumunom...Amerika očakáva tiež od vojny konsolidovanie amerického národa a preto vlády nerada vidí akékoľvek tvorenie národných jednotiek.*“²⁵⁾

Nakoniec sa Štefánikovi podarilo získať asi 3 000 dobrovoľníkov. Pred odchodom do Francúzska sa sústredili vo výcvikovom tábore v Stamforde v štáte Connecticut, kde absolvovali aspoň čiastočný vojenský výcvik, pretože skoro všetci boli nevojaci.²⁶⁾

Druhou úlohou, ktorú mal Štefánik plniť v USA bolo urovnávanie sporov medzi krajskými organizáciami, hlavne medzi Čechmi a Slovákmi, ktorí sa síce zaviazali Clevelandskou dohodou ku spolupráci, ale v období od jej podpisu až do Štefánikovho príchodu sa medzi nimi vyskytli rôzne nedorozumenia a spory, kvôli ktorým spolupráca viazla. Veľa starostí mal predovšetkým pri presvedčaní slovenských katolíckych kňazov, ktorí vo svojom konzervativizme dodržiavali vernosť Svätoštefánskej korune. V októbri vytvoril Štefánik Československý výbor (the Czechoslovak Committee), spoločný orgán Slovenskej ligy a Českého národného združenia. Pred jeho vytvorením sa Štefánik radil s predstaviteľmi krajských organizácií v New Yorku, Washingtone, Chicagu a Pittsburghu. Výbor mal organizovať nábor dobrovoľníkov a koordinovať československú akciu. Výbor zorganizoval v Carnegie Hall v New Yorku masovú krajskú manifestáciu, na ktorej Štefánik vystúpil s prejavom. Podarilo sa mu získať väčšinu krajských združení, vytvoril v USA pobočku ČSNR.

25) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 46.

26) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 52. Okrem uvedených dobrovoľníkov odišlo do Európy bojovať asi 40 000 českých a slovenských vojakov v amerických uniformách (Slovákov bolo viac ako 50 %).

POZNÁMKY

Jeho činnosť hodnotili vysoko aj francúzski diplomati a politici. Za svoje zásluhy a za splnenie poslania v USA bol Štefánik 20. októbra 1917 vyznamenaný krížom dôstojníka Čestnej légie. Neustála aktivita, spojená s častým cestovaním po Spojených štátoch, psychické vypätie pri rokovaníach a organizovaní akcie znovu zhoršili Štefánikov zdravotný stav. Už koncom septembra sa musel liečiť v Emergency Hospital vo Washingtone.

2. novembra sa Štefánik v New Yorku nalodil na parník, ktorým sa vrátil do Francúzska. O tri dni ho nasledovalo prvých 135 českých a slovenských dobrovoľníkov. Generál Vignal z USA poslal do Paríža na Ministerstvo vojny telegram, v ktorom hodnotil Štefánikovu misiu: „Major Štefánik nešetril námahou až do úplného vyčerpania síl...Podal dôkaz o najvyššom stupni taktu, disciplíny a organizačných schopností.“²⁷⁾

Štefánik v USA vykonával nábor dobrovoľníkov a aktívne sa zaoberal aj otázkami organizácie samostatnej československej armády vo Francúzsku. Už pri vypracovávaní smerníc pre nábor v USA sa v týchto dokumentoch hovorilo: „Politicky a národne hlavnou inštitúciou tejto armády je ČSNR. Technicky prispievajú nám vo všetkom spojení, menovite Francúzsko.“

Predstavitelia ČSNR videli, ako sa vo Francúzsku začína zhromažďovať stále väčší počet mužov českého a slovenského pôvodu, s ktorými by sa dalo počítať pri vytváraní vlastného československého vojska. Išlo o zajatcov slovanského, hlavne českého a slovenského pôvodu, ktorí predtým bojovali a boli zajatí v Srbsku a Taliansku, ale aj o dobrovoľníkov, ktorých priviedol Štefánik z USA a tiež asi o 400 mužov z Rumunska.

Pokiaľ sa Štefánik zdržiaval v USA, Beneš sa u francúzskej vlády snažil diplomaticky zaistiť uznanie samostatnej čs. armády. Francúzske velenie však bolo ochotné akceptovať vytváranie takýchto jednotiek len v modeli, v ktorom by velenie mohlo československým vojskom voľne disponovať. Z tohto dôvodu bol Beneš pri rokovaníach opatrný a čakal na návrat Štefánika z USA.²⁸⁾

Po návrate z USA sa aj M. R. Štefánik plne zapojil do prác na precizovaní definitívneho znenia dekrétu povoľujúceho zriadenie samostatnej československej armády vo Francúzsku, na čo získal Beneš predbežný súhlas už v lete 1917. Zásluhou Štefánika sa v konečnom znení dekrétu hovorilo: „Čechoslováci organizovaní v samostatnej armáde, uznávajúci u vojenského hľadiska ako najvyššiu autoritu hlavné velenie Francúzska. Budú pod vlastnými symbolmi bojovať proti centrálnym mocnostiam. Po stránke politickej pripadá riadenie tejto národnej armády Národnej rade krajín českých a slovenských (rozumej ČSNR), ktorej sídlo je Paríž.“²⁹⁾

V Paríži sa Štefánik opäť stretol s generálom Janinom, ktorého po februárovej revolúcii odvelili späť do Francúzska. Janinove kontakty v ruských cárskych kruhoch sa už nedali uplatniť. Štefánik mu ponúkol, aby prevzal funkciu veliteľa vytvárajúceho sa československého vojska. So súhlasom francúzskeho velenia generál Janin

27) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 177.

28) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 48.

29) HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ M.: Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939, s. 53-54.

túto funkciu prijal. Vo Francúzsku sa vytvorila jednotka asi 10 000 vojakov, ktorí sa zapojili do výcviku a pripravovali sa na nasadenie na front. Bol to prvý zárodok československých légii vo Francúzsku.

Koncom roku 1917 a v priebehu roku 1918 sa vo Francúzsku zhromaždilo značné množstvo Čechov a Slovákov, čím sa vytvoril dostatočný ľudský potenciál potrebný na vznik čs. vojenských jednotiek. Zároveň do konca roku 1917 úspešne pokročilo diplomatické úsilie predstaviteľov ČSNR za uznanie „autonómnej čs. armády“.

Dekrét o vytvorení československej armády vo Francúzsku, ktorý francúzska vláda vydala 16. decembra 1917 bol z hľadiska československej zahraničnej akcie mimoriadne významný, pretože vytvoril právny základ na neskoršie uznanie československého vojska ako spojeneckého vojska a ČSNR ako de facto vlády Československa. Podľa tohto dekrétu, a neskôr vo februári 1918 vydaného štatútu, sa vytvorila samostatná armáda, ktorá politicky podliehala ČSNR v Paríži. Československá akcia dostala pevný základ, aj prvé prejavy medzinárodného uznania. Na Štefánika, Masaryka a Beneša, ako aj na ich spolupracovníkov čakala ešte tvrdá práca. Štefánikov zdravotný stav sa neustále zhoršoval. Potreboval nevyhnutne ďalšiu operáciu a oddych. Odmietol jedno i druhé a pustil sa do ďalšej činnosti.³⁰⁾

V polovici februára 1918 odišiel do Talianska. Aj tu sa zvyšoval počet českých a slovenských zajatcov a jeho hlavnou úlohou bolo vybudovanie československej armády. Talianske orgány, politické a vojenské neboli naklonené vytvoreniu samostatnej armády. Pod tlakom zajatcov, ktorých sa tu podarilo zhromaždiť boli Taliani ochotní súhlasiť s vytvorením pomocnej pracovnej, no nie bojovej jednotky. Pracovná a pomocná jednotka by však nereprezentovala československú zahraničnú akciu tak, ako chceli predstavitelia Národnej rady. Beneš rokoval s talianskymi politikmi a snažil sa zmeniť ich prístup k tejto otázke. Aj Štefánik využil všetky svoje diplomatické schopnosti, aby dosiahol zmenu v talianskom postoji. Podarilo sa mu pre svoj plán získať aj takého ostrého odporcu vytvárania československých jednotiek, ako bol minister zahraničia Sonnino.³¹⁾ Po porážke talianskej armády pri Caporete, koncom roku 1917 prehodnotila talianska vláda svoju doterajšiu politiku a prístup k Rakúsko-Uhorsku. Od tohto momentu zmenila názor a otvorila sa želaniam spojencov.

Štefánik začal „pracovať“ svojou osvedčenou metódou. Po príchode do Ríma navštevoval najvýznamnejších talianskych politikov. Väčšinu z nich už poznal zo svojho predchádzajúceho pôsobenia. Teraz už mal hodnotiť plukovníka francúzskej armády a bol uznávanou osobnosťou. Prijal ho kráľ, ministerský predseda, i minister zahraničia. Aby zvýšil účinnosť svojej agitácie, vypracoval memorandum, v ktorom zhrnul všetky svoje argumenty. Dňa 21. apríla 1918 podpísal Štefánik s ministerským predsedom Orlandom dvojstrannú zmluvu o vytvorení samostatnej československej armády. Taliansko zmluvou uznalo existenciu tejto armády, ktorá plne podliehala ČSNR. Takto nepriamo začalo Československo vystupovať ako samostatný štát s vlastnou armádou, bojujúcou po boku Dohody. Po podpise zmluvy prebiehal nábor dobrovoľníkov rýchlo a už 24. mája 1918 sa v Ríme konala slávnosť odovzdávania plukovních vlajok československým jednotkám. Na slávnosti sa zúčastnili

30) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 46.

31) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 49.

POZNÁMKY

všetci významní talianski politickí a vojenský predstavitelia a tiež diplomati spojeneckých krajín.

Štefánik vo svojom slávnostnom prejave nezabudol na príhovor k predstaviteľom spojencov: „*Utláčaní vám podávajú jednu ruku, páni zástupcovia spojeneckých mocností, ľavicu, ktorá je bližšie k srdcu, zatiaľ čo ich pravica zvierá odhodlane meč, ktorý pustí iba potom, aby zdvihla zástavu svojho víťazstva, jedinú zástavu, ktorá v budúcnosti môže sa stať symbolom svetového mieru.*“³²⁾

V období od júna do augusta 1918 pokračoval Štefánik v jednaniach s vojenskými i politickými predstaviteľmi v Taliansku. Často sa pohyboval medzi Parížom a Rímom. Rokovania mali za cieľ doladiť pôsobnosť zmlúv a dohôd medzi Národnou radou a talianskou stranou v otázkach pôsobenia československých jednotiek v Taliansku. Z jeho iniciatívy boli podpísané viaceré dodatky k zmluve z 21. apríla. Dôležitá v tomto smere bola zmluva o vojenskom súdnictve v československom vojsku. Zmluva o vlastnej jurisdikcii vo vojsku mala v budúcnosti vylúčiť svojvoľné postihovanie vojakov zo strany talianskych veliteľov. Francúzska strana si uvedomovala význam organizačnej činnosti plukovníka Štefánika v Taliansku a jeho autoritu pri rôznych jednaniach a rokovaniach.

20. júna 1918 predseda francúzskej vlády a minister vojny Clemenceau oznámil Štefánikovi, že ho vymenúva do hodnosti brigádneho generála z titulu poslania v československej armáde do toho času, kým bude trvať poslanie, ktoré vykonáva ako pobočník veliteľa československej armády a člen Národnej rady. Právomoc, ktorá sa spájala s touto hodnosťou, mohol Štefánik uplatňovať iba vo vzťahu k československým oddielom a počas rozličných posaní v cudzine v službách československej veci. Vymenovanie malo stratiť platnosť v tom okamihu, keď sa skončí jeho poslanie.³³⁾ Išlo teda o hodnosť brigádneho generála triedy *à titre mission*.

Začiatkom augusta skončilo Štefánikovo pôsobenie v Taliansku. Výsledkom jeho snáh bolo uznanie československého odboja, zriadenie československého samostatného vojska bojujúceho na fronte ako spojenec Dohody. V konečnom dôsledku sa mu podarilo docieľiť to, čo sa mu podarilo vo Francúzsku – organizáciou odboja získať podporu pre vytvorenie Československa. Dá sa povedať, že veľmoci Taliansko a Francúzsko súhlasili s vytvorením armády štátu, ktorý ešte v skutočnosti neexistoval, a tým dali prísľub na vytvorenie tohto štátu. Po svojom návrate do Paríža sa Štefánik v auguste pripravoval na cestu do Ruska.

Predstavitelia ČSNR nemohli ignorovať situáciu v Rusku. Vedeli, že v Rusku už od začiatku vojny vznikali vojenské jednotky zložené z Čechov a Slovákov. Je však nevyhnutné povedať, že zo začiatku vznikali skôr spontánne a predovšetkým pod politickým vplyvom krajských organizácií v Rusku. Po prvej misii Štefánika a následných rokovaniach, ktoré v Rusku viedol Masaryk sa táto spontánna akcia dostala pod organizačný rámec Národnej rady v Paríži a nábor vojakov do jednotiek sa zintenzívnili. Do roku 1917 sa tak v Rusku podarilo vytvoriť takmer päťdesiatitisícovú armádu.

32) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 50.

33) ŠTVRTECKÝ, Š.: Naš Milan Rastislav Štefánik, s. 192.

Politická a vojenská situácia na východnom fronte prvej svetovej vojny spôsobila, že v Rusku v priebehu roka 1917 vypukli dve revolúcie. Prvá februárová odstránila cára a cársku vládu. V novej situácii to pre československú akciu znamenalo urýchlenie organizovania vojenských jednotiek do takej miery, že Česi a Slováci boli schopní sformovať československú brigádu. V júli 1917 bola nasadená pri Zborove, kde úspešne postupovala proti vojskám Rakúsko-Uhorska. Po zborovskej bitke sa urýchlilo formovanie jednotiek do takej miery, že bolo možné vytvoriť 1. čs. divíziu a začala sa postupne tvoriť asi 40 tisícová armáda – 1. československý armádny zbor. Od toho momentu sa aj západná Európa, a predovšetkým vláda Francúzska, pozerala na československých vojakov v Rusku s rešpektom.

V novembri 1917 vypukla v Rusku druhá revolúcia namierená proti Dočasnej vláde a ku moci sa začali dostávať bolševici. Ich prvoradým programom bolo ukončiť vojnu a uzavrieť s Rakúsko-Uhorskom a hlavne s Nemeckom separátny mier.

Predstavitelia ČSNR i Francúzska chceli čs. jednotky presunúť tam, kde by sa dali bojovo využiť, na západný front. Masaryk dňa 7. februára 1918 vyhlásil čs. armádny zbor v Rusku za súčasť čs. vojska vo Francúzsku a dal mu príkaz, aby sa pripravil na odchod do Francúzska. Trasa mala viesť cez Sibír do Vladivostoku a odtiaľ mali byť československí vojaci loďami prevezení do Francúzska.

Nová sovietska vláda uzavrela mier s Nemeckom. Dopad tohto kroku bol široký. Východný front prestal existovať. Nemecko mohlo svoje divízie presunúť proti spojencom na západnom fronte.

Československé vojsko sa ocitlo v komplikovanej situácii. Začal sa náročný presun cez Sibír. V priebehu tohto presunu sa jednotky zaplietli do občianskej vojny, ktorá vypukla v Rusku. V krátkom čase ovládli légie transsibírsku magistrálu a úspešne odolávali jednotkám vznikajúcej Červenej Armády. Jednotky sa však ocitli v situácii bez možnosti dopĺňovať svoje straty, s obmedzeným zásobovaním a navyše ani ich spojenecké velenie si nebolo isté, ako ich bojový potenciál využiť. Na občianskej vojne v Rusku nemali Česi a Slováci žiadny záujem. Táto situácia pôsobila negatívne na morálku a odhodlanie legionárov. Potýčky s bolševikmi, nejasné politické pozadie intervencie vojsk veľmocí ako bolo Japonsko, Británia, Francúzsko, a tiež nevyjasnenosť postupu spojeneckého velenia, znamenali pre légie v Rusku krízu. V tejto situácii bolo nevyhnutné, aby hlavný organizátor československého vojska odišiel na Sibír k légiam. Francúzske velenie s vyslaním Štefánika súhlasilo. Rozhodlo, že spolu s ním pôjde na Sibír aj hlavný veliteľ československých ozbrojených síl, generál Janin. Cieľom tejto akcie bolo v prvom rade skonsolidovať légie, obnoviť disciplínu a bojaschopnosť.³⁴⁾

19. augusta 1918 Štefánik opustil Paríž a smeroval do USA. Tam sa stretol s Masarykom. Informoval ho o svojej dohode s generálom Janinom, ako aj o tom, že Janin na ponuku stať sa veliteľom československých vojsk pristúpil. Masaryk sa pôvodne domnieval, že vhodným veliteľom by mohol byť Štefánik sám. On však presvedčil Masaryka, že Janin sa na túto úlohu hodí lepšie. Štefánik zdôrazňoval, že aj napriek svojej terajšej hodnosti brigádneho generála, nemá vojenské vzdelanie. Nakoniec

34) KOVÁČ, D.: Milan Rastislav Štefánik, s. 38.

POZNÁMKY

Masaryk s jeho argumentmi súhlasil. 3. septembra sa Štefánik dozvedel, že vláda USA oznámila, že pokladá československé vojsko za spojeneckú armádu a Československú národnú radu uznáva ako československú vládu *de facto*. 9. septembra sa podobne vyjadrila vláda Japonska. V USA sa Štefánik zdržal do konca septembra. S Masarykom a Janinom preberali otázky légii v Rusku a pripravovali plány. Predpokladali, že vojna potrvá do polovice roku 1919. Podľa Štefánikovho názoru bolo prvoradou úlohou zaviesť v légiách poriadok a disciplínu. Masaryk zdôrazňoval, že légie sa nemajú miešať do vnútorných ruských záležitostí. Po stanovení predbežného programu práce v Rusku, odcestoval Štefánik do Japonska.

Počas svojho pobytu v Japonsku rokoval na japonskom ministerstve zahraničných vecí o urýchlenní dodávok, ktorými boli československé vojská na Sibíri zásobované. Tiež sa stretával s legionármi, ktorí prišli z Vladivostoku. V rozhovoroch s nimi si upresňoval obraz o situácii vojska. Čoraz viac ho znepokojoval postoj spojencov k otázke sibírskych légii. V postoji veľmocí sa odrážala snaha politicky a mocensky preniknúť do priestoru ruskej Sibíri a otázka légii sa stávala druhoradou. Sústreďovali sa na možnú ozbrojenú intervenciu proti bolševickej vláde a prípadnú podporu ruských generálov odmietajúcich politický vývoj v Rusku. Zatiaľ légie proti presile bojovali samé.

Z hľadiska československej veci sa v priebehu Štefánikovho pobytu v Japonsku udiali podstatné zmeny. Po medzinárodnom uznaní Československej národnej rady už nič nebránilo tomu, aby sa premenila na vládu *de facto*. Stalo sa tak 14. októbra 1918. Vláda bola trojčlenná. Masaryk sa stal ministerským predsedom, Beneš ministrom vnútra a Štefánik ministrom obrany. Krátko na to Masaryk uverejnil vyhlásenie nezávislosti Československa, tzv. Washingtonskú deklaráciu. Štefánik zatiaľ pokračoval v jednaniach vo veci légii, avšak jeho zdravotný stav sa zhoršil do takej miery, že 20. októbra po ťažkom záchvate žalúdočnej nevoľnosti omdlel a musel niekoľko dní odpočívať. Ujala sa ho rodina českého obchodníka Trnožku, pôsobiaceho v Tokiu.

28. októbra 1918 bola vyhlásená Československá republika. V tých istých dňoch došlo ku zjednoteniu domáceho i zahraničného odboja v Ženeve, kde sa stretli predstavitelia zahraničného odboja vedení Benešom a predstavitelia domáceho odboja vedení K. Kramárom. V Ženeve sa dohodlo, že hlavou štátu bude prezident, a to Masaryk. Zostavila sa aj vláda nového štátu. Predsedom vlády sa stal K. Kramář, ministrom zahraničia E. Beneš. Štefánik sa stal ministrom vojny, pričom rezort ministra obrany prevzal V. Klofáč. O niekoľko dní kapitulovalo Nemecko a prvá svetová vojna sa skončila. Štefánik chcel čo najskôr vyriešiť komplikovanú situáciu légii na Sibíri, a čo najskôr ich chcel dostať do vytvorenej vlasti.

13. novembra 1918 nastúpil na loď do Vladivostoku. Po príchode do Ruska sa snažil zorganizovať všetky jednotky légii, nastoliť v nich disciplínu a pozdvihnúť morálku vojakov, ktorá bola pre zlé zásobovanie a vyčerpanie na nízkej úrovni. Na otrásení morálky sa podpísal aj fakt, že proti bolševickým vojskám dosiaľ stáli sami a pomoc od dohodových vojsk neprichádzala. Úlohy kladené na legionárov prekračovali ich možnosti. Keď sa legionári dozvedeli o vyhlásení republiky, chceli sa čo najskôr vrátiť sa domov.

Štefánik zo začiatku uvažoval o možnosti zahájiť smerom na západ ofenzívu, dokonca uvažoval o možnosti prebiť sa do vlasti. Keď sa oboznámil so situáciou v légiiach zistil, že zbor nie je schopný plniť žiadne nové bojové úlohy. Po poradách so spojeneckým velením dospel k rozhodnutiu odovzdať protibolševický front ruskej sibírskej armáde a sústrediť sa na defenzívnu úlohu pri ochrane sibírskej železnice.³⁵⁾

Pri svojich organizačných zásahoch do štruktúry a koncepcie armádneho zboru sa Štefánik zameril na pretvorenie dobrovoľníckeho zboru na regulárnu armádu už existujúceho štátu. Preto zrušil Odbočku Československej národnej rady v Rusku, a tiež všetky demokratické inštitúcie v dobrovoľníckej armáde. Mnohí proti takýmto reformám mali výhrady. Štefánik im trpezlivo vysvetľoval, že doteraz síce boli dobrovoľníkmi a k mnohým záležitostiam v zbore sa mohli slobodne vyjadrovať, ale vznikom republiky sa stali súčasťou regulárnej armády, ktorej systém je založený na služobnej hierarchii. Pretože légie boli dislokované v zahraničí, museli reprezentovať štát vojenským vystupovaním. Legionári sa museli podriadiť vojenskej hierarchii a disciplíne. Dňa 13. januára 1919 Janin v Omsku slávnostne dekoroval Štefánika komandérskym krížom Čestnej légie. Ten mu udelila francúzska vláda na Janinov návrh, ktorý poslal do Paríža pred odchodom z Tokia začiatkom novembra 1918.³⁶⁾

25. januára 1919 Štefánik z Ruska odcestoval. Loďou cez Indický oceán, Červené a Stredozemné more mieril do Francúzska. Do Paríža sa vrátil 15. marca. Prvé jeho kroky viedli k hlavnému veliteľovi spojeneckých armád maršalovi Fochovi a predsedovi mierovej komisie, francúzskemu premiérovi G. Clemenceauovi. Štefánik sa snažil presvedčiť kompetentných činiteľov vo Francúzsku o potrebe posilniť intervenčné akcie, aby sa odľahčila ťažká situácia československých legionárov. Keď videl, že československej armáde spojenci nepomôžu, žiadal jej bezodkladnú repatriáciu. Poukazoval na to, že ďalší pobyt československého vojska na Sibíri by viedol k jeho úplnému rozkladu, čo by nevyhnutne otriaslo základmi mladého štátu. Štefánikove jednanie v otázke návratu jednotiek zo Sibíri neboli úspešné, pretože spojenci mu dávali len nejasné a vyhybavé odpovede. Štefánikovým zámerom bolo dokončiť návrat legionárov zo Sibíri a vrátiť sa domov na Slovensko a venovať sa vede, avšak v Paríži mu pripadla ešte jedna úloha.

Koncom roku 1918 spolu s Masarykom prišla do Prahy talianska vojenská misia vedená generálom Piccionem, ktorého československá vláda poverila vojenskou správou Slovenska, kde bolo treba zabezpečovať demarkačnú čiaru medzi Maďarskom a Československou republikou a súčasne robiť opatrenia proti pripravovanému vpádu maďarských vojsk.

Vo februári 1919 sa šéfom generálneho štábu československej armády stal generál Pellé, náčelník francúzskej vojenskej misie. Medzi týmito dvoma misiami začali kompetenčné spory. Štefánik mal spory vyriešiť a urovnať. Talianskemu generálovi Diazovi vysvetlil, že aj keď v Taliansku vznikli československé jednotky pod talian-

35) HRONSKÝ, M.: M. R. Štefánik - Organizovanie a štátotvorná úloha česko-slovenských légii. In: Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999, s. 53.

36) ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik, s. 255.

POZNÁMKY

ským velením a teraz sa presunuli do Československa, doma budú začlenené do novej armády a tá sa práve organizuje za pomoci Francúzska. Vďaka jeho diplomacii a taktu si tento problém talianski predstavitelia nechali vysvetliť.

Koncom apríla sa Štefánik rozhodol odcestovať do Talianska. Vedel, že po zrútení rakúsko-uhorského frontu ostalo na Apeninskom polostrove asi 100 000 našich zajatcov, z ktorých sa organizovali domobranecké prápory. Štefánik chcel v týchto jednotkách vykonať inšpekciu a zistiť stav príprav na odchod do Československa. Do Talianska pricestoval 20. apríla 1919. Najprv navštívil generálny štáb talianskej armády v Padove, kde s generálom Badogliom prerokoval otázku odchodu talianskej vojenskej misie z Československa a zabezpečil výzbroj pre naše nové útvary formujúce sa na talianskej pôde. Súčasne požiadal o pridelenie lietadla na cestu do vlasti.³⁷⁾ Podľa inštrukcií, ktoré Štefánik prostredníctvom zodpovedných vojenských a civilných funkcionárov poslal domov, malo jeho lietadlo priletieť 4. mája 1919 a pristáť malo okolo poludnia vo Vajnorochoch. Predpoludním sa lietadlo typu Caproni 450 číslo 11495 so Štefánikom a tromi talianskymi letcami objavilo nad Bratislavou. Krátko na to došlo k tragédii. Lietadlo sa zrútilo a všetci na jeho palube, vrátane Milana Rastislava Štefánika zahynuli.

4 ZÁVER

Život významného Slováka, vlastenca a vedca sa dramaticky skončil. Dožil sa však vzniku štátu, ktorý si vysníval a na vzniku ktorého mal svojou prácou, nadaním a ostatnými vôľovými vlastnosťami výrazný podiel.

V stručnom prehľade Štefánikovej činnosti z pochopiteľných dôvodov nie je možné do detailov vystihnúť jeho osobnostné kvality. Ako uvádza D. Kováč dodnes nám chýba základná vedecká biografia, ale aj adekvátne umelecké stvárnenie tejto poprednej osobnosti slovenských dejín.³⁸⁾

Štefánik bol človekom, ktorý si kládol veľké ciele a na ich uskutočnení sústavne pracoval. Svojimi vôľovými vlastnosťami prekonával často zmieňované depresie. Tieto stavy by sme však nemali vnímať ako jeho povahovú slabosť alebo dokonca ako náznak duševnej poruchy. Vo väčšine prípadov išlo o odraz meniacej sa skutočnosti, proces formovania osobnosti a s ním spojenej dynamiky dejín. Pre slabšiu povahu by to znamenalo rezignáciu a ustrnutie. To však nebol prípad Milana Rastislava Štefánika. Jeho osobnostné kvality mu pomohli mobilizovať sily, postaviť sa výzvam a účinne im čeliť.

Keby sme chceli v jeho živote a diele vytipovať niektoré z vlastností, ktoré ho charakterizovali, mohli by sme si pomôcť etickým kódexom profesionálneho vojaka OS SR. V článku 2 sú uvedené mravné požiadavky kladené na profesionálneho vojaka: vernosť Slovenskej republike, čestnosť, statočnosť, disciplinovanosť, hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám, tímová zodpovednosť, obetavosť.³⁹⁾ Ak by sme

37) VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika, s. 19.

38) KOVÁČ, D.: Zápas o Štefánika v slovenskej historiografii a publicistike. In: ČAPLOVIČ, M. - FERENČUHOVÁ, B. - STANOVÁ, M. (eds) : Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie, 2010, s. 84.

39) Etický kódex profesionálneho vojaka Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

mali začať posledne uvedenou požiadavkou, zistíme že Štefánik sa pri svojej činnosti obetoval až na hranicu sebazničenia. Dôkazom je jeho pobyt na Sibíri, kde napriek výrazným zdravotným komplikáciám riešil otázku nasadenia legionárov v Rusku, alebo svedectvo generála Vignala po Štefánikovej misii v USA, ktoré hovorí o práci do takmer úplného vyčerpania.

Jeho spolupráca s Masarykom a Benešom nesie znaky tímovej zodpovednosti. Keď Masaryk uverejnil vyhlásenie nezávislosti Československa, tzv. Washingtonskú deklaráciu, ktorá bola viac podobná americkému ako francúzskemu modelu, ktorý preferoval Štefánik, dal si okolnosti vysvetliť a akceptoval ju. Podriadil svoje názory dosiahnutiu spoločného cieľa. Na druhej strane nestrpel rozkoly v tíme, o čom svedčil spor s J. Dúrichom, ktorý takmer vyvrcholil súbojom. Práve tu sa prejavuje aj Štefánikova osobná statočnosť a obetavosť, keď chcel rytierskym spôsobom hájiť svoju myšlienku.

Štefánik podával celý život dôkazy o svojej osobnej statočnosti. Jeho účasť v leteckých bojoch nad Francúzskom a Srbskom sú jednoznačným dôkazom. Rovnako jeho pobyt na exotických miestach alebo výstupy na Mont Blanc za extrémnych podmienok jeho okolie presvedčali o jeho odvahe.

Hrdosť na príslušnosť k ozbrojeným silám dokazoval nielen ako letec. Dokázal svoje vedecké záujmy skĺbiť s povolaním vojaka – zorganizoval pre francúzske letectvo meteorologickú službu.

Milan Rastislav Štefánik bol bezpochyby jednou z najvýznamnejších historických osobností v dejinách slovenského národa a aj jedným z najdôležitejších dejateľov v histórii Československa. Vynaložil mnoho energie, aby okoliu vysvetlil svoje predstavy o vytvorení spoločného štátu Čechov a Slovákov. Bol hrdým Slovákom a vernosti svojej idey spoločného štátu pre Čechov a Slovákov sa nikdy nesprenveril. Nech bol postoj Štefánika ku česko-slovenskej otázke akýkoľvek, jeho činnosť v prospech Slovákov, Slovenska i Československa v dobe, keď žil a pôsobil, spôsobila, že svetová verejnosť okrem sledovania vlastných záujmov „objavila“ aj českú a slovenskú verejnosť. Veď práve z pozície spojenca víťazných mocností si Slováci a Česi mohli založiť svoj samostatný moderný štát. A na tejto propagácii, na „zviditeľnení“ zapracoval Štefánik viac ako dobre. Vo svojej organizátorskej a diplomatickej činnosti dokázal presvedčiť predstaviteľov veľmocí o užitočnosti vybudovania a podpory armády štátu, ktorý ešte neexistoval. Následne vznikli v Taliansku a Francúzsku oddiely vojska, ktoré pomohli Dohode zvíťaziť v prvej svetovej vojne a získali si obdiv veľmocí.

Okrem rozsiahlej agitačnej a politickej aktivity, zameranej na vytvorenie samostatného československého štátu bol Štefánik aktívny a úspešný vo viacerých oblastiach. Uplatnil sa ako vedec – astronóm. Výsledky jeho pozorovaní a publikované práce sa stretli s pozitívnym hodnotením vtedajších vedeckých kapacít. Vede zasvätil podstatnú časť života a kvôli pozorovaniam navštívil mnoho krajín sveta. Štefánik bol rovnako dobrým cestovateľom, pozorovateľom a dokumentaristom. Vo svojich myšlienkach, názoroch, ale aj činoch sa jednoznačne stal vzorom hodným nasledovania.

POZNÁMKY

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARTŮŠEK, J.: *Štefánik, kniha druhá : vzpomínky a jiná příspěvky*. Praha : L. Mazáč, 1938.

ČAPLOVIČ, M. - FERENČUHOVÁ, B. - STANOVÁ, M. (eds) : *Milan Rastislav Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. ISBN-978-80-970434-0-7.

HRONSKÝ, M. - ČAPLOVIČ, M. [zost]: *Generál dr. Milan Rastislav Štefánik - vojak a diplomat : Zborník príspevkov a materiálov z vedeckej konferencie v Bratislave 4. - 5. mája 1999*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 1999. 245 s.

GOSSIOROVSKÝ, I.: Vojenské a bojové tradície Armády SR. In: *Vlastenecká a etická výchova vojakov 2/98*. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 1998.

HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920*. 1. vyd. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998. 330 s. ISBN 80-88878-14-4.

HRONSKÝ, M. - KRIVÁ, A. - ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska, zv. 4 : 1914 – 1939*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 1996. 263 s.

JURÍČEK, J.: M. R. Štefánik : *Životopisný náčrt*. 2. vyd. Bratislava : Mladé letá, 1990.

KOVÁČ, D.: *Milan Rastislav Štefánik*. Budmerice : Rak, 1996.

LIPTÁK, L.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava : Kalligram, 2000.

OSUSKÝ, Š. - PAVLŮ, B.: *Štefánik, kniha prvá : spomienky a postrehy*. Praha : L. Mazáč, 1938.

PONICKÁ, H.: *Milan Rastislav Štefánik : hrdina sa vracia*. 1. vyd. Bratislava : ČSTK Pressfoto, 1990. 32 s. ISBN 80-226-0005-9.

ŠTVRTECKÝ, Š.: *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava : Smena, 1990.

VARSÍK, M.: *M. R. Štefánik*. Bratislava : Biofond OVD, 1990.

VÁROŠ, M.: *Posledný let generála Štefánika*. 2. rozš. vyd. Bratislava : NVK International, 1994. 199 s. ISBN 80-85727-32-3.

Za svobodu - obrázková kronika československého revolučného hnutí na Rusi 1914-1920, díl I.-IV. Praha : Památník odboje, 1924 - 1929.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vysvetlite postavenie Slovákov ako národnosti v Uhorsku na začiatku 20. storočia.
2. Charakterizujte význam spolupráce T. G. Masaryka, E. Beneša a M. R. Štefánika.
3. Definujte postoj mocností Dohody k Rakúsko-Uhorsku na začiatku 1. sv. vojny.
4. Vymenujte morálne vlastnosti M. R. Štefánika, ktoré by mohli slúžiť ako vzor pre súčasných príslušníkov OS SR.
5. Prezentujte svoje doterajšie vedomosti o M. R. Štefánikovi.

NÁBOŽENSKÝ EXTRÉMIZMUS

POZNÁMKY

Ing. Ján MAREK

ÚVOD

Viera ľudí v bohov a nadprirodzené sily nás sprevádza od počiatku ľudstva. Tento fenomén prechádzal vývojom a zmenami, ovplyvňoval a ovplyvňuje správanie sa jednotlivcov, aj celých spoločností. S pokrokom vedy dochádzalo súčasne aj k sekularizácii (vyňatí z právomoci cirkvi), ale najmä dnešný spôsob života, ktorý kladie na človeka vysoké nároky a požaduje podávanie vysokých výkonov, spôsobuje potrebu hľadať útočisko, podporu, pomoc, čo využívajú (zneužívajú) rôzne hnutia a náboženské spoločnosti.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia nemala ani jedna vtedy aktívna teroristická skupina náboženský charakter. Zo súčasných známych teroristických skupín má približne štvrtina náboženskú motiváciu. Náboženský extrémisti chcú rýchle zmeny, a aby ich dosiahli, sú pripravení prinášať veľké obete. Všetky prejavy náboženského extrémizmu majú dve spoločné črty – sú násilné až brutálne a sú motivované nesprávnym pochopením náboženstva.

Zmes politickej a náboženskej motivácie môžeme nájsť u mnohých extrémistických skupín, ktoré sa odtrhli od hlavných prúdov, väčšinou mierumilovných náboženských hnutí. Vo všetkých prípadoch boli aktéri presvedčení, že ich čin nebol len obyčajným splnením Božej vôle, ale urýchlením spásy celého ľudstva. Terče a ciele náboženských extrémistov sú vzdialené od cieľov politických, spoločenských alebo územných teroristov. Náboženský extrémisti často presadzujú zvláštnu kombináciu mystických a transcendentných, „Bohom vnuknutých“, cieľov.

Slovo „teror“ sa stalo bežne používaným slovom v politickom zmysle, ako ostrá kritika občianskeho poriadku počas Francúzskej revolúcie na konci 18. storočia. Terorizmus má v úmysle zstrašovať ľudí a spôsobovať im zdesenie. Ospravedlňovanie teroristických činov náboženstvom je veľmi významným a charakteristickým znakom tohto konania. Náboženstvo bolo často zneužitá ako prostriedok slúžiaci na manipuláciu človeka alebo skupín za účelom dosiahnutia vlastných morálne otázných, rôznorodých cieľov. Väčšina ľudí si však legitímne spája náboženstvo s pokojom a mierom, nie s terorom.

V súčasnej dobe bohužiaľ niektoré náboženstvá, ktorým chýba kritický odstup vlastných intelektuálnych elít, poskytujú nielen ideologický podklad, ale často motivujú či opodstatňujú vznik organizačnej štruktúry pre páchatelov teroristických činov. Slovo terorizmus sa čoraz častejšie spája s religióznou motiváciou. ¹⁾ Niektoré skupiny sú inšpirované čisto sekulárnymi dôvodmi – ľavicovou ideológiou, ako to bolo v prípade Svetlého chodníka a Tupac Amaru v Peru alebo Červenej armády v Japonsku – a sú hnané túžbou po etnickom či regionálnom separatizme, ako to je v prípade baskických radikálov v Španielsku alebo kurdských nacionalistov

1) JUERGENSMEYER, M.: Terror in the mind of God.

POZNÁMKY

na Strednom východe. Avšak čoraz častejšie býva takýmto dôvodom náboženstvo. Raz je to v kombinácii s ostatnými faktormi, inokedy ako hlavná motivácia, ktorá podnecuje k teroristickým činom. Spoločné vnímanie nárastu náboženského násillia vo svete sa v ostatnom období opiera o rozrastajúce sa zoznamy, zostavované tými, ktorí tento fenomén skúmajú.

V zozname medzinárodných teroristických organizácií Ministerstva zahraničných vecí USA z roku 1980, by sme len veľmi ťažko mohli nájsť náboženské organizácie. V dnešných európskych či amerických zoznamoch najnebezpečnejších teroristických organizácií je viac než polovica náboženských. Sú medzi nimi židovské, moslimské, budhistické i iné. Podiel náboženských skupín na medzinárodnom terorizme výrazne stúpol. Rovnako aj spojenie náboženstva s terorizmom nie je nový jav.²⁾ V histórii náboženských tradícií (od biblických vojen, cez križiacke výpravy až po obrovské mučenícke činy) násillie striehlo ako temný príznak.

Terorizmus sa zriedka vyskytuje ako osamotený čin. Doterajšie prípady dokazujú, že pre úspešnosť teroristického činu je potrebná jednak podpora komunity a v mnohých prípadoch aj veľká organizačná sieť.

1 PÔVOD NÁBOŽENSKÉHO EXTRÉMIZMU

Náboženský extrémizmus je komplexný problém. Jeho pôvod býva rozmanitý a tých, ktorí sú doňho zapojení, je ešte viac. Možno najčastejšou chybou pri definovaní náboženského extrémizmu je neschopnosť rozlíšiť medzi predpokladanými teroristickými aktivitami a inými formami nátlakových akcií.

Pri štúdiu náboženského extrémizmu, ale i extrémizmu všeobecne býva zdôrazňovaná subjektivita, ktorá údajne zabraňuje definovať tento fenomén. Slovný zvrät „pre jedného extrémistu, pre druhého bojovníka za slobodu“ naznačuje zložitost' definovania náboženského extrémizmu a neutrálneho hodnotového skúmania tohto fenoménu.

Náboženstvo je jeden z najvýznamnejších aspektov globálnej kultúry. V postmodernej dobe sa náboženstvo stáva významným faktorom, ktorý má vplyv na politický vývoj krajiny a na politickú kultúru. Sekularizácia verejnej sféry po druhej svetovej vojne viedla ku vzniku viac či menej fundamentalistických náboženských obcí alebo k presunu religiozity istého typu na etnické, triedne či štátne spoločenstvá.

Na jednej strane je náboženský extrémizmus typický pre krajiny blahobytu, kde je akýmsi vyplnením duchovných potrieb, reakciou na náboženské vyhasínanie, a na druhej strane, v chudobných krajinách tretieho sveta je akousi revoltou a volaním po zmene, resp. obrodením celej spoločnosti. A preto môže náboženský extrémizmus v závislosti od regiónov na seba preberať rôzne formy.³⁾

Príkladom je islamský fundamentalizmus, ktorý je často reakciou na náboženské vyhasínanie, americký pravicový extrémizmus (útok na potratové kliniky bol reakciou blahobytu, to znamená, že ak má človek vyriešené základné materiálne potre-

2) Encyklopedie: Světový terorismus, s. 206.

3) HEELAS, P.: The Spiritual Revolution.

by, začína inklinovať k témam ako feminizmus, ľudské práva, náboženstvo, ochrana prírody, a to radikálnym spôsobom) alebo africký extrémizmus, kde duchovný dokáže nahovoriť na masovú samovraždu stovku ľudí, lebo ich chudoba je taká veľká, že nevidia inú záchranu a formu radikálneho ukončenia pozemského života vnímajú ako jedinou možnú cestu spásy.⁴⁾

Náboženský extrémizmus je globálny jav. Jeho rozhodujúcou črtou je medzinárodná pôsobnosť bez ohľadu na hranice. Odpor proti súčasnému režimu medzinárodných vzťahov a kult násilia posilňuje globálnu solidaritu extrémistických náboženských organizácií a ich pragmatické aliancie s ďalšími teroristickými a kriminálnymi skupinami.

Extrémizmus expanduje a jeho komplexnosť rastie. Náboženský extrémizmus a terorizmus svojím charakterom prekračujú hranice národných štátov a stávajú sa tak destabilizujúcim prvkom celých geografických regiónov sveta. Mimoriadne zaujímavou otázkou je problematika náboženského extrémizmu ako osobitnej formy politického násilia. Náboženský extrémizmus sa dokázal prispôsobiť novým národným a medzinárodným podmienkam a udržiava si vysoký stupeň dynamiky svojho vývoja.

Pri extrémizme sa v slovenskom kontexte zaužívalo delenie extrémizmu na tri základné „varianty“ či „smery“. A to pravicový extrémizmus, ľavicový extrémizmus a náboženský extrémizmus. Pod náboženským extrémizmom sa chápu nábožensky motivované antidemokratické postoje a činnosti, orientované na ustanovenie alebo udržanie teokratického režimu (kňazstvu prináleží bezprostredná politická moc), prípadne porušovanie zásadných demokratických záujmov a základných ľudských práv.

Extrémizmus využíva náboženstvo k presadzovaniu takých záujmov, ktoré vedú k zavedeniu alebo udržaniu teokratického režimu alebo k výraznej intolerancii k osobám iného vierovyznania či k nadmernému obmedzovaniu práv a potlačovaniu ľudskej dôstojnosti príslušníkov vlastného náboženského smeru.

Náboženské, teologické predstavy a východiská sú to, čo odlišuje „náboženský extrémizmus“ od iných „extrémizmov“. Práve východiská a motivácie určujú konanie a ciele skupín a organizácií. Predstavy o usporiadaní politického, ale aj kultúrno-spoločenského a morálneho systému, ktoré vychádzajú z istých predstáv, spojených s nimi alebo inšpirovaných náboženstvom, alebo náboženským učením sa odlišujú od iných hnutí svojou motiváciou a teda aj víziou budúceho usporiadania a presadzovanými riešeniami. Presadzovanie náboženského práva vychádza z náboženských alebo teologických predstáv či učení, ktoré sú implementované do praxe a formujú tak politický, morálny a kultúrno-spoločenský systém.

Náboženský extrémizmus však môže byť prepojený aj s inými smermi extrémizmu, napr. s pravicovým extrémizmom. A práve táto skutočnosť ho robí veľmi ťažko uchopiteľným a definovateľným. Dnes si stále častejšie kladieme otázku, prečo je niektoré náboženstvo násilné? Náboženstvo však v svojej podstate vôbec nie je násilné, jeho centrálnym antropologickým výstupom je pacifizmus. Posvätné náuky,

4) YOUNG, L. A. (ed.): Rational Choice Theory and Religion.

POZNÁMKY

texty, učenia predstavujú hlboko premyslené predstavy pokojnej existencie a koncept mieru a nenásilia je centrálny pre takmer každú náboženskú tradíciu. Avšak titulky dnešných novín sú naplnené náboženským násilím.

Predstavy deštrukcie a násilia sú všadeprítomné. Nájdeme ich v náboženských symboloch, rituáloch, či v mytológii. História nám najlepšie ukazuje ďalekosiahle krvavé stopy v mene „Posvätna“. Môžeme však s určitosťou tvrdiť, že násilie nie je ústrednou témou náboženstva.

2 NÁBOŽENSKÝ EXTRÉMIZMUS V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Extrémizmus (lat. extremus) je záľuba v extrémoch, výstrednosť, krajnosť, výnimočnosť, radikálne konanie, počínanie, názory a pod.⁵⁾ Extrémizmus je konanie jednotlivcov, častejšie však skupín, ktoré nielenže vybočuje zo všeobecne akceptovateľného konania, ale smeruje proti existujúcemu politickému zriadeniu, útočí na základné ľudské práva, spoločenské usporiadanie, život, zdravie, majetok.

2.1 Charakteristika náboženského extrémizmu

Tento pojem je zrozumiteľne charakterizovaný na stránke Ministerstva vnútra SR: „*Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratického systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty.*“

Ďalšou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.

Extrémizmus môžeme rozdeliť na:

- *pravícovo orientovaný* – presadzovanie ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu a neonacizmu,
- *ľavicovo orientovaný* – charakterizovaný anarchistickými a antiglobalistickými ideami,
- *nábožensky orientovaný* – náboženské zoskupenia, ktoré svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy.⁶⁾

5) IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: Vreckový slovník cudzích slov, s. 256.

6) KELEMEN, M. - HAVAJ, P. - PORADA, V.: Extrémizmus ako bezpečnostná hrozba spoločnosti a občanov, s. 9.

Náboženský extrémizmus je založený na fanatickom vierovyznaní neregistrovaných náboženských skupín a spolkov vychádzajúcich z orientálnych náboženstiev, okultistických alebo psychoanalytických skupín. ⁷⁾ Pojem sekta nie je v trestnom zákone definovaný, rovnako tam nenájdeme ani definíciu náboženského extrémizmu. Obsah týchto pojmov je rozobratý v literatúre, ktorá sa venuje problematike extrémizmu a v jeho rámci náboženskému extrémizmu. V koncepcii boja proti extrémizmu je definovaný náboženský extrémizmus ako extrémizmus prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy. ⁸⁾

V koncepcii boja proti extrémizmu je definované aj nebezpečné spoločenstvo: „*Nebezpečné spoločenstvo sa vyznačuje praktikami psychickej manipulácie, uctievaním vodcu alebo vedenia a ekonomickým, fyzickým, psychickým alebo sexuálnym zneužívaním svojich členov. Narúša integritu osobnosti, poškodzuje zdravie, ohrozuje život a nesie aspoň niektoré z nasledujúcich znakov: autoritatívne vedenie, selekcia informácií, uzavretosť fyzickú alebo ideovú, utajovanie štruktúr a náuky a konfliktnosť*“.

Nebezpečné spoločenstvá rozdeľujeme podľa toho, z akých princípov vychádzajú. Môžeme ich rozdeliť na náboženské, terapeutické, komerčné a politické spoločenstvá. Náboženský extrémizmus je najčastejšie spájaný s rôznymi náboženskými skupinami či novými náboženskými hnutiami. Prvky extrémizmu v nich tvoria nehumánne manipulatívne formy uplatňované vedením náboženských hnutí voči ich prívržencom. K náboženskému extrémizmu patria sekty, pseudoreligiózne zoskupenia, fanatické náboženské skupiny a hnutia.

Náboženský extrémizmus sa prejavuje striktným a násilným presadzovaním či vnucovaním náboženských dogiem a pochybných náboženských výkladov, fanatickým vyznávaním učenia ich zakladateľa alebo vodcu. K typickým prejavom náboženského extrémizmu patrí ohrozenie mravného vývoja obyvateľstva (najmä mládeže), ktoré pri sfanatizovaných jedincoch – členoch náboženských extrémistických zoskupení, môže vyústiť až do ich masových samovrážd či zabití nevinných osôb, príp. môže dôjsť k ohrozeniu zdravia alebo majetku iných osôb.

Na rozdiel od pravicovo a ľavicovo orientovaných prejavov extrémizmu je náboženský extrémizmus v povedomí laickej spoločnosti vnímaný ako jav, ktorý sa Slovenskej republiky netýka, resp. iba nepriamo, či okrajovo. Ako náboženský extrémizmus je vnímané konanie islamských radikálov a extrémistov v zahraničí. Avšak tento jav sa môže dotýkať každého jednotlivca, môže zasiahnuť do života kohokoľvek. Aj u nás pôsobia viaceré sekty, ktoré sa navonok neprejavujú ako extrémistické zoskupenia, ale svojím konaním, svojimi cieľmi a spôsobmi ich dosahovania také sú.

Ústava Slovenskej republiky deklaruje, že náš štát sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Postavenie cirkví upravuje zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z. a zákona č. 201/2007 Z. z. Svoju činnosť na území Slovenskej re-

7) Vojenská osveta : Spoločenskovedné semináre, 2. časť.

8) Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.

POZNÁMKY

publiky môžu vykonávať iba cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú registrované Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Podmienky registrácie upravuje zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností. Aktuálne je zaregistrovaných 18 cirkví a náboženských spoločenstiev.

Okrem týchto registrovaných cirkví svoju činnosť vyvíjajú aj cirkvi, resp. spoločenstvá, ktoré nie sú registrované a ktoré sa všeobecne označujú ako sekty. Čl. 2, ods. 6 nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 27/2001 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie charakterizuje sekty ako deštruktívne náboženské skupiny založené na fanatickom vierovyznaní, prípadne priamo na podvodoch ich zakladateľa, ktoré výrazným spôsobom narušujú mravný vývoj najmä mládeže alebo porušujú právny poriadok, prípadne svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy, zdravie alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy. Okrem sektárskeho fanatizmu je pre sekty príznačné aj elitárstvo, t. j. pocit nadradenosti, náboženská neznášanlivosť, monopol na „duchovnú pravdu“ spojený s presvedčením o vlastnej exkluzívnosti/výhradnosti v mediácii božstva.

Sekta je organizovaná skupina ľudí založená na dogmatickom náboženskom alebo mystickom základe, ktorej členovia žijú spravidla v komunite alebo v spoločenstve pod psychologickým vplyvom jednej alebo viacerých osôb, na ktorých sú psychicky alebo ekonomicky závislí a odmietajú určité spoločenské, právne normy.⁹⁾ Niektoré sekty sú založené na tradičnom učení, iné vychádzajú z orientálnych náboženstiev a filozofií, ďalej sú to satanistické sekty a psychoanalytické sekty. Samozrejme, toto delenie je iba orientačné. Na Slovensku pôsobí cca 50 neregistrovaných náboženských, resp. duchovných spoločenstiev. Nie všetky sú zároveň aj extrémistickými skupinami, ich činnosť nie je v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky.

Časť denominovaných náboženských spoločností vznikla odtrhnutím sa od pôvodnej cirkvi. Základom ich učenia je z kontextu vytrhnutá časť učenia pôvodnej cirkvi a táto časť je prezentovaná ako jediná správna viera. Pokiaľ svojich členov neobmedzujú na ich právach a slobodách, nedá sa o nich hovoriť ako o extrémistických skupinách, sektách.

Iným prípadom už je, keď je sekta zameraná protispoločensky, odmieta právny poriadok, kultúru danej spoločnosti, obmedzuje svojich členov v ich slobodnej vôli, manipuluje nimi, a to najmä za účelom získania ich majetku či iných výhod a je badateľná aj snaha o ovládnutie štátnych úradov svojimi členmi. Činnosť takýchto siekt je v jednej rovine nebezpečná pre jednotlivcov, ktorí sa v dôsledku manipulácie postupne odčleňujú od svojej rodiny, okruhu známych, svoj majetok a výsledky svojej práce venujú sekte, sú izolovaní a strácajú reálny pohľad na situáciu, v ktorej sa ocitli, na všetko nazerajú vnútenou optikou cirkví. V druhej rovine sa jedná o prenikanie členov siekt do štátnych orgánov, a to vrátane bezpečnostných zložiek štátu.

9) LEBEDA, D. Úvod do problematiky extrémizmu, s. 42.

Z pohľadu laika je náboženským extrémizmom aj konanie islamských extrémistov v zahraničí (Islamský štát, Al-Kaida a pod.), teda niečo, čo sa nás, Slovenskej republiky netýka. Iný pohľad na problematiku náboženského extrémizmu nadobudnú až po kontakte so sektou, zvyčajne vtedy, keď sa členom sekty stane blízky človek. Nakoľko na Slovensku sa, na rozdiel od zahraničia (hromadná samovražda členov siekt Nebeská brána, Rádu slnečného chrámu, Chrámu ľudu), nestala žiadna vážna tragédia, široká verejnosť nevníma sekty ako priame, blízke ohrozenie. Činnosť siekt u nás nemá masový charakter.

2. 2 Náboženský extrémizmus a Slovensko

V našej republike pôsobí približne 50 siekt. K najznámejším patria Slovo života, hnutie Haré Krišna, Cirkev zjednotenia (moonisti), Scientologická cirkev, hnutie Grálu, Sri Chinmoy, Sahája jóga, Slobodná ľudová misia, Svetová cirkev Stvoriteľa a rôzne satanistické spolky.¹⁰⁾

Všeobecne je možné povedať, že sektu charakterizujú nasledovné znaky:

- má svojho vodcu, ktorý sa prehlasuje za jediné autoritu, vyžaduje od svojich členov absolútnu poslušnosť,
- má svoju ideológiu, ktorú vyhlasuje za jediné správnu, nemennú, ktorej treba bez výhrad veriť a prijímať ju, nie o nej kriticky premýšľať,
- je elitná, teda jediná pravá, vyvolená, ktorá dokáže vyriešiť všetky problémy,
- nespôsobuje s inými spoločnosťami, združeniami, cirkvami,
- na získavanie nových členov, ale aj na udržanie členov používa psychickú manipuláciu,
- hlavným cieľom je najčastejšie obohatenie vodcu, resp. jeho blízkeho okruhu.

Samostatné použitie symbolu alebo znaku v extrémistickej oblasti nemusí nutne zakladať trestno-právnu zodpovednosť. Vždy je dôležité posudzovanie skutočnosti vo vzťahu ku konkrétnej osobe, k situácii a prostrediu, v ktorom sa symbol alebo znak vyskytol. Uvedenie symbolov a znakov v nasledujúcom texte je v značne obmedzenom rozsahu, má informatívny charakter a má slúžiť pre študijné účely.

2. 2. 1 Satanisti

Väčšina siekt navonok prezentuje také ciele, ako je upevnenie rodiny, zdravia, vzdelanie, práca s mládežou, či boj proti drogám. V povedomí verejnosti je typickou sektou satanistická sekta. Na ňu sa vyššie uvedené charakteristiky vzťahujú minimálne. Patrí medzi okultistické sekty. Je to hnutie namierené proti kresťanstvu, nie je však jednotné, existuje množstvo satanistických skupín, ale mnoho jedincov vy-

10) MAREK J.: Extrémizmus a jeho prejavy v Európe a na Slovensku, s. 53-82.

POZNÁMKY

znáva satanizmus bez naviazania na nejakú skupinu, resp. len s niekoľkými podobne zmýšľajúcimi osobami, ktorí sa stretávajú a vykonávajú rituály. Hoci satanizmus nie je jednotným hnutím, satanisti sú pomerne ľahko spoznatelní. Charakteristické je pre nich čierne oblečenie a satanistické symboly (obrátený pentagram, obrátený kríž, číslo 666). Podľa samotných satanistov je základné rozdelenie satanizmu na teistický a ateistický.

Teistický satanizmus sa nazýva aj tradičný satanizmus. Vychádza z kresťanskej viery v Satana ako protipólu Boha, kde Boh predstavuje absolútne dobro a Satan absolútne zlo. Je to kult, ktorý uctieva Satana ako božstvo. Súčasne zahŕňa vieru v mágiu, ktorá je ovplyvňovaná pomocou rituálov. Okrem toho jeho prívrženci využívajú meditáciu a rozvoj osobnosti. Jednou zo skupín teistických satanistov sú aj Obrátení kresťania, ktorí vykonávajú čierne omše. Odnožou teistických satanistov je aj luciferianizmus, čo je viera v Lucifera ako symbol nekonečného hľadania múdrosti a sily pomocou prírody. Podľa Biblie sa archanjel Lucifer vzoprel Bohu, a preto bol zvrhnutý do pekla, ktorého sa stal vládcom. Podľa ateistického satanizmu je Satan iba symbolom určitých ľudských charakterových čŕt a ľudskej prirodzenosti. Tento smer má viacero podtypov.

Na Slovensku pôsobí odnož celosvetovo rozšírenej Cirkvi Satanovej, ktorá vychádza z učenia Antona Szandora LaVeya a jeho Satanskej biblie, ktorá bola vydaná v roku 1969. LaVey nahradil 10 božích prikázaní Deviatimi satanskými vyhláseniami:

1. Satan uznáva pôžitkárstvo namiesto odriekania.
2. Satan uznáva vitálnu existenciu namiesto duchovného života.
3. Satan uznáva nepoškvrnenú múdrosť namiesto pokryteckého sebaklamu.
4. Satan uznáva láskavosť k tým, ktorí si ju zasluhujú, namiesto plytvania láskou na nevďačníkov.
5. Satan uznáva pomstu namiesto nastavenia druhého líca.
6. Satan uznáva zodpovednosť k zodpovedným namiesto starosti o psychických upírov.
7. Satan uznáva človeka iba ako ďalšie zviera, niekedy lepšie, no častejšie horšie ako tie, čo chodia po štyroch, ktoré sa pod vplyvom „božsky duchovného a intelektuálneho vývoja“ stalo najzákernejším zvieratom zo všetkých.¹¹⁾
8. Satan uznáva všetky takzvané hriechy, pretože vedú k telesnému, duševnému alebo citovému uspokojeniu.
9. Satan je najlepším priateľom cirkvi akého kedy mala, pretože ju celé roky udržiava v činnosti.¹²⁾

Prvá Cirkev Satanova vznikla v Československu 1. októbra 1991. Bola vyhlásená Jiřím Valterom, ktorý sa stal jej veľkňazom „Big bossom“ a jej sídlom sa stalo Brno, pričom o prijímaní nových členov rozhodoval výlučne Valter. V roku 1999 informoval svojich členov, že prerušil styky so svetovou Cirkvou Satanovou a následne aj

11) Satanisti – Slovensko.

12) KELEMEN, M. - HAVAJ, P. - PORADA, V.: Extrémizmus ako bezpečnostná hrozba spoločnosti a občanov, s. 84.

rezignoval na vodcovskú pozíciu. Neskôr sa zmenil aj názov československej odnože na Prvý československý chrám cirkvi satanovej. Samostatné zastúpenie na Slovensku oficiálne doposiaľ nemá. V predchádzajúcich rokoch bola činná satanistická sekta Deti satanove, ktorá svoju činnosť vyvíjala v Trebišove a okolí a bola združená okolo „veľkého mága“ Alexeja. Satanistické zoskupenia zostávajú pred verejnosťou skryté a ich existencia a činnosť zvyčajne vyjde najavo až v prípade spáchania trestného činu niekým zo skupiny, prípade spáchania samovraždy alebo poškodzovania majetku. Tieto menšie skupiny svoju činnosť vyvíjajú samostatne, izolovane od iných skupín, stretávajú sa na koncertoch metalovej hudby. Samozrejme, internet je nástrojom, prostredníctvom ktorého sa satanisti (aj ostatní extrémisti) vedia kontaktovať, ale aj verbovať nových členov a pod.

V nedávnej minulosti v lete roku 2014 zarezonoval odpor obyvateľov Novej Bane voči plánovanému konaniu metalového festivalu Gothoom Open Air Fest. Požadovali jeho zakázanie, a to najmä z dôvodu obsahu textov kapiel, ktoré mali na festivale vystúpiť a z celkového satanistického podtónu festivalu. Festival sa napokon konal, aj keď texty kapiel mali kvôli obsahu preskúmať kriminalisti.

2. 2. 2 Haré Krišna

Medzinárodná spoločnosť pre vedomie Krišnu (International Society for Krishna Consciousness, skratka ISKCON) bola založená A. Č. Bhaktivedantom Swamim Prabhupádcom v New Yorku v roku 1966.

Centrum Slovenskej spoločnosti pre vedomie Krišnu (ISKCON) sa nachádza v malej dedinke Abranovce pri Prešove, kde hnutie prevádzkuje projekt ekologickej farmy. Mottom fariem Hnutia Hare Krišna je „Jednoduchý život a hlboké myslenie“. Podľa vyjadrenia stúpenčov a prevádzkovateľov farmy *„cieľom tohto projektu je ukázať spôsob života, ktorý je založený na duchovnom porozumení a jednoduchom spôsobe obživy“*. A to nielen ukázať, ale aj dať možnosť takýmto spôsobom života žiť, ako aj učiť a viesť ľudí k tomuto, pre človeka prirodzenému spôsobu života. Takýto spôsob života aj podľa Písiem robí človeka šťastným a spokojným. Základom hnutia je Haré Krišna Mahá-mantra: Haré Kršna, Haré Kršna, Kršna Kršna, Haré Haré Haré Ráma, Haré Ráma Ráma Ráma, Haré Haré. Stúpenci hnutia sa dobrovoľne zriekajú jedenia mäsa, nedovoleného pohlavného styku, intoxikácie (a to nielen alkoholom a omamnými látkami, ale aj kávou, čajom a cigaretami) a hazardovania. Oddaní vstávajú veľmi skoro ráno, okolo 3.30 hodine a využívajú ranné hodiny na meditáciu a štúdium. Počas dňa chodia rozdávať védsku literatúru a časopis *Návrat k Bohu* na verejné miesta. Okrem toho sa oddaní zamestnávajú v kazateľských činnostiach, umeleckej tvorbe, venujú sa farmárčeniu, vareniu vo vegetariánskych reštauráciách, organizovaní rôznych festivalov, prednášok, atď.

Zakladateľ hnutia stanovil týchto sedem cieľov:

1. Systematicky šíriť duchovné poznanie v celej spoločnosti a vzdelávať všetkých ľudí v zásadách duchovného života, v záujme zvrátenia nerovnováhy životných hodnôt a dosiahnutia skutočnej jednoty a mieru vo svete.

POZNÁMKY

2. Šíriť vedomie Krišnu tak, ako je zjavené v Bhagavad-gíte a Šrímad-Bhágavate.
3. Zbližovať členov hnutia a viesť ich ku Krišnovi, pôvodnej zvrchovanej bytosti, a tak v nich a v celom svete rozvíjať ideu, že každá duša je nedeliteľná časť Boha (Krišnu).
4. Učiť a podporovať sankírtanové hnutie, zborové spievanie Svätých mien Boha, ako je zjavené v učení Pána Šrí Čaitanju Maháprabhua.
5. Vybudovať pútnické miesta spojené so zábavami Pána Krišnu v prospech členov a celej spoločnosti.
6. Združovať členov za účelom vyučovania jednoduchšieho a prirodzenejšieho spôsobu života.¹³⁾
7. Tlačiť a šíriť periodické publikácie, knihy a inú literatúru v záujme dosiahnutia vyššie uvedených cieľov.¹⁴⁾

Vo viacerých slovenských mestách prevádzkuje hnutie sieť vegetariánskych reštaurácií Góvinda. Stúpenci hnutia sa prezentujú pochodmi v mestách, na ktorých v tradičnom oranžovom oblečení a s vyholenými hlavami (okrem ponechaného pramienka vlasov na temene) za sprievodu hudby (bubienkov) spievajú mantru Haré Krišna.

2. 2. 3 Scientológia

Na Slovensku začala scientológia svoju činnosť v roku 1995. V súčasnosti má viac ako dvetisíc členov. Jedným z hlavných predstaviteľov scientológov na Slovensku je zakladateľ spoločnosti Business Success. V Slovenskej republike sú scientologické organizácie registrované ako občianske združenia, ktoré majú svoju činnosť povolenú Ministerstvom vnútra SR (na Slovensku scientológia nie je zatiaľ uznaná ako náboženská spoločnosť, pretože zákony SR umožňujú registráciu novej cirkvi až po preukázaní 20 000 členov).

Scientológia je od samého začiatku vnímaná veľmi rozporuplne. Je považovaná za filozofiu vytvorenú v roku 1954 americkým autorom sci-fi L. Ronom Hubbardom, ktorý ju charakterizoval ako „aplikovanú náboženskú filozofiu“ a základ nového náboženstva. Hubbard ju označuje ako náboženstvo, keďže obsahuje metódy a postupy na zvyšovanie duševných a duchovných kvalít jedinca. Scientológiou v našom kontexte je tiež Church of Scientology, celosvetová organizácia založená v roku 1954. Vlastní obchodné značky, zaoberá sa vzdelávaním aj charitou. Je označovaná za pseudonáboženskú organizáciu, cirkev, sektu, korporáciu.

Okrem nejasností a otázok, ktoré sa s organizáciou vlečú, ich v sebe organizácia ukrýva ešte oveľa viac. Hlavným zdrojom kontroverznosti je myšlienka mnohých odporcov a kritikov, ktorí veria, že scientológia len bezohľadne využíva svojich členov a naopak všetkých, ktorí sú proti prenasleduje a umlčuje. Nadnesene povedané, chce si údajne podmaniť celý svet. Využívanie členov je myslené aj finančne,

13) Nová ekačakra : Projekt Hnutia Haré Krišna.

14) Hare Krišna : Základná filozofia hnutia Hare Krišna.

keďže členovia častokrát darujú či už finančnú hotovosť, alebo svoj majetok na využívanie z hľadiska úplnej odovzdanosti hnutiu.

Najhlavnejším stavebným pilierom celej filozofie je skutočnosť, že scientológia vníma človeka ako súbor troch častí. Každý človek sa údajne skladá z tela, mysle a thetanu, ktorý je nesmrteľnou časťou každého z nás. Výraz pochádza z gréckeho písmena theta, ktoré používali už starovekí Gréci na vyjadrenie myšlienky alebo ducha. Niektoré zdroje tak v jednoduchosti prekladajú thetan ako dušu. Thetani alebo inak povedané duše majú podľa scientológov prežívať už miliardy rokov, a to takým spôsobom, že sa rodia stále znovu a znovu. Teda sa reinkarnujú.

2. 2. 4 Cirkev zjednotenia (Hnutie zjednotenia)

Cirkev založil 1. mája 1954 Sun Myung Moon, ktorý sa narodil v roku 1920 a pochádza zo Severnej Kórei. Úplný názov cirkvi je Asociácia Ducha svätého pre zjednotenie svetového kresťanstva. V roku 1997 sa premenovali na Federáciu rodín za mier vo svete.¹⁵⁾

Základné učenie napísal Moon v knihe Božský princíp. Oficiálnymi cieľmi hnutia sú:

- zjednotenie všetkých náboženstiev a vierovyznaní,
- boj proti komunizmu,
- vytvorenie „pravej“ rodiny,
- mier vo svete.

Aj napriek týmto, na prvý pohľad vznešeným a mierovým cieľom sa jedná o extrémistické hnutie so všetkými znakmi extrémistickej sekty. Členovia sekty (hnutia) sa musia po vstupe do cirkvi zriecť svojej rodiny, bezvýhradne prijať autoritu Moona a jeho ženy a ich učenie, odovzdať hnutiu svoj majetok, odovzdávať hnutiu 10 % platu, venovať svoj čas výhradne hnutiu, zúčastňovať sa bohoslužieb a vziať si za manžela partnera, ktorého vyberie vodca (známe sú hromadné sobáše členov sekty na štadiónoch v rovnakom čase na rôznych miestach sveta, ktoré uzatvára vodca Moon). Z uvedeného vidieť, že osoba, ktorá do hnutia vstúpi, podriadi všetky stránky svojho života hnutiu a tým je otvorená cesta k úplnej manipulácii zo strany vodcu. Hnutie je zamerané najmä na získavanie mládeže. Na Slovensku pôsobia kluby CAPR a HARP clubov. CAPR cluby (Collegiate Asociation for the Research of principles – vysokoškolské združenie pre výskum princípov) sú zamerané na vysokoškolákov, HARP na stredoškolákov (v Banskej Bystrici pôsobí HARP club s názvom Mesto Zion). Organizujú navonok nevinné akcie, ako napríklad večery o kultúre nejakej krajiny, výlety do prírody a prednášky na rôzne témy.¹⁶⁾

Okrem týchto klubov pod záštitou moonistov pôsobia na Slovensku viaceré organizácie, pri ktorých na prvý pohľad nie je zjavné, že môžu mať niečo spoločné

15) ŠKODOVÁ, I. - ŠKODOVÁ, Z.: Všetko o ste chceli vedieť o sektách, ale nemali ste sa koho spýtať.

16) MAREK J. - MARTAUS T.: Extrémizmus ako pojem a jeho vyjadrenie v právnom poriadku SR.

POZNÁMKY

s Hnutím zjednotenia, napr. Slobodná mládež (Free Teens) výchovný program na prevenciu AIDS-HIV, Slovenská asociácia Won Hwa Do (bojové umenie) v Košiciach, Martine, Žiline a iné. Každá sekta, teda v ich vlastnom ponímaní cirkev, či hnutie, ktoré pôsobia na Slovensku, navonok vykonávajú nielenže neškodné, ale priamo prospešné aktivity. Ich skutočným cieľom je však vlastné obohatenie a získanie moci.

3 ZÁVER

Aj keď na Slovensku v súčasnosti náboženský extrémisti nepredstavujú bezprostredné nebezpečenstvo, v budúcnosti to nie je vylúčené. Tejto oblasti bude potrebné venovať náležitú pozornosť zo strany štátu, pretože môže priamo ohroziť bezpečnostnú situáciu v štáte. Pri plánovaní nožnej reakcie na ohrozenia spojené s náboženským extrémizmom je potrebné pracovať s informáciami a skúsenosťami, ktoré majú naši partneri v medzinárodných organizáciách (OSN, NATO, OBSE, EÚ atď.)

Väčšina náboženských teroristických činov vzniká za morálnej, ideologickej a organizačnej podpory skupiny ľudí alebo komunity a zväčša vzniká ako kolektívne rozhodnutie. Je potrebná aj obrovská morálna trúfalosť aktérov extrémistických činov na ospravedlnenie deštrukcie majetku alebo na odpustenie brutálnych útokov na životy iných, najmä na život niekoho, koho ledva poznajú a proti komu neprejavujú nijaké osobné nepriateľstvo. Vyžaduje sa aj dostatok vnútorného presvedčenia, spoločenského uznania, ako aj jasný znak schválenia od zákonnej autority alebo ideológie, ktorú rešpektuje.

Vo všetkých prípadoch aktérov pri ich činoch podporovali nielen ľudia, ale aj všeobecné presvedčenie, že svet už bol násilný, už bol zapletený do obrovských bojov, čo dávalo ich vlastným násilným činom morálny zmysel. Toto je podstatná črta týchto činov – predstava, že ich skupiny sú a boli terčom útoku a že ich činy sú jednoducho odpoveďou na túto skúsenosť.

Náboženský extrémisti však navyše môžu počítať s tým, že ľudia pravej viery sú odhodlaní v mene svojho Boha obetovať aj vlastné životy.¹⁷⁾ Motivácia náboženských extrémistov býva rôzna. Násilie sa pre nich stáva nielen neoddeliteľnou súčasťou náboženstva, ale aj povinnosťou, ktorú vykonávajú v mene niektorej konkrétnej teologickej viery. Náboženský extrémizmus obsahuje prvok Božieho prikázania, vnuknutia, ktorý svetskému terorizmu chýba.

Rozdiel medzi týmito dvoma druhmi terorizmu je aj v „publiku“, na ktoré sú zamerané ich aktivity. Svetskí teroristi sa pokúšajú oslovovať ľudí, ktorí s nimi sympatizujú, členov komunity, ktorú podľa svojho tvrdenia ochraňujú alebo ľudí trápených nespravodlivosťami, za ktorých sa cítia oprávnení hovoriť. Naproti tomu náboženský extrémisti sa angažujú v boji, ktorý považujú za „totálnu vojnu“. To im umožňuje uplatňovať násilie bez obmedzenia, a každého kto nie je členom ich náboženstva, môžu považovať za legitímny cieľ.

17) MERKL, P. – SMART, N. (eds.): Religion and Politics in the Modern World.

Náboženský extrémisti sa zvyčajne usilujú len o prospech príslušníkov svojho náboženstva. Tak sa idea šírenia „dobra“, s ktorou väčšina ľudí spája náboženstvo, stáva pre nich nepodstatnou. Svetskí teroristi považujú násilie za prostriedok potrebný na dosiahnutie cieľa. Naproti tomu náboženský extrémisti, vďaka prvku „Božieho vnuknutia“ pri svojej motivácii, vidia cieľ už v samotnom násilí. Problém býva v interpretácii vieroučných dokumentov, kde v každom náboženstve existuje istá miera slobody. A náboženské authority, či už ide o ajatolláhov, mulláhov, rabínov, duchovných, pastorov, alebo reverendov, môžu interpretovať vieroučné texty (Korán, Bibliu, Tóru) tak, akoby náboženstvo ospravedlňovalo akty násilia. A tak sa z náboženských teroristov stávajú bojovníci za Božiu vec, oveľa odhodlanejší a krutejší než svetskí teroristi.

Z uvedeného vychádza aj rozdielne vnímanie samých seba a svojich činov. Zatiaľ čo svetskí teroristi vidia sami seba vo vnútri systému, ktorý sa snažia zlepšiť, náboženský extrémisti vnímajú sami seba mimo systému, ktorý podľa nich nestojí za záchranu, preto sa usilujú o rozsiahle a radikálne zmeny. Tento pocit odcudzenia systému umožňuje náboženským extrémistom používať omnoho ničivejšie násilie proti väčšiemu počtu ľudí. Náboženský extrémisti považujú ľudí mimo svojej komunity za podradných, celkom zámerne ich preto označujú dehumanizujúcimi pojmami, ako napríklad neveriaci psi, diablove deti... Náboženské extrémistické skupiny predstavujú v súčasnosti odlišné a potenciálne oveľa väčšie nebezpečenstvo než tradičný terorizmus. Sú totiž úplne nevypočítateľné.

Nikto nevie, prečo sa niektoré okrajové hnutia inak vcelku mierumilovných náboženských spoločností z ničoho nič uchýlia k násiliu a pustia sa do smrtonosnej kampane terorizmu. A tak tradičné poňatie politiky boja s terorizmom, ako politické ústupky, peňažné odmeny, amnestie, na náboženských extrémistov vôbec neplatí.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Encyklopedie : Světový terorismus. 1. vyd. Praha : Svojtka & Co., 2001. 536 s. ISBN 80-7237-340-4.

Hare Krišna : Základná filozofia hnutia Hare Krišna [online]. Facebook.com, 2013 [cit.2018-10-04]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/notes/573950999331511/>>.

HEELAS, P.: *The Spiritual Revolution : From Religion to Spirituality*. In: WOODHEAD, L. et al. (eds.) : *Religions in the Modern World : Traditions and Transformations*. London : Routledge 2002, s. 357-377.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: *Vreckový slovník cudzích slov*. Bratislava : Kniha –Spoločník, 1993. 846 s. ISBN 80-901160-2-7.

JUERGENSMEYER, M.: *Terror in the mind of God*. Berkeley : University of California Press, 2000.

KELEMEN, M. - HAVAJ, P. - PORADA, V.: *Extrémizmus ako bezpečnostná hrozba spoločnosti a občanov*. Karlovy Vary : Vysoká škola Karlovy Vary, 2011. 124 s. ISBN 978-80-87236-07-9.

POZNÁMKY

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [online]. Ministerstvo vnútra, 2015 [cit. 2018-10-15]. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus%202015-2019.pdf>.

LEBEDA, D.: *Úvod do problematiky extrémizmu*. Praha : Wolters Kluwer, a. s., 2013. 98 s. ISBN 978-80-7478-394-4.

MAREK J.: Extrémizmus a jeho prejavy v Európe a na Slovensku. In: *Vojenská osveta : Spoločenskovedné semináre, 2. časť*. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2018, s. 53-82. ISBN 978-80-89609-18-5.

MAREK J. - MARTAUS T.: Extrémizmus ako pojem a jeho vyjadrenie v právnom poriadku SR. In: *9. medzinárodná vedecká konferencia : Národná a medzinárodná bezpečnosť 2018, 25. – 26. októbra 2018, Liptovský Ján*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, [2018], s. 280-287. ISBN 978-80-8040-568-7.

MERKL, P. - SMART, N. (eds.): *Religion and Politics in the Modern World*. New York: New York University Press, 1983. 276 s.

Nová Ekačakra : Projekt Hnutia Haré Krišna [online]. ISKCON [cit. 2018-10-12]. Dostupné na internete: <www.ekacakra.sk>.

Satanisti – Slovensko [online]. Facebook.com [cit. 2018-10-04]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/pages/Satanisti-Slovensko/431347986984291>>.

ŠKODOVÁ, I. - ŠKODOVÁ, Z.: *Všetko čo ste chceli vedieť o sektách, ale nemali ste sa koho spýtať* [online]. Aktivisti.sk, 2012 [cit. 2018-10-15]. Dostupné na internete: <<http://ateisti.sk/vsetko-o-sektach-dokument-otazky-odpovede-kulty/>>.

Vojenská osveta : Spoločenskovedné semináre, 2. časť. Liptovský Mikuláš : Personálny úrad OS SR, 2013. ISBN 978-80-89609-03-1.

YOUNG, L. A. (ed.) : *Rational Choice Theory and Religion : Summary and Assessment*. New York – London : Routledge, 1997. 187 s. ISBN 0-415-91191-5.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte náboženský extrémizmus.
2. Definujte formy náboženského extrémizmu na Slovensku.
3. Vymenujte skupiny pôsobiace na Slovensku, ktoré spĺňajú atribúty náboženského extrémizmu.
4. Popíšte rozdiely medzi teroristickými aktivitami a inými formami nátlakových akcií.
5. Objasnite pojem sekularizácia spoločnosti.

Generál Milan Rastislav Štefánik

„Veriť, milovať, pracovať“

Milan Rastislav Štefánik bol jednou z najvýraznejších osobností novodobých dejín Slovenska, bol významným politikom, astronómom, vojakom. Spolu s Tomášom Garrigue Masarykom a Edvardom Benešom sa v roku 1918 zaslúžil o vznik medzivojnovej Československej republiky. Od roku 2004 je generálom Ozbrojených síl Slovenskej republiky in memoriam.

Jeho meno nesie nielen bratislavské letisko, most cez rieku Vltavu, ale aj ulice a námestia v mnohých mestách, hvezdárne, školy. S jeho vyobrazením sa stretávame aj na vyznamenaniach, poštových známkach, bankovkách, či minciach.

Generál Milan Rastislav Štefánik

Štefániková hvezdáreň na Petříne v Prahe

Poštová známka s portrétom gen. M. R. Štefánika

Kříž M. R. Štefánika I. II. a III. triedy

Mince s portrétom gen. M. R. Štefánika

ISBN 978-80-89609-19-2

